

Trine Bakke

«ASK-hjelpemiddelet skal alltid følge de»

En kvalitativ studie som undersøker hvordan alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) kan tas i bruk av ansatte på avlastningsboligen, for å kommunisere med barn med språkforstyrrelse.

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idrett- og utdanningsvitenskap
Institutt for pedagogikk
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2024 Trine Bakke

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Forord

Allerede før jeg startet min masterutdanning var det klart for meg at jeg ønsket bredere og dypere kompetanse og forståelse for mennesker som bruker alternativ og supplerende kommunikasjon for å kommunisere. Jeg brenner veldig for at alle mennesker skal ha muligheten til å uttrykke seg autonomt. Selv når de ikke mestrer bruk av talespråket. Da tenker jeg at vi som medmennesker har et ansvar for å legge til rette for alternative måter å kommunisere på. Vi som medmennesker må bry oss, ta oss tid, være nysgjerrig og tørre å stå i noen «tyngre» kommunikasjonsituasjoner. Nettopp for å gi rom i hverdagen for alle mennesker. En del av mitt ansvar som medmenneske har derfor vært å gjennomføre denne mastergraden, og belyse en tematikk som innebærer en potensielt sårbar gruppe mennesker som ikke alltid får muligheten til løfte sin egen stemme i samfunnet.

Veien mot mastergraden har inneholdt usikkerhet, tvil og fortvilelse for om valget av studieretning har vært riktig. Likevel har jeg gjennom disse to årene møtt fantastiske medstudenter og forelesere som har inspirert til veien videre. Det har vært mange gode timer sammen med medstudenter der jeg har blitt helt sikker på min rolle som spesialpedagog. Derfor ønsker jeg å rette en enormt stor takk til min fantastiske kollokvie-gruppe. Vi startet tiden på studiet med kollokvietur til Svalbard. Deretter har vi hatt utallige timer på zoom der vi har samarbeidet, drøftet, diskutert og utfordret hverandre. Uten dere damene hadde jeg ikke vært der jeg er i dag. Dere er uvurderlige.

I tillegg ønsker jeg å takke informantene som stilte til fokusgruppeintervju ved avlastningsboligene. Dere har bidratt til god kunnskap om hvordan det er mulig å arbeide med kommunikasjon. Dette har skapt en god diskusjon opp mot forskningsspørsmålene i dette prosjektet.

Jeg ønsker å rette en stor takk til Hein Lindquist for dyktig veiledning gjennom prosessen ved dette masterprosjektet. Du har flere ganger ledet meg på riktig vei, men samtidig gitt meg rom til å finne ut av mitt eget prosjekt. I tillegg har du gjentatte ganger minnet meg på hvor viktig dette prosjektet kan være for den gruppen mennesker jeg ønsker å være et medmenneske for. Takk.

Til slutt er jeg helt nødt til å takke John Erik for tålmodighet, anerkjennende ord og støtte. Det har vært mange gode klemmer og trygghet på hjemmebane. Tusen hjertelig takk!

Kristiansand, 1. juni 2024

Trine Bakke

Sammendrag

Noen barn i Norge har komplekse sykdomsbilder, som gjør at de har avlastningstilbud på avlastningsbolig. Dette er et døgntilbud, på institusjon, borte fra barnets hjem. Siden avlastningsboligen ikke er en pedagogisk enhet, er den en del av barnets privatsfære. Det er også en offentlig tjeneste. De ansatte ved avlastningsboligen skal følge lovverket (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011). En språkforstyrrelse kan være del av barnets komplekse sykdomsbilde. Språkforstyrrelsen kan gjøre at barnet trenger å benytte seg av alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) for å kommunisere med andre mennesker (Beukelman & Light, 2020, s. 4–5; K.-A. B. Næss, 2022, s. 15–34; von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 7–9). Tidligere forskning viser at ikke alle barn med behov for ASK har tilgang til ASK til enhver tid (Andersen et al., 2010, s. 18; Cockerill et al., 2014, s. 155; K. -A. B. Næss, 2012, sitert i K.-A. B. Næss, 2022, s. 29–30). Tilgang til ASK kan være avgjørende for å erfare deltakelse og selvstendighet i møte med samfunnets krav, og for opplevelsen av god livskvalitet (Sande, 2022, s. 221). Dette masterprosjektet undersøker problemstillingen: *Hva skjer i kommunikasjonen rundt et barn på avlastningsboligen, som har ASK som sin kommunikasjonsform?*

For å besvare dette masterprosjektet er det brukt en flermetodisk tilnærming. Det er tatt i bruk en dokumentanalyse av tilsynsrapporter fra tilsyn Statsforvalteren gjennomførte i 2022-2023 av avlastningsboliger i hele Norge. Det er også gjennomført fokusgruppeintervju av ansatte ved avlastningsboligene for å belyse hvordan de ansatte arbeider for å gi fullverdige tjenestetilbud til barn på avlastningsboligen. Etter Braun og Clarkes (2006, s. 86–93) seks stadier er det empiriske datamaterialet strukturert ved bruk av tematisk analyse. Funnene er diskutert mot tidligere forskning og aktuell teori om ASK. Det diskuteres hvordan og hvorfor funnene på ulike måter er aktuelle for å sikre videre habilitering for at barn med språkforstyrrelser får et likeverdig og forsvarlig språkmiljø, på avlastningsboligen.

Funnene i studien peker på hva tilsynsrapportene konkluderer med som potensielle lovbrudd på helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1). I tillegg viser funnene til hvordan de ansatte selv beskriver sitt arbeid, i møte med det enkelte barnet som bruker ASK i hverdagen på avlastningsboligen. Gjennom diskusjonen peker også funnene på konkrete faktorer som kan være avgjørende for å sikre et fullverdig tjenestetilbud på avlastningsboligen. Nøkkelordene *gjennomføring, relasjon, tiltak/dokumentasjon, tilgjengelighet, multimodalitet, samarbeid og kompetanse/opplæring* er funn som diskuteres for å få et helhetlig bilde av hva som skjer i kommunikasjonen rundt et barn på avlastningsboligen som har ASK som sin kommunikasjonsform.

Abstract

Some children in Norway have complex disabilities, which makes them suited for relief care at a small group home. It is a 24-hour institutional service. Since relief care is not an educational unit, it is a part of the child's private sphere. It is also a public service. The staff at relief care must follow the legislation (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011). A language disorder can be a part of the child's complex disabilities. The language disorder may lead to the need of alternative and augmentative communication (AAC) for the child to be able to communicate with other people (Beukelman & Light, 2020, s. 4–5; K.-A. B. Næss, 2022, s. 15–34; von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 7–9). Previous research shows that not all children who needs AAC have access to AAC at all times (Andersen et al., 2010, s. 18; Cockerill et al., 2014, s. 155; K.-A. B. Næss, 2012, sitert i K.-A. B. Næss, 2022, s. 29–30). Access to AAC can be crucial to experience participation and independence, to meet the expectation from society, and to experience good quality of life (Sande, 2022, s. 221). This master's project aims to explore the superior research question: *What happens in the communication around a child at relief care, that has AAC as its form of communication?*

To answer this master's project, a multi-method approach has been used. Document analysis of inspection reports from inspections carried out by the State Administrator in 2022-2023 of relief care throughout Norway has been used. A focus group interview was also conducted with employees at relief care, to explore how the employees work to provide a proper service to the children at relief care institutions. According to Braun and Clarke's (2006, s. 86–93) six stages, the project structures the empirical data-material through thematic analysis. The results are discussed with previous research and current theory about AAC. It is discussed how and why the results in various ways are relevant to ensure further habilitation so that the child with language disorders gets an equal and proper environment for growth, at relief care.

The results in this study points to what the inspection reports conclude as potential offences of the law (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, § 4-1). In addition, the results also show how the staff describe their work among each individual child who uses AAC in everyday life at relief care. Through the discussion, the results are discussed as answers to what the staff needs to do, to make sure the children at relief care get the best service possible. The keywords: *implementation, relationship, measures/documentation, accessibility, multimodality, collaboration, and competence/training* are results that are discussed to get an overview of what happens in the communication around a child at relief care who has AAC as their form of communication.

Forkortelser

ASK	Alternativ og supplerende kommunikasjon
NMT	Norsk med tegnstøtte, tidligere tegn til tale
NESH	Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora
CRPD	FN-konvensjonen om rett til menneske med nedsett funksjonsevne
Barnekonvensjonen	FNs konvensjon om barnets rettigheter
high-tech	Høyteknologisk kommunikasjonshjelpemiddel
low-tech	Lavteknologisk kommunikasjonshjelpemiddel
papp-tech	Papirbasert kommunikasjonshjelpemiddel
PCS-symbol	Fra engelsk: picture communication symbols
Tobii	Et merke av høyteknologisk kommunikasjonshjelpemiddel

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Tema i masterprosjektet	1
1.2 Studiens formål, problemstilling, forskningsspørsmål, avgrensing og aktualitet	2
1.3 Oppgavens oppbygging og struktur	4
1.4 Begrepsavklaring	4
2. Lovverket og nasjonale veiledere om ASK	7
2.1 Helse- og omsorgstjenesteloven.....	7
2.2 FN-konvensjonen om rettar til menneske med nedsatt funksjonsevne (CRPD).....	7
2.3 FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen)	7
2.4 Nasjonal veileder: rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator	8
2.5 Nasjonal veileder: veileder for landsomfattende tilsyn 2022-2023	8
2.6 Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenesten	8
3. Tidligere forskning	9
4. Teori	11
4.1 Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)	11
4.1.1 ASK gruppene; uttrykksmiddelgruppa, støttespråkgruppa og språkalternativgruppa	12
4.1.2 Autonom kommunikasjon; kommunikativ og instrumentell suksess.....	13
4.1.3 Hjulpet kommunikasjon.....	13
4.1.4 Ikke-hjulpet kommunikasjon	15
4.1.5 Kommunikasjonspartnere	15
4.1.6 Språkmiljø.....	16
4.1.7 Totalkommunikasjon	17
4.2 Språkforstyrrelser	18
4.3 Livskvalitet	19
4.4 GAP-modellen	20
4.5 Sameroffs transaksjonsmodell	20
4.6 Sosiokulturell læringsteori	21
5. Metode	22
5.1 Kvalitativ forskningsmetode	22
5.2 Datainnsamling	23

5.2.1	Dokumentanalyse.....	23
5.2.2	Fokusgruppeintervju	24
5.2.3	Intervjuguide.....	24
5.2.4	Pilotintervju	25
5.3	Utvalg for dokumenter og intervjupersoner.....	25
5.3.1	Utvalgsriterier tilsynsrapporter	25
5.3.2	Utvalgsriterier og rekruttering av fokusgruppeintervju.....	26
5.3.3	Kjennetegn ved informantene	27
5.4	Databehandling	28
5.4.1	Gjennomgang av tilsynsrapportene.....	28
5.4.2	Gjennomføring av fokusgruppeintervju.....	29
5.4.3	Lydopptak	29
5.4.4	Transkribering.....	30
5.5	Analyse.....	30
5.5.1	Analyse av tilsynsrapportene	31
5.5.2	Analyse av fokusgruppeintervju	33
5.6	Undersøkelsens kvalitet.....	35
5.6.1	Reliabilitet.....	35
5.6.2	Validitet	36
5.6.3	Overførbarhet.....	36
5.6.4	Forskningsetiske vurderinger	37
5.6.5	Forskerrollen	38
6.	Funn.....	39
6.1	Funn fra tilsynsrapportene.....	39
6.1.1	Gjennomføringen av ASK	39
6.1.2	Samarbeidet rundt barnet	42
6.1.3	De ansattes kompetanse og opplæring	43
6.2	Funn fra fokusgruppeintervjuene.....	44
6.2.1	Gjennomføringen av ASK	44
6.2.2	Samarbeidet rundt barnet	50
6.2.3	De ansattes kompetanse og opplæring	51
7.	Diskusjon	52
7.1	Gjennomføring av ASK.....	52
7.2	Samarbeidet rundt barnet	63

7.3	De ansattes kompetanse og opplæring	65
8.	<i>Avsluttende kommentar</i>	68
9.	<i>Litteraturliste</i>	1
	<i>Vedlegg 1 – Invitasjon til deltakelse og informert samtykke</i>	1
	<i>Vedlegg 2 – Intervjuguide</i>	5
	<i>Vedlegg 3 – Utdrag av utvalgskriterier av tilsynsrapportene</i>	7
	<i>Vedlegg 4 – Utdrag analyse av tilsynsrapportene</i>	8
	<i>Vedlegg 5 – Utdrag analyse av fokusgruppeintervju 1</i>	9
	<i>Vedlegg 6 – Manuell telling av kategoriene i analyse av tilsynsrapportene</i>	10
	<i>Vedlegg 7 – Kopi av godkjenning fra SIKT</i>	11

1. Innledning

1.1 Tema i masterprosjektet

Tema for dette masterprosjektet er hvordan ansatte på avlastningsbolig tar i bruk alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK), sammen med barn som har språkforstyrrelse. Barn som har et avlastningstilbud har sammensatte sykdomsbilder som gjør at foresatte har et særlig tyngende omsorgsarbeid (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, § 4-1). Det er derfor aktuelt å se på barnas situasjon og deres behov som komplekse. Språkforstyrrelsen er en av mange problematikker i hverdagen til barnet, familiene og offentlige aktører rundt barnet. Barnet må derfor møtes på en helhetlig måte ut ifra sin situasjon, og sine individuelle behov.

Selv om alle barn på avlastningsboliger er forskjellige, har de gjerne til felles et stort behov for bistand i hverdagslige situasjoner. Det kan blant annet være barn med multifunksjonshemminger, psykisk utviklingshemming, ulike stadier av autismespekterforstyrrelse, Downs Syndrom, cerebral parese, andre syndromer, eller atferd som utfordrer. I tillegg har mange av disse barna nedsatt evne til å kommunisere, og står derfor i fare for å ikke bli møtt selvstendig etter sin situasjon, behov og sine interesser. For at et barn skal ha et fullverdig tjenestetilbud i avlastningsboligen i henhold til egen situasjon og behov så innebærer det blant annet at ansatte bistår barnet til utvikling av sin funksjonsevne og mestringsevne. Dette muliggjør selvstendighet, deltakelse og livskvalitet hos barn med sammensatte og komplekse sykdomsbilder (Helsetilsynet, 2022, s. 4–5).

Et virkemiddel for å skape muligheter for barnet er at avlastningsboligen har konkrete mål og tiltak for habilitering og opplæring av barnets ferdigheter slik at barnet kan oppleve selvstendighet. Når barnet får livslang individuell tilpasning legges det til rette for at barnet kan få oppnå måloppnåelse i henhold til egen situasjon og egne behov. Det betyr at det i noen av livets perioder vil være behov for tett oppfølging og tiltak, mens i andre perioder trenger barnet forandring og endring i tiltakene (Helsetilsynet, 2022, s. 38).

Utsagnet til Camilla inspirerte til prosjektets tema og formål. Hun er storesøster til en nå voksen mann som bruker ASK til å kommunisere.

En annen glede er muligheten til å prate kun med han, og ikke via assistenter lenger. Hva er hans tanker og hvordan har han det? Jeg hører det rett fra han, og det er kun oss to som

snakker sammen. Jeg har aldri kjent han ut fra hvordan han selv tenker og skriver på, og det er en utrolig god følelse (Teigøy, 2023, s. 40).

I denne situasjonen ble det gjennom guttens liv prøvd ulike kommunikasjons hjelpemidler, men han fikk ikke uttrykt seg på en selvstendig måte. Som voksen fant han en ASK-metode som fungerte for han. Dette viser hvor lang prosess det kan være for en ASK-bruker å få sin egen selvstendige stemme. Det viser i tillegg hvor viktig en selvstendig stemme kan være for deltakelse og i relasjon til egen familie. Derfor er det aktuelt å undersøke hva som skjer og hvordan de ansatte arbeider på avlastningsboligene for barnets utvikling når barnet har vansker med tale, språk og kommunikasjon. Alle mennesker, også de barna med funksjonsnedsettelse, har i likhet med jevnaldrende rett på anerkjennelse av og støtte til sin kommunikasjonsform og språklig identitet (De forente nasjoner, 2006, art. 4).

1.2 Studiens formål, problemstilling, forskningsspørsmål, avgrensning og aktualitet

Formålet med dette masterprosjektet er å undersøke hvordan ansatte ved avlastningsboliger kan arbeide for å tilby et tjenestetilbud der barnet får individuelt utbytte av ASK som sin kommunikasjonsform. Målet er å kunne belyse følgende problemstilling:

Hva skjer i kommunikasjonen rundt et barn på avlastningsboligen, som har ASK som sin kommunikasjonsform? Dette innebærer å undersøke hvordan lovteksten legger rammeverket for hva som er et forsvarlig og verdig tjenestetilbud, og hvordan de ansatte på avlastningsboligen forklarer interaksjonene som skjer i kommunikasjonssituasjoner i hverdagen på avlastningsboligen.

For å besvare prosjektets formål tas det utgangspunkt i følgende forskningsspørsmål:

1. Hva påpeker tilsynsrapportene om ASK på avlastningsboligen?
2. Hvordan bruker ansatte på avlastningsboligen ASK sammen med barnet som har språkforstyrrelse?
3. Hvordan kan de ansatte sikre et forsvarlig tjenestetilbud for barnet på avlastningsboligen?

Med en flermetodisk tilnærming brukes både dokumentanalyse og kvalitativt fokusgruppeintervju for å besvare dette prosjektet. Det tas utgangspunkt i en dokumentanalyse av tilsynsrapporter der Statsforvalteren dokumenterer om barn som oppholder seg på avlastningsboliger mottar habilitering og opplæring som samsvarer med barnets individuelle behov. I tillegg brukes fokusgruppeintervju for å belyse hvordan de ansatte ved avlastningsboliger selv forklarer deres arbeidshverdag i

kommunikasjonen med barn som har en språkforstyrrelse. Dokumentanalysen fungerer som en strukturerende trakt, der de essensielle temaene fra dokumentene tas videre for å få mer utdypende forståelse av hvordan de ansatte selv påpeker sine arbeidsrutiner gjennom fokusgruppeintervjuene.

For å avgrense dette prosjektet er det tatt utgangspunkt i de tilsynsrapportene der Statsforvalteren påpeker potensielle svikt på lovbrudd, og som konkret nevner kommunikasjon eller ASK. I fokusgruppeintervjuene er det tatt utgangspunkt i de ansattes forklaring på sitt arbeid sammen med barn som har en språkforstyrrelse. Familienes eller andre offentlige aktørers opplevelse av hvordan avlastningsboligen arbeider med barnets kommunikasjonsform blir ikke presentert i denne teksten. Det blir ikke tatt utgangspunkt i barnets egen opplevelse.

Kommunikasjon er en viktig del av å bli et selvstendig og deltakende menneske (Sande, 2022, s. 221). Det er derfor aktuelt å undersøke hvordan det konkret kan legges til rette for at barnet kan uttrykke seg på sin individuelle måte. Det er aktuelt å se på dokumentanalysens resultater for konkrete og standardiserte svar på hva som skjer rundt barnet på systemnivå. Det er også aktuelt å ha med fokusgruppeintervjuene for å få en mer utdypende forståelse av de ansattes erfaringer om hva som faktisk skjer i møtene mellom barnet og de ansatte. Dette prosjektet tar ikke for seg ASK-kartlegging som brukes for å få et strukturert overblikk over barnets kommunikative styrker, ferdigheter og begrensninger (Stadskleiv, 2022, s. 77). Det tar heller ikke for seg hvordan intervensjon og opplæring av ASK kan foregå (Beukelman & Light, 2020, s. 91). Dette er to temaer som til videre forskning kan utgjøre selvstendige prosjekt grunnet størrelse.

I tillegg går ikke dette prosjektet inn på diskusjonen om ASK er et eget språk, hvor ASK blir forstått som en likeverdig og viktig del av kommunikasjonen som talespråket gjør. Fagfolk, lover og retningslinjer samsvarer ikke i forståelsen av om ASK er et eget språk (De forente nasjoner, 2006, art. 2; Martinsen, 2018, s. 26; Meld. St. 18 (2010-2011), s. 83–85; K.-A, B. Næss, 2022, s. 26–29; Ronski & Sevcik, 2005, s. 183). Likevel samsvarer de om at det skal tilrettelegges for at barn som har en språkforstyrrelse skal få tilgang til å utvikle en ASK-form som passer for seg. På den måten ivaretas det etiske perspektivet med forståelse av at barnet skal få tilgang og opplevelsen av at det er likeverdig inkludert i samfunnet (von Tetzchner & Grindheim, 2013, s. 508). Samtidig er det evidensbasert erfaring at ASK i ulike modaliteter ikke hemmer barnets språkutvikling. Det er alltid med å støtte utvikling av barnets kommunikasjon og språk (von Tetzchner, 2019, s. 277). Det er en rettighet for alle mennesker at de skal få lov å kommunisere, selv når de må bruke andre kommunikasjonsformer enn talespråket (De forente nasjoner, 2006, art. 9). Dette prosjektet ser

derfor inn i avlastningsboliger. Det ser på hvordan ASK kan brukes som en eller flere modaliteter til kommunikasjon og samspill med barnet som har språkforstyrrelse og de ansatte i hverdagen.

1.3 Oppgavens oppbygging og struktur

Det første kapittelet her innebærer prosjektets innledning, formål, problemstilling og forskningsspørsmål. Det tar også for seg prosjektets aktualitet og avgrensning. Videre kommer en kort begrepsavklaring av sentrale begreper som brukes gjennom teksten. I kapittel to presenteres lovverket og nasjonale forskrifter om ASK. Det tredje kapittelet presenterer tidligere forskning som er aktuell for å forstå tematikken og valg av forskningsfokus.

Deretter kommer prosjektets teorikapittel. Det er en redegjørelse for den faglige forankringen og utdyper forståelsen av hva ASK er, med forståelse av Batesons brede kommunikasjonsteori. Det blir forklarte sentrale begreper som ASK-gruppene, ulike ASK-hjelpemidler, kommunikasjonspartnere og Østviks språk-hus for forståelse av barns språkmiljø. I tillegg legges det vekt på livskvalitet, GAP-modellen, transaksjonsmodellen og sosiokulturell læringsteori.

Videre følger prosjektets metodedel. Dette er en presentasjon av valgene som er tatt rundt prosjektets vitenskapelige ståsted og metodisk fremgangsmåte. I tillegg trekkes forskningsetiske vurderinger ekstra frem her, og videre ulike aspekter ved forskerrollen. Deretter gjennomgås punktene for den tematiske analysen. Midtveis presenteres prosjektets funn fra datamaterialet. Først funnene fra analysen av tilsynsrapportene. Deretter funnene fra analysen av fokusgruppeintervjuene. Før prosjektets funn blir diskutert fra ulike sider, med forankring i relevant teori og tidligere forskning. Til slutt kommer en avsluttende kommentar med refleksjon over prosjektet og prosjektets funn, og forslag til videre forskning.

1.4 Begrepsavklaring

ASK står for alternativ og supplerende kommunikasjon. Det vil si et alternativ eller et supplement til talespråket hos mennesker som har en språkforstyrrelse (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 7).

Kommunikasjon handler om hvordan menneskers evne til å sanse, oppfatte og tolke ulike situasjoner, fenomener, samspill og enkeltgjenstander gjør at mennesker forstår sin virkelighet

(Jensen & Ulleberg, 2019, s. 41). Det er det som er den innerste kjernen i menneskers språk (von Tetzchner, 2019, s. 249).

Språk er det systemet av symboler og grammatikk som mennesker tar i bruk for å kommunisere. Det finnes 6000 språk mellom mennesker, som inneholder tre egenskaper. Det første er språklige symboler som hjelper mennesket til å sosialt rette oppmerksomheten mot bestemte objekter, situasjoner og felles erfaringer. Det andre er grammatikk som bidrar til å ordne symbolene i meningsfulle mønstre. Det tredje er setningskonstruksjoner som ut over meningen bak symboler og grammatikk gir språket enda dypere og bredere mening (von Tetzchner, 2019, s. 254).

Talespråk er et komplekst system for å uttrykke språket. Det innebærer talelyder (fonologi), et sett med lært ordforråd (vokabular), grammatikk av ordforrådets oppbygging (syntaks), ulike bøyninger av ordforrådet i ordforrådets oppbygging (morfologi), og ulike måter å bruke ordene på (pragmatikk) (von Tetzchner, 2019, s. 255). I teksten benevnes det også som verbalt språk.

Språkforstyrrelse brukes som en forkortelse i dette prosjektet. Når barn har vansker med språk, talespråk eller kommunikasjon er den uformelle termen vansker med tale, - språk og kommunikasjon. Dersom det er en del av et sammensatt sykdomsforløp er offisiell term: *språkforstyrrelse assosiert med X*, der «X» er betydningen av den biomedisinske tilstanden. Det er anbefalt at fagfolk bruker betegnelsen språkforstyrrelse når det ikke er bevissthet om vansken vil vedvare videre i livet, om den kommer i sammenheng med andre sykdomsforløp eller om den vil gå over (Kristoffersen et al., 2021, s. 21). I dette prosjektet er barnets sykdomsbilde mer komplekst enn kun vansker med språk, talespråk og kommunikasjon.

Avlastningsbolig er i dette prosjektet et heldøgn-tilbud av helse- og omsorgstjenester for barn under 18 år, der de foresatte noen dager i uka får avlastning ved at barnet overnatter borte fra hjemmet. Alle barna har sammensatte sykdomsbilder som gjør at foresatte har et særlig tyngende omsorgsarbeid. Barnet har rett på et verdig og forsvarlig tjenestetilbud. Dette kan være i form av opplæring og habilitering for å være sjef i sitt eget liv (helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, § 4-1). I helse- og omsorgstjenesteloven (2011), og i andre offentlige dokumenter benevnes det som barne- og avlastningsbolig. I denne oppgaveteksten benevnes det som avlastningsbolig.

Habilitering er når det arbeides konkret og målrettet mot at et barn får beholde og utvikle sine funksjonsevner, slik at det får muligheten til å delta selvstendig i hverdagsaktiviteter i samfunnet.

Det arbeides også for økt livskvalitet hos barnet basert på sin individuelle situasjon og sine individuelle behov (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 2).

Forsvarlighetsprinsippet er styrt av normer som er faglig forankret i samfunnet gjennom ulike nasjonale veiledere. I nasjonal veileder for rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator (Helsedirektoratet, 2015, pkt 3), uttrykkes det at forsvarlighetsprinsippet skal dekkes ved å gjennomføre konkrete tiltak:

1. Utgangspunktet er brukerens og pasientens helhetlige, individuelle behov og mål om best mulig funksjons- og mestringsevne.
2. Brukermedvirkningen er optimal og tilpasset den enkeltes forutsetninger.
3. Tjenesteyterne bistår pasienten og brukeren i å optimalisere/vinne tilbake evnen til selvstendighet og deltakelse.
4. Tjenesten er planlagt og målrettet.

(Helsedirektoratet, 2015, pkt 3).

Disse konkrete tiltakene bidrar til at barnet får et forsvarlig tjenestetilbud. Det kan ses i sammenheng med at det skal tilrettelegges for at barnet får utvikle og ta i bruk den kommunikasjonsformen som er best egnet for seg.

Likeverdighetsprinsippet handler om at alle barn skal ha like sjanser til å utfolde sitt potensial i alle situasjoner. Det er oppnådd når barn som har en funksjonsnedsettelse får oppnå sine realistiske mål, på lik linje som jevnaldrende kan nå det som er realistisk for dem. Det er å forstå at habilitering innenfor kommunikasjon til barn med en språkforstyrrelse, altså tilrettelegging av ASK, er del av et verdig tjenestetilbud etter likeverdighetsprinsippet (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 2).

Livskvalitet handler i dette prosjektets sammenheng om barnets psykiske velvære. Når barnet har høy opplevelse av eller god livskvalitet vil det si at barnet kjenner på en grunnstemning av glede. Gleden gir følelsen og opplevelsen av at livet er godt. Det forstås som en subjektiv opplevelse (S. Næss, 2011, s. 18).

2. Lovverket og nasjonale veiledere om ASK

2.1 Helse- og omsorgstjenesteloven

Som bakgrunn for undersøkelsen i dette masterprosjektet er det tatt utgangspunkt i at de ansatte på avlastningsboligene skal arbeide etter helse- og omsorgstjenesteloven (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011). Loven skal sikre at de ansatte på avlastningsboligen gir barna det tjenestetilbudet de skal ha.

Lovens formål er særlig å:

1. Forebygge, behandle og tilrettelegge for mestring av (...) nedsatt funksjonsevne,
2. Fremme sosial trygghet, bedre levevilkårene for vanskeligstilte, bidra til likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer,
3. Sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre,
4. Sikre tjenestetilbudets kvalitet og et likeverdig tjenestetilbud.

(helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, § 1-1).

Videre viser helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1) til forsvarlighetsprinsippet. Det innebærer at barnet får et verdig tjenestetilbud som er tilrettelagt for det enkelte barnet. Med andre ord skal det tillegges for bruk av ASK på avlastningsboligen.

2.2 FN-konvensjonen om rettar til menneske med nedsatt funksjonsevne (CRPD)

2H fastslår at også mennesker som har nedsatt funksjonsevne har rett til å leve et liv der de er selvstendig, deltar i samfunnet, og får muligheten til å fritt ytre sine meninger. De skal få bruke ASK i møte med det offentlige, og det skal tilrettelegges for full undervisning der de kan lære sosiale og praktiske ferdigheter. Det betyr at det skal være tilrettelagt for å bruke ASK på avlastningsboligen. I CRPD (De forente nasjoner, 2006, art. 2) blir ASK definert som kommunikasjon, og det kommer frem at språk innebærer all verbal og non-verbal kommunikasjon.

2.3 FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen)

Alle barn har rett til å uttrykke egen mening i alle situasjoner som gjelder dem. Voksne rundt alle barn skal legge til rette for at barnet får muligheten til å utvikle sine egne meninger om deres

verden, og barnet skal få muligheten til å uttrykke disse meningene (Barne- og familiedepartementet, 1989, art. 12). Barnekonvensjonen av Barne- og familiedepartementet (1989, art. 23) sikrer barn med ulike funksjonsnedsettelse retten til å leve et liv som er likeverdig barn med typisk utvikling. Barn som har språkforstyrrelse, skal få bruke ASK for å få likeverdige muligheter som jevnaldrende. Kleppenes og Sande (2022, s. 50) påpeker at det ikke er noen av barnekonvensjonens artikler som konkret nevner ASK. Barnekonvensjonen fastslår at alle barn skal bli hørt, og alle barn skal kunne delta selvstendig i det som skjer. Det er derfor etter barnekonvensjonen en forutsetning at alle barn får tilrettelagt en måte å kommunisere med andre på.

2.4 Nasjonal veileder: rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator

I denne nasjonale veilederen uttrykkes det at forsvarlighetsprinsippet skal ivaretas ved å se barnets helhetlige og individuelle behov slik at barnet får best mulig forutsetninger for å være deltakende og selvstendig i samfunnet. Tjenestetilbudet som barnet får må være planlagt og målrettet.

Habiliteringen skal foregå etter likeverdighetsprinsippet. Veilederen legger også fokus på at de ansatte i kommunen, altså her ansatte på avlastningsboligen, må ha nok faglig kompetanse for å ivareta barnets sosiale og psykososiale habilitering (Helsedirektoratet, 2015, pkt 2, pkt 3, pkt. 8).

2.5 Nasjonal veileder: veileder for landsomfattende tilsyn 2022-2023

I veileder for det landsomfattende tilsynet 2022-2023 (Helsetilsynet, 2022, s. 1–35) undersøkes det om tjenestetilbudet til barn på avlastningsboligene får habilitering som samsvarer med barnets individuelle behov. Denne veilederen er utarbeidet etter helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1), om et forsvarlig tjenestetilbud. Tilsynet skal blant annet undersøke om avlastningsboligen har informasjon om «hvordan barnet kommuniserer, herunder behov for hjelpemidler/alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)» (Helsetilsynet, 2022, s. 13).

2.6 Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenesten

Det er lederen med det overordnede ansvaret for avlastningsboligen, som skal ivareta kravet om at de ansatte har den kompetansen og opplæringen de trenger for å iverksette ASK tiltak. Lederen må ha oversikt over hvilken kompetanse de ansatte har, og hvilken opplæring de trenger for å utføre et forsvarlig tjenestetilbud (Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenesten, 2017, §1, §6, §7).

3. Tidligere forskning

Til dette prosjektet har det vært vanskelig å finne tidligere forskning som er gjort på ASK og avlastningsboliger. Det er blant annet forsøkt følgende søkeord på Oria, ingen begrensninger, på norsk: alternativ og supplerende kommunikasjon + avlastning = ingen treff. På engelsk: alternative and augmentative communication + small group homes = ett treff (Fylkesnes & Ytterhus, 2021, s. 94-103). Den vises til under. Det er prøvd lignende søkeord for avlastningsbolig på norsk og engelsk uten treff. Deretter gikk jeg gjennom litteraturlista på det aktuelle treffet, der var det ingen artikler av videre interesse for å belyse dette prosjektets problemstilling. Videre ble det søkt på følgende søkeord på Oria med begrensning «artikler» på norsk: alternativ og supplerende kommunikasjon + livskvalitet eller sosial = ingen treff. På engelsk: alternative and augmentative communication + quality of life = 290 treff. Blant annet den fagfellevurderte artikkelen fra Lund og Light (2006, s. 284–299). Den vises til under. De resterende forskningsartiklene som henvises til i dette kapitlet, og som brukes gjennom prosjektets diskusjon, er funnet gjennom annen aktuell litteratur underveis i prosjektet. Da annen litteratur henviste til forskning som virket aktuell for å belyse dette prosjektets problemstilling og forskningsspørsmål, søkte jeg der det lot seg gjøre frem til primærkilden på. Da fant jeg det aktuelt å bruke akkurat disse som grunnlag for tidligere forskning til dette prosjektet. Det er fordi de berører temaer som: *multimodalitet, grafiske symboler, språkforstyrrelse, hjulpet kommunikasjon og kommunikasjonspartnere*. Det er nøkkelord som går igjen i dette prosjektet.

Forskning fra Fylkesnes og Ytterhus (2021, s. 101) har både observert samspillsituasjoner i avlastningsboliger og intervjuet ansatte ved avlastningsboligene. De konkluderer med at begrenset tilgjengelighet og støtte til å bruke kommunikasjonshjelpemidler er en faktor som begrenser barnas bruk av ASK i avlastningsboliger i Norge. I tillegg kommer det frem at institusjonelle faktorer, slik som 1) hvor mange ansatte som er på jobb og 2) de praktiske oppgavene som skal gjøres, blir et hinder for å gjennomføre innføring av bruk av ASK på avlastningsboligene. De poengterer videre et behov for tettere tverrfaglig samarbeid mellom de aktørene som er rundt barnet, for at barnet skal få tilgang til et godt kommunikativt miljø i samsvar med sine behov.

I Lund og Light (2006, s. 284–299) er det forsket på mulige utfall etter langvarig tilgang til ASK for syv mennesker med cerebral parese som har brukt ASK i flere år. Der skårer samtlige på den positive siden på en skala fra -10 til +10 på livskvalitet. Det vil si at de i utgangspunktet har høy grad av livskvalitet. Ingen av deltakerne når helt til +10. Det betyr at det alltid er rom for å ha det bedre. Forskningen er en omfattende undersøkelse som går grundig inn på flere aspekter ved

livskvalitet gjennom en grundig kartlegging. Derfor kan undersøkelsen brukes som indikasjon på at tilgang til ASK kan bidra til en subjektiv opplevelse av at livet er godt.

I en svensk rapport som gjennomgår 155 publiserte studier er det et sammenfallende resultat at bruk av ASK ikke er noe hinder for å utvikle talespråket. Det er tvert imot et godt hjelpemiddel for at talespråket hos det enkelte barnet skal utvikle seg. Barnet burde få tilgang til et rikt vokabular av ASK så tidlig som mulig. Det kommer videre frem i samme undersøkelse at en multimodal kommunikasjonsform er å anbefale for å komme tidlig i gang med barnets kommunikasjonsutvikling. I tillegg uttrykker denne undersøkelsen at grafiske symboler knyttet til syntetisk tale bidrar til rask læring (Eberhart et al., 2011, s. 73). I en undersøkelse av norske barn med både cerebral parese og språkforstyrrelse, var det kun 54% som brukte ASK (Andersen et al., 2010, s. 18). Cockerill et al., (2014, s. 155) viser i sin forskning til at 75% av barna som brukte hjulpet kommunikasjon kun hadde tilgang til sin kommunikasjonsform mens de var på skolen.

I K.-A. B. Næss (2012, sitert i K.-A. B. Næss, 2022, s. 29–30) viser forskning av norske barn med Downs syndrom at de bruker flere modaliteter når de kommuniserer. 66,7% av disse barna bruker NMT som sin ASK, mens 69% bruker også kroppsspråk for å uttrykke seg. I tillegg er det 21,4% som bruker grafiske symboler eller lignende papp-tech, mens 4,8% av barna med Downs syndrom i undersøkelsen bruker high-tech talemaskin. De fleste av disse barna bruker ASK i en periode, og de bruker gjerne flere ASK-modaliteter om hverandre. Kent-Walsh & Mcnaughton (2005, s. 196) påpeker i sin forskning at kommunikasjonspartnerne rundt barnet ofte kan oppleves som dominerende. Det gis lite tid og rom for at barnets initiativ kan komme tydelig frem. I tillegg har kommunikasjonspartnerne stort fokus på ASK-hjelpemiddelet istedenfor å snakke med barnet selv.

I prosessen av dette masterprosjektet ble jeg underveis bevisst på en masteroppgave levert ved Universitetet i Sørøst-Norge høsten 2023, med tittel «*Språkmiljø på tvers: En kvalitativ undersøkelse av arbeidet og samarbeidet for et helhetlig språkmiljø mellom skole og bolig rundt et barn som bruker ASK*». Jeg har ikke funnet ut at denne masteroppgaven er offentlig publisert. Jeg har ikke hatt tilgang til å lese den.

4. Teori

I dette kapitlet presenteres teori som en faglig forankring til prosjektets fokusområde. Det er gjort prioriteringer av rekkefølgen teorien presenteres i. Siden prosjektets formål er å undersøke hva som skjer når ASK tas i bruk sammen med barn på avlastningsbolig, presenteres teori om ASK i første rekke. Deretter kommer annen sentral teori om språkforstyrrelse, livskvalitet, GAP-modellen, transaksjonsmodellen og sosiokulturell læringsteori.

4.1 Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)

Selv om talespråket er den mest vanlige kommunikasjonsformen i typisk utvikling (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 7), er det 6-12% av alle barn i Norge som har en forsinkelse eller vanske i språket sitt (von Tetzchner, 2019, s. 52). Typisk utvikling er der barnet har adekvat utvikling med likheter og ulikheter i takt med sine jevnaldrende. Når barnet utvikler seg ulikt fra jevnaldrende og ulikt fra konkrete alderstrinn har barnet en atypisk utvikling (von Tetzchner, 2019, s. 3–4). Barn som har en språkforstyrrelse, har en atypisk utvikling. Når barnet har en atypisk utvikling er det vanlig at barnet bruker uvanlige teknikker for å holde følge med utviklingen som skjer hos jevnaldrende. Ved en språkforstyrrelse kan den uvanlige teknikken være å bruke ASK som hjelp og støtte for å utvikle et språk, og for å kunne kommunisere og samhandle med andre (von Tetzchner, 2019, s. 3–4). Da brukes kommunikasjons hjelpemidler eller kommunikasjonsverktøy enten som et alternativ eller som et supplement til talespråket, derav ASK (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 7). Denne teksten forstår kommunikasjon gjennom Batesons kommunikasjonsteori, på en dyp og bred måte. Batesons kommunikasjonsteori handler i korte trekk om at virkeligheten oppstår i møte med de tingene hver enkelt person sanser, tolker og oppfatter. Virkeligheten er subjektiv, og hver enkelt person har ulik virkelighet. Det handler om at når mennesker kommuniserer med hverandre så forstår vi en virkelighet ut ifra det vi allerede vet og har lært fra før, ut ifra den personen vi er. Dermed legger vi til mening i det nye budskapet gjennom kommunikasjonen (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 41–42). Det vil si at det i kommunikasjonen ligger mye mer budskap enn kun det som sies gjennom talespråket. Det er også en virkelighet rundt ordene (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 85). Det betyr at selv om talespråket er det mest brukte redskapet for å kommunisere, brukes også non-verbale uttrykk og gester til kommunikasjon, både intensjonelt, men også ikke intensjonelt. Det non-verbale kan brukes for å styrke talespråket, men det kan også være selvstendige uttrykk som kommuniserer uten behov for talespråk (K.-A. B. Næss, 2022, s. 16). Derfor kan ASK brukes i kommunikasjon for at barnet skal ha tilgang til meningsfulle uttrykk for sin virkelighet i møte med andre mennesker.

4.1.1 ASK gruppene; *uttrykksmiddelgruppa, støttespråkgruppa og språkalternativgruppa*

For å tilrettelegge for meningsfull og motiverende bruk av ASK er det aktuelt å se barnet utover situasjonen her og nå. Noen barn vil ha behov for å bruke ASK til å støtte talespråket fordi de kan uttrykke noen ord, men trenger hjelp for å legge fokus på de meningsbærende ordene i setningen. Andre barn trenger et helt alternativ til talespråket. Det finnes også barn som trenger konkrete hjelpemiddel for å klare å uttrykke seg. Selv om barnet som har behov for ASK må møtes på helt individuelle premisser, har likevel von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 66–68) fordelt dem i tre grupperinger. Det er *uttrykksmiddelgruppa, støttespråkgruppa* og *språkalternativgruppa*. Barna som er indirekte involvert i dette masterprosjektet er ikke gjennom denne teksten plassert i en av disse gruppene. Prosjektet har undersøkt hvordan ASK kan brukes, uavhengig av hvilken ASK-gruppe barna er en del av. Grupperingene brukes i diskusjonsdelen for å få frem sentrale poeng.

Uttrykksmiddelgruppa er når barnet har vansker med å uttrykke det de ønsker å si. Barnet forstår gjerne en god del mer enn det klarer å uttrykke selv. Når barn i *uttrykksmiddelgruppa* skal bruke ASK er det aktuelt å lære dem opp i en modalitet som et alternativ til talespråket. Da er ASK et varig hjelpemiddel til kommunikasjon, gjerne livet ut (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 66). *Støttespråkgruppa* inneholder to ulike grupper barn. Det kan være barn som trenger et supplement til talen i en periode, mens de utvikler talen. Da fungerer ASK som en støtte til å utvikle tale. Det kan være barn med forsinket språkutvikling, men som forventes å få en typisk tale etter en periode med trening. *Støttespråkgruppa* gjelder også for barn som trenger et supplement til talen for å gjøre seg forstått. Disse barna kan gjerne mange ord og uttrykk, men har kanskje problemer med å uttrykke seg så andre mennesker forstår dem. I denne gruppen blir barnet gjerne forstått dersom de har en relasjon til, eller felles oppmerksomhet til kommunikasjonspartneren. Uten relasjon eller felles oppmerksomhet blir det ofte vanskeligere å forstå hva barnet prøver å uttrykke. Dermed kan ASK være god hjelp for å supplere til ordene barnet bruker (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 67–68). *Språkalternativgruppa* er en gruppe der barnet trenger et fullstendig alternativ til talen. Da kan barnet kommunisere uten å hverken måtte forstå eller kunne uttrykke tale. Hos denne gruppa er ASK den kommunikasjonsformen som blir brukt i kommunikasjonen, hovedsakelig gjennom hele livet både av barnet selv og av kommunikasjonspartnere (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 68).

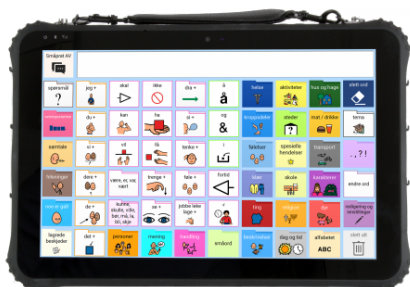
4.1.2 Autonom kommunikasjon; kommunikativ og instrumentell suksess

Autonom kommunikasjon handler om at barnet får tilgang på den kommunikasjonsformen som er best egnet til barnets situasjoner og behov. Det er den formen for ASK som gir barnet best mulig utgangspunkt for å kommunisere etter sine språklige og kognitive ferdigheter (Sande, 2022, s. 237). Kommunikativ og instrumentell suksess er to begreper som brukes om den virkekräften bruken av ASK har, i forståelsen av at barnet skal få tilgang til autonom kommunikasjon. Førstnevnte handler om at barnet blir forstått på en helhetlig måte. Det vil si at de kan bruke ASK til å være i samspill med andre, være deltakende, være selvstendig, ha en dialog og kunne uttrykke både tanker, følelser og behov. Det blir en sirkulær bruk av kommunikasjon frem og tilbake mellom barnet og kommunikasjonspartneren. Sistnevnte handler i større grad om å kunne bruke ASK som redskap for å ta enkle valg. Da blir det en instrumentell bruk der ASK kun er et hjelpemiddel som brukes som enveis-kommunikasjon (von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 26).

4.1.3 Hjulpet kommunikasjon

Kommunikasjonsverktøyene som brukes i ASK blir delt i to grupperinger: hjulpet kommunikasjon og ikke-hjulpet kommunikasjon. Hjulpet kommunikasjon vil si kommunikasjonshjelpemidler som er i fysisk form som ikke brukes ved hjelp av kroppen (von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 20). Det er tre ulike nivåer. Det benevnes gjerne som 1) high-tech, som er i form av høyteknologiske talemaskiner eller teknologiske maskiner med tilsvarende skjerm med symboler som barnet peker, trykker eller ser på for at maskinen skal produsere syntetisk tale. Et av merkene på dette høyteknologiske kommunikasjonshjelpemiddelet er Tobii. 2) Low-tech, i form av lavteknologiske maskiner uten skjerm med symboler. Det kan være en knapp med innspilling- og kassettfunksjon der for eksempel læreren leser inn tale om hva de har gjort sammen med barnet den dagen. Andre kommunikasjonspartnere kan trykke på knappen og få lest opp det som er på kassetten. På den måten kan barnet ved hjelp av partnerstøtte dele informasjon med ulike mennesker. Det finnes også 3) papp-tech, som er hjelpemidler ofte i papirform uten teknologi. Det kan blant annet være kommunikasjonsbøker som forklarer hvordan barnet kommuniserer, og bøker med grafiske symboler som barnet kan peke eller se på. Som for eksempel en øye-peke-bok. Det kan være snakkesmykker med grafiske symboler som er laget med ordforråd til konkrete situasjoner, eller samtaletavler for kommunikasjon i konkrete situasjoner (K.-A. B. Næss, 2022, s. 29). I hjulpet kommunikasjon er det ofte bruk av grafiske symboler. Dette er enkle konkrete tegninger som skisserer et ord, en situasjon eller konkret informasjon. De grafiske symbolene kan brukes både gjennom high-tech, low-tech og papp-tech (Sande, 2022, s. 223). Et av navnene på disse grafiske

symbolene kan være PCS-symboler (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 17). Hjulpet kommunikasjon kan også være taktile tegn i tredimensjonal form slik at barn med sterk synshemming kan bruke følesansen for å forstå det som står på kommunikasjonshjelpemidlet (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 27). Eller partnerstøttet auditiv skanning som passer for barn med store fysiske og motoriske vansker, men som kan forstå talespråk. Da vil barnet bekrefte eller avkrefte kommunikasjonspartnerens spørsmål eller utsagn som blir lest opp i en fast rekkefølge. Slik kan barnet på sin måte gi uttrykk når riktig spørsmål eller utsagn blir lest opp (Sande, 2022, s. 224).

Figur 1: High-tech talemaskin

Hentet fra Abilia (u.å.).

Figur 2: low-tech innspilling- og kassett knapp

Hentet fra Kunnskapsbanken (u.å.).

Figur 3: papp-tech bok med grafiske symboler

Hentet fra Kunnskapsbanken (u.å.).

Figur 4: taktile symboler

Hentet fra Grini og Aasen (2013).

4.1.4 Ikke-hjulpet kommunikasjon

Ikke-hjulpet kommunikasjon er når barnet eller kommunikasjonspartnerne bruker sin egen kropp for å uttrykke det de vil kommunisere. Det kan være i form av peking eller blinking til kommunikasjon (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 8). Det kan være å bruke tegn med hendene for å støtte setningers mest meningsbærende ord, såkalt NMT (Sande, 2022, s. 223). En form for hjulpet kommunikasjon kan også være partnertolket kommunikasjon, der kommunikasjonspartneren fortolker og legger mening i ASK brukerens uttrykk (Ursin & Slåtta, 2021, s. 245). Ikke-hjulpet kommunikasjon kan også være taktil berøring. Der barnets egen kropp brukes til det som skal kommuniseres. Horgen (2021b, s. 139) forklarer hvordan hele kroppen brukes til å sanse verden. Det løftes frem historier der barn med sterke kommunikasjonsvansker henvender seg til verden og det som skjer når kommunikasjonspartneren er tett på i berøring, fordi barnet bruker de taktile sansene for å oppfatte berøring. Dermed kan det være mulig å berøre barnets kropp med faste konkrete bevegelser for å forklare at man for eksempel skal på skolen, kle på eller pusse tenner.

Mennesker som har behov for ASK bruker gjerne multimodal kommunikasjon, som vil si at de bruker flere ulike typer kommunikasjonshjelpemidler for å uttrykke seg (Sande, 2022, s. 225). Barna i dette masterprosjektet har en indirekte del i dette prosjektet fordi de er brukere på avlastningsboligene Statsforvalteren har hatt tilsyn, eller på avlastningsboligene jeg har intervjuet ansatte på. De bruker forskjellige typer kommunikasjonsverktøy. Noen av barna bruker kun papp-tech, mens andre bruker en multimodal blanding av NMT og high-tech talemaskin med syntetisk tale av peking. Det er også et barn som bruker high-tech øyestyrt talemaskin og papp-tech øye-peke-bok. Andre av barna bruker taktil berøring. I utgangspunktet er alle formene for ASK like mye verdt (Martinsen, 2018, s. 35). Det vil si at den kommunikasjonsformen som velges må velges individuelt til hvert enkelt barn.

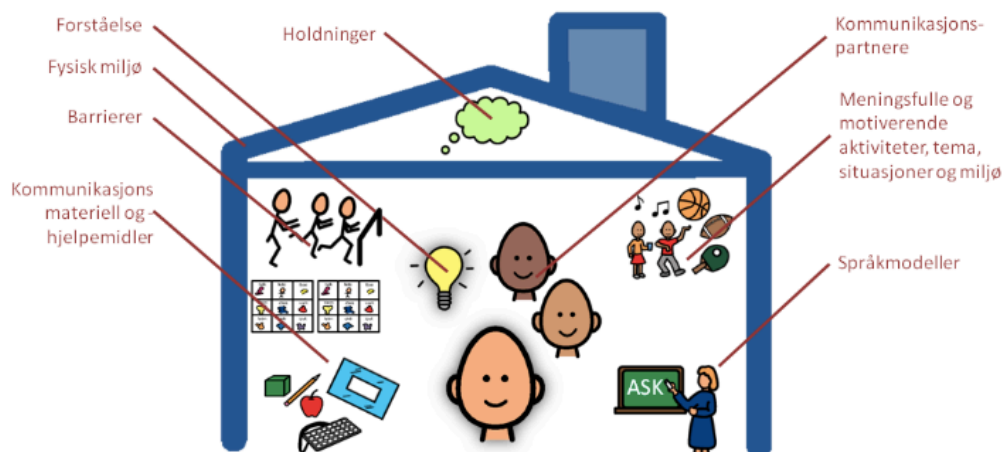
4.1.5 Kommunikasjonspartnere

I K.-A. B. Næss (2022, s. 32) brukes nøkkelord som interesse, tålmodighet og motivasjon for å betegne hvem som er gode kommunikasjonspartnere for barnet som bruker ASK. Barn med språkforstyrrelse har selv påpekt at gode kommunikasjonspartnere gjerne gjør en ekstra innsats for å tolke gester og signaler som sendes. I tillegg har gode kommunikasjonspartnere en ekstra evne til å ta initiativ i samtalen, og genuint prøve å forstå det som blir sagt. De gir rom for stillhet og tid i samtalen. Gode kommunikasjonspartnere er gjerne en forutsetning for et rikt språkmiljø, og for at barna skal ha positive opplevelser med kommunikasjon. Kommunikasjonspartnere spiller en stor

rolle i kommunikasjonsutvikling hos det enkelte barnet (Østvik, 2008, s. 19). I mange tilfeller er kommunikasjonspartnerne språkmodeller for barnet som har behov for ASK. Der ASK kan læres av og til de man er i en kommunikatív samhandling med. Inspirert av Bateson sin dype og brede kommunikasjonsteori, trekker Horgen (2021a, s. 69) frem utsagnet «alt kan kommunisere» og «du kan ikke ikke-kommunisere». Det er for å poengtere at i samvær med andre er det mer enn intensjon og planlagte handlinger som uttrykker noe og fører til at andre tolker noe. Et godt samspill er når kommunikasjonspartnere forstår alvoret i kommunikasjon, i all kommunikasjon. Når kommunikasjonspartneren bevisst og ubevisst fanger opp og responderer på de uttrykkene som kommer til overflaten, slik at barnet opplever at sin kommunikasjon blir møtt, sett, hørt og forstått (Horgen, 2021a, s. 69). Det vil si at mennesker hele tiden kommuniserer noe, og det er i samspill med andre mennesker at kommunikasjonen får en mening. Det kan også forstås i sammenheng med hvordan man møter barn som er i tidlige utviklingstrinn. Når barnet gir et signal så vil kommunikasjonspartneren knytte en mening til dette signalet. Dermed oppstår et samspill som avgjør hvordan situasjonen utspiller seg. Det vil si at samspillet kontekst, relasjon, felles oppmerksomhet og en gjensidig påvirkning mellom barnet og kommunikasjonspartneren avgjør hvordan barnets signal blir forstått, og hele situasjonen utspiller seg gjentakende før det etterhvert kan sies at barnet utfører signalet med bevisst intensjon (K.-A. B. Næss, 2022, s. 17).

4.1.6 Språkmiljø

Målet med å bruke ASK er i hovedsak at barnet skal ha tilgang til å kommunisere med andre om akkurat de samme tingene som barn som bruker talespråket (von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 19). Det betyr at barnet må ha et språkmiljø der det lar seg gjennomføre. Når barnet deltar i et levende språkmiljø skapes muligheter for å utvikle språket (Martinsen, 2018, s. 27). Barnets språkmiljø fremstår som en viktig faktor for at grunnleggende menneskerettigheter, forstått i CRPD, (De forente nasjoner, 2006, art. 9) skal realiseres for barn som har en språkforstyrrelse. Dersom alle barn skal møte en god verden og et godt liv, så må barnets kommunikasjonsform være en felles sak for alle de kommunikasjonspartnerne som befinner seg i barnets liv. Gjensidig forståelse mellom mennesker i hverdagen kan være avgjørende for hvordan livet blir, og denne gjensidige forståelsen er grunnleggende for barns læring og utvikling (Horgen, 2021a, s. 67). Barnets språkmiljø er omfattende, og dette prosjektet tar utgangspunkt i Østviks språk-hus for å strukturere alle komponentene som gjensidig påvirker språkmiljøet til de som bruker ASK (Østvik, 2008, s. 18–22).

Figur 5: Komponenter i språkmiljøet: Østviks språk-hus. Hentet fra Østvik (2008, s. 19).

En del av disse komponentene har teksten allerede presentert i form av kommunikasjonsmateriell og hjelpemidler, og kommunikasjonspartnere som språkmodeller i språkmiljøet. Barrierer, holdninger og forståelse går igjen i alle komponentene, og kan være et hinder eller en motivasjon for at barnet får tilgang til den ASK-formen som er best egnet seg slik at barnet får tilgang til autonom kommunikasjon. Det fysiske miljøet må tilrettelegges slik at barnet har tilgang til sin kommunikasjonsform, og det må legges til rette for at barnet skal oppleve det som meningsfylt og motiverende å bruke ASK for å kommunisere (Østvik, 2008, s. 18–22).

4.1.7 Totalkommunikasjon

En smalere måte å forstå kommunikasjonen på, er at kommunikasjon er intensjonelt. Med smal kommunikasjonsteori forstås kommunikasjon som prosesser i menneskers kognitive utvikling, der man uttrykker planlagte ytringer, bevegelser, lyder og ord. Gjennom disse uttrykkene skapes felles oppmerksomhet og påvirkning på de mennesker vi ønsker å kommunisere med (von Tetzchner, 2019, s. 249–251). Dette forstår kommunikasjon som en planlagt handling som alltid har en intensjon. Dette prosjektet tar som nevnt utgangspunkt i Batesons brede kommunikasjonsteori. Det ligger mer i kommunikasjonen enn den intensjonen som uttrykkes. Det handler om den totale kommunikasjonen (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 41–42). Bakgrunnen for dette prosjektet er å omfavne alle mennesker. Det finnes en del barn som ikke uttrykker seg med intensjon, og som derfor trenger partnerfortolket kommunikasjon. Der barna etter gjentatt fortolkning av kommunikasjonspartnere opplever at deres handling skaper endring, og derfor etter en periode kan føre til en handling med intensjon (Ursin & Slåtta, 2021, s. 245). En bred kommunikasjonsteori omfavner også alle disse barna, og deres uttrykk med og uten intensjon. Derfor er det en aktuell

teori som bakgrunn for dette masterprosjektet. Dette prosjektet ser på totalkommunikasjonen, og forståelsen av ASK som en modalitet til barnets uttrykksform og kommunikasjon. Dersom et barn som bruker high-tech øyestyrt talemaskin som sin ASK blir fratatt muligheten til å bruke den fordi den ikke tas med ut på tur, så mister barnet et av sine kommunikasjonsuttrykk og mister dermed muligheten til å kommunisere på lik linje som jevnaldrende med typisk talespråkutvikling.

Totalkommunikasjonen kan handle om deltakelse. Slik Skogdal (2022, s. 227) presenterer det så er deltakelse i helhet når det kommuniseres og samhandles med andre mennesker. Deltakelse kan altså handle om å ha de ferdighetene som kreves for å ta del i det som skjer. Da trenger barnet totalkommunikasjonen for å forstå det som skjer, og for å respondere på en forståelig måte for de andre partene. Det er mye som skjer i kommunikasjonen, og barnet trenger tilgang på ferdigheter som hjelper barnet til å forstå helheten av samspillet med andre.

4.2 Språkforstyrrelser

Slik det er pekt på over vil barnet når det vokser opp, gradvis tilegne seg teknikker for å kommunisere. Barnet lærer måter å gjøre seg forstått på, og måter å forstå andre på. Dermed vil de fleste barn etter hvert lære seg komplekse uttrykksmåter som kan brukes for å kommunisere med andre mennesker gjennom en typisk språkutvikling (K.-A. B. Næss, 2022, s. 24). Noen barn vil ikke klare å tilegne seg de samme kommunikasjonsteknikkene, og dermed ha en atypisk språkutvikling. Barnet kan ha vanskelig med å forstå andre sin intensjon, eller det kan ha vanskelig for å uttrykke sin egen intensjon i det de ønsker å kommunisere. I tillegg kan barnet ha problemer med å tilpasse seg sin kommunikasjonspartner. En språkforstyrrelse kan komme når som helst, og være forskjellig hos hvert enkelt barn. Enten som primærvanske eller som en tilleggsvanske til andre sykdomsløp (K.-A. B. Næss, 2022, s. 24–25).

Når barnet har en språkforstyrrelse som forstyrrer daglig aktivitet, er det enighet at fagfolk i ulike faggrupper skal bruke begrepet språkforstyrrelser (Kristoffersen et al., 2021, s. 21). Dette begrepet omfatter barn som har en språkforstyrrelse som i stor grad vil føre til at barnet får en varig nedsatt funksjonsevne, og som derfor trenger spesialisthjelp til å håndtere språkforstyrrelsen. Begrepet omfatter ikke barn som kun har en forsinket språkutvikling, for eksempel de barna som er flerspråklige. Fagfolk i ulike faggrupper har undersøkt hvilken term som offisielt bør brukes for barn som har vansker med tale, språk og kommunikasjon. De har kommet frem til at den uoffisielle termen for språkforstyrrelse er *vansker med tale, - språk og kommunikasjon*. Fagfolk bør bruke

termen *språkforstyrrelser*. Dersom språkforstyrrelsen er assosiert med en biomedisinsk tilstand, som for eksempel autismspekterforstyrrelse, så brukes offisielt termen: «*språkforstyrrelse assosiert med X*, der «X» er betydningen av den biomedisinske tilstanden» (Kristoffersen et al., 2021, s. 21).

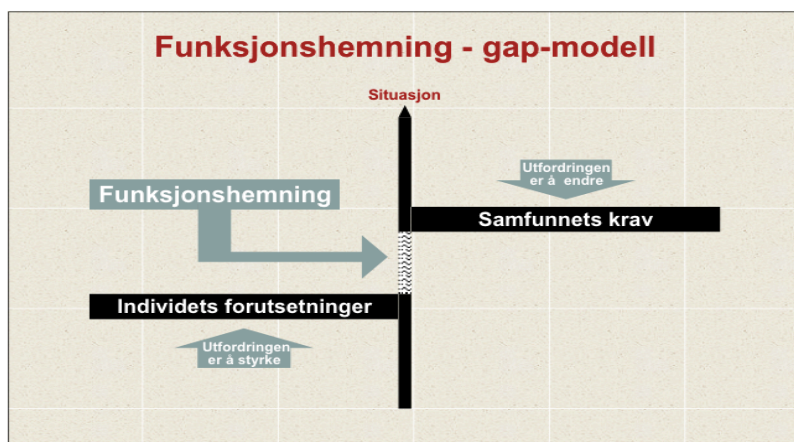
Noen barn har vansker med uttale av tale, andre med forståelse og oppfattelse av det som blir sagt. Men en ting er felles. Hvert enkelt barn må møtes individuelt (von Tetzchner, 2019, s. 52). En språkforstyrrelse kan ha påvirkning på hvordan barnet utvikler seg, tar deltakelse i og lærer i sosial samhandling med andre. Derfor er det i dette prosjektet ønskelig å undersøke nærmere hvordan det konkret arbeides med barn som har språkforstyrrelse i avlastningsboligen. Målet med å undersøke dette er å ta et steg på veien for at alle barn skal ha muligheter til å bruke sitt språk (Kleppenes & Sande, 2022, s. 50).

4.3 Livskvalitet

Livskvalitet handler om barnets psykiske velvære. Når barnet har høy opplevelse av eller god livskvalitet vil det si at barnet kjenner på en grunnstemning av glede. Gleden gir følelsen og opplevelsen av at livet er godt. Det forstås som en subjektiv opplevelse (S. Næss, 2011, s. 18). Kommunikasjon er en av faktorene som gir mulighet for god livskvalitet og selvstendighet, det gjør oss til aktører i vårt eget liv. Kommunikasjon støtter opp om utvikling av både kognitive, språklige, sosiale og emosjonelle ferdigheter når barnet får være i kommunikativ samhandling med andre mennesker (Sande, 2022, s. 221). Ett av målene med å gi barn med språkforstyrrelse tilgang til ASK er å øke barnets livskvalitet. Det kan handle om å gi barnet tilgang til deltakelse i samfunnet (Eberhart et al., 2011, s. 74). Det vil si at når livskvaliteten er god, oppleves livet som godt. Derfor må det arbeides for at barnet har tilgang til autonom kommunikasjon i alle situasjoner i livet, slik at livskvaliteten blir god. Oppsummert handler helse- og omsorgstjenesteloven (2011, §1-1, §4-1) om at barnet som oppholder seg på avlastningsboligen skal få et tilbud der barnet får være seg selv, og bruke de ferdighetene det har. Barnet skal få trene på å utvikle ferdigheter som bidrar til at barnet kan være mest mulig selvstendig, delta i samfunnet på lik linje som andre barn, og at barnet får muligheten til å uttrykke egne tanker, behov og meninger. De ansatte på avlastningsboligen skal gjøre det som er i deres makt til å tilrettelegge hverdagen slik at barnet får best mulig utbytte av sin situasjon. Det skal derfor legges til rette for autonom kommunikasjon på avlastningsboligen. For å sikre en god livskvalitet hos barnet med språkforstyrrelse.

4.4 GAP-modellen

Når barnet har språkforstyrrelser, har det en nedsatt funksjonsevne. Det vil si tap eller skade på tale eller språkfunksjonen. Det betyr ikke automatisk at barnet har en funksjonshemming. For å forstå begrepet funksjonshemming ses det i forhold til barnets funksjonsevne, og de kravene som samfunnet legger til barnets funksjon for å kunne delta i hverdagslige aktiviteter. Her kan det oppstå et gap som er for stort for barnet å krysse over. Da blir den nedsatte funksjonsevnen til en funksjonshemming fordi det hemmer barnet i å delta i aktiviteten på grunn av funksjonsnedsettelsen. Det er en relasjonell måte å forstå funksjonshemming på. Når barnet har en nedsatt funksjonsevne i form av språkforstyrrelse blir det en funksjonshemming i de situasjoner der samfunnet har for høye krav til å bruke språket for å kommunisere. Kravene resulterer i at barnet ikke får delta i språklige aktiviteter i hverdagen. Samfunnet har spesielle krav til å bruke språket. Barnet har noen forutsetninger for å bruke språket ut fra sin funksjonsevne. Når gapet mellom disse to blir for stort for barnet å komme over, oppstår en funksjonshemming. Målet med å forstå funksjonshemming som relasjonelt er å minske dette gapet. Når samfunnet minsker kravene til deltakelse, møter det i større grad barnets forutsetninger til funksjon. Dermed blir gapet mindre, og barnet klarer å krysse gapet for deltakelse. Dermed unngås en nedsatt funksjonsevne å bli en funksjonshemming. Det illustreres i modellen under (Meld. St. 40 (2002-2003), s. 8–9).

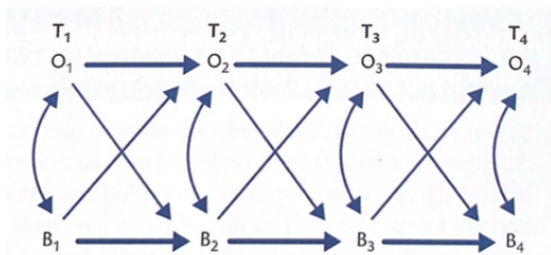

Figur 6: GAP-modellen. Hentet fra Meld. St. 40 ((2002-2003), s. 9).

4.5 Sameroffs transaksjonsmodell

For å forstå det som er beskrevet over med kommunikasjon i samspill, intensjon og relasjon tar teksten utgangspunkt i transaksjonsmodellen. Se figur 7. Ved å forstå transaksjon gjennom transaksjonsmodellen (Sameroff, sitert i von Tetzchner, 2019, s. 7–8) så har mennesket, og det miljøet de befinner seg i, en påvirkning på hverandre som foregår over tid. B1, O1 og T1 er barnet

og omgivelsene på tidspunkt 1. Barnet vokser opp og blir den personen det er i møte med miljøet, og miljøet blir påvirket av hvem barnet er. Det forflytter seg til T2, tidspunkt 2 og liknende videre. Transaksjonsmodellen er ledende for å forstå kommunikasjon i denne teksten. Dette er en sirkulær modell. Kommunikasjon forstås som gjensidig samhandling i en relasjon mellom mennesker. Slik det forstås gjennom Batesons kommunikasjonsteori så kommuniserer mennesker hele tiden. Noen uttrykker noe, andre mottar og tolker, og responderer. Kontinuerlig, igjen og igjen. Med verbale ord og uten verbale ord (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 41–42). Det er rammene rundt kommunikasjonen som er med på å styre retningen for hva som tolkes. Gjennom kommunikasjonen blir den enkelte persons virkelighet til (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 23–25). Gjennom kommunikasjonen deles opplevelser, følelser og tanker, men det oppstår samtidig en relasjon utenom ordene som blir sagt. Slik skapes en felles forståelse mellom de som kommuniserer med hverandre (Moen, 2016, s. 20–26). Med forståelse av transaksjonsmodellen viser det seg at barn er aktive påvirkere for hvordan miljøet deres utformer seg. Barnet utvikler seg når det er i sosial samhandling med andre. De ansatte rundt barnet med språkforstyrrelser må legge til rette for kommunikasjonstiltak som styrker barnets sosiale deltakelse på en funksjonell måte (Stadskleiv, 2022, s. 113).

Figur 7: Sameroffs transaksjonsmodell. Hentet fra von Tetzchner (2019, s. 7).

4.6 Sosiokulturell læringsteori

Som en videre forståelse av transaksjonsmodellen kan det gjennom Vygotskys (1978, sitert i Moen, 2016, s. 19–27) sosiokulturell læringsteori forstås at det oppstår ny kunnskap gjennom de sosiale sammenhengene og sosiale praksiser barnet tar del i. I samhandling med andre mennesker lærer vi hvem vi selv er i den verden og den kulturen vi lever i. Gjennom å bruke språket sammen med andre mennesker deles tanker, redskaper og metoder som danner grunnlag for å forstå virkeligheten. Det vil si at vi lærer av å være sammen med andre mennesker (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 416–418). Når barnet bruker språket, er det et redskap for å utforske de tankene det bærer på. Det er et redskap til å undersøke hva vi vet, og hva vi lurer på. Barnets kognitive utvikling utvikles når barnet benytter seg av språket (Moen, 2016, s. 22–24).

5. Metode

Videre i teksten blir det redegjort for valget av metode som ligger til grunn for dette forskningsprosjektet. Undersøkelsens planlegging, gjennomføring og noen forskningsetiske vurderinger presenteres i dette kapitlet. Med utgangspunkt i kvalitativ forskningsmetode er det brukt en flermetodisk tilnærming med dokumentanalyse av tilsynsrapporter og fokusgruppeintervju som metode for innsamling av datamaterialet. Det er brukt tematisk analyse for å analysere rådata.

5.1 Kvalitativ forskningsmetode

Den vitenskapsteoretiske forankringen for dette masterprosjektet er at det er et kvalitativt forskningsprosjekt. Det er brukt en flermetodisk tilnærming som forskningsdesign for å besvare prosjektets formål og forskningsspørsmål med dokumentanalyse som delstudie 1, og fokusgruppeintervju som delstudie 2. I delstudie 1 er det gjennomført en innsamling av datamaterialet gjennom en dokumentanalyse av tilsynsrapporter fra det tjenestetilbudet barn får på avlastningsboliger i Norge. Ved å gjennomføre en dokumentanalyse er det mulig å innhente rådata på en måte som ikke er påtrengende med tanke på personvern. Det kan gi god innsikt i datamaterialet som i utgangspunktet ikke har forskning som hensikt (Tjora, 2021, s. 195). Denne dokumentanalysen har som formål å belyse prosjektets første forskningsspørsmål: Hva påpeker tilsynsrapportene om ASK på avlastningsboligen? Det er også hentet noen teknikker fra kvantitativ forskningsmetode. I resultatdelen av funnene fra dokumentanalysen presenteres tallverdier av hvor mange ganger de tematiske funnene fra den tematiske analysen går igjen i tilsynsrapportene.

I delstudie 2 er det brukt fokusgruppeintervju for å få en dypere forståelse av ansattes egne perspektiver på de faktorene som også viste seg gjennom dokumentanalysen.

Fokusgruppeintervjuene har som formål å belyse prosjektets andre forskningsspørsmål: Hvordan bruker ansatte på avlastningsboligen ASK sammen med barnet som har en språkforstyrrelse? Det var ønskelig å undersøke informantenes subjektive erfaringer av hvordan de bruker ASK. Derfor var det naturlig å gå i dybden av noen få informanternes utsagn gjennom kvalitativ forskningsmetode, fremfor å finne ut av allmenne trekk av større utvalg, som gjerne hentes gjennom kvantitativ forskningsmetode (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 21–23). Det presenteres også noen tallverdier under funn i resultatdelen av den tematiske analysen fra fokusgruppeintervjuene.

En flermetodisk tilnærming som forskningsdesign kan bidra til å bekrefte, korrigere og komplementere de temaene som viser seg i analysen (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 128–130). Ved

å innhente datamaterialet med bruk av to ulike forskningsmetoder kan dette prosjektets troverdighet styrkes ved at det fremmer et systemperspektiv gjennom Statsforvalterens tilsynsrapporter, og også fremmer individperspektivet der de ansattes egne erfaringer får plass i prosjektets helhet. Ved at delstudie 1 og delstudie 2 ses i sammenheng vil det være mulig å belyse prosjektets tredje forskningsspørsmål: Hvordan kan de ansatte sikre et forsvarlig tjenestetilbud for barnet på avlastningsboligen?

5.2 Datainnsamling

I dette punktet forklares hvilke to metoder som er brukt for å samle inn det empiriske datamaterialet som trengtes for å belyse prosjektets problemstilling. Det presenteres også videre punkter innenfor intervju som er relevant å gjennomføre for å sikre et tydelig og innholdsrikt fokusgruppeintervju.

5.2.1 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse blir i dette prosjektet brukt for å undersøke tilsynsrapporter som i utgangspunktet ikke er gjennomført til forskningsformål (Tjora, 2021, s. 195). I løpet av 2022 og 2023 ble det gjort landsomfattende tilsyn av avlastningsboliger i kommuner i Norge. Dette tilsynet hadde som hovedfokus å undersøke om barn som oppholder seg i avlastningsboliger, mottar habilitering og opplæring som samsvarer med barnets individuelle behov (Helsetilsynet, 2022, s. 3). Helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1) nevner i første setning et forsvarlighetsprinsipp. Der det uttrykkes at avlastningsboligene etter loven skal være forsvarlige.

Gjennom dokumentanalyse er det ønskelig å se nærmere på hvordan tilsynet av avlastningsboligene påpeker at det arbeides i henhold til lovverket helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1), som omfatter å gi barnet på avlastningsboligen et verdig og forsvarlig tjenestetilbud. Disse tilsynsrapportene er Statsforvalterens forståelse av hvordan avlastningsboligenes praksis er, etter omfattende besøk i avlastningsboligene i kommunene. Tilsynet tar utgangspunkt i det som står i veilederen for det landsomfattende tilsynet fra Helsetilsynet (2022, s. 1–35). Formålet med disse tilsynsrapportene er at Helsetilsynet skal undersøke områder som i stor grad er i fare for svikt av lovverket, og der konsekvensene av svikt kan være av alvorlig grad (Helsetilsynet, 2022, s. 3–4). Derfor kan en dokumentanalyse av tilsynsrapportene vise til konkrete eksempler for hva som skjer i kommunikasjonen rundt et barn på avlastningsboligen, som har ASK som sin kommunikasjonsform.

5.2.2 Fokusgruppeintervju

I dette forskningsprosjektet blir det også brukt fokusgruppeintervju. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 179–180) brukes fokusgruppeintervju når det er hensiktsmessig å få frem ulike synspunkt på et konkret fokus emne. Deltakerne i intervjuet skal diskutere rundt fokus emnet, men ikke komme med løsninger eller enighet. Wibeck (2010, s. 52–53) påpeker hvordan fokusgruppeintervju kan brukes når det skal undersøkes handlinger, motivasjoner, likheter og ulikheter i en gruppe som til felles kan noe om et fokus emnet. I dette forskningsprosjektet er det ønskelig at ansatte ved avlastningsboligene diskuterer sine arbeidsmetoder, rutiner, variasjoner, kunnskaper om og forståelse for bruken av ASK med barna som trenger dette på avlastningsboligen, og også hvilken betydning det har for barnets deltakelse i hverdagsaktiviteter og i samhandling med andre. Derfor er det hensiktsmessig å bruke fokusgruppeintervju i dette prosjektet, for å undersøke hvordan ansatte avlastningsboligen bruker ASK sammen med barnet som har en språkforstyrrelse. Det er ikke som hovedmål at informantene skal komme til en enighet eller å konkludere med løsninger, men å trekke frem informantenes ulike synspunkt og sine erfaringer om fokus emne, ASK (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 179–180).

Prosjektet tar utgangspunkt i denne definisjonen: «Fokusgrupper er en forskningsteknikk der data samles inn gjennom gruppeinteraksjon rundt et emne som bestemmes av forskeren» (Wibeck, 2010, s. 25). Videre påpeker Wibeck (2010, s. 25) hvordan definisjonen trekker frem tre faktorer. Som en forskningsteknikk krever det at innsamlingen av datamaterialet skal brukes i et forskningsprosjekt. I tillegg samles datamaterialet inn ved at deltakerne i gruppen interagerer med hverandre om et felles fokus, her ASK. Et fokus som er bestemt av meg som driver forskningsprosjektet.

Fokusgruppeintervjuer kan brukes som et supplement til andre metoder for å få en dypere forståelse av fenomenet. I studier med fokus på en bestemt institusjon kan intervju benyttes, for å løfte frem situasjonsbestemte interaksjoner (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 151).

5.2.3 Intervjuguide

Det er utformet en intervjuguide for fokusgruppeintervjuene (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 121). Med forståelse for forskningsetiske vurderinger etter forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), er det påpekt i intervjuguiden at det kun er ønskelig å undersøke de ansattes perspektiv på bruken av ASK, ikke tredjepersoner. I innledningen kommer det tydelig frem at informantene ikke må dele taushetsbelagt informasjon om hverken brukere eller andre kollegaer. Kun de som har samtykket til å bli med (NESH, 2023, s. 26–27).

Intervjuguiden er semistrukturert med fire spørsmål fra egen praksiserfaring som det er ønskelig at informantene diskuterer om. I tillegg er det formulert noen eventuelle oppfølgingsspørsmål. Dette er for å holde samtalen på fokusområdet ASK, og for å åpne for mulige temaer å snakke sammen om. Det er likevel mulig for informantene å lede diskusjonen dit de selv tenker det er naturlig å trekke frem informasjon (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 162). Det er åpent for at samtalen tar retning innom temaer jeg ikke har tenkt over på forhånd (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 121). Se vedlegg 2 for intervjuguide.

5.2.4 Pilotintervju

Helt i starten av intervjuprosessen ble det gjennomført et pilotintervju av tre ansatte ved en avlastningsbolig der jeg er kjent med både brukere og ansatte fra før. Det var et fokusgruppeintervju med like rammer som de originale intervjuene. Pilotintervjuet var en test for å se hvilken kvalitet intervjuguiden hadde, og hvilke føringer den la for fokusgruppeintervjuet. I tillegg var det en test for å bli kjent med programmene for lydopptak og transkribering, og sikre at det fungerte som det skulle. Informantene i pilotintervjuet kom med tilbakemeldinger på hvordan jeg inntok rollen som intervjuer, og hvordan de opplevde denne prosessen. Dette var nyttig informasjon. Det ble gjort noen endringer for å forbedre kvaliteten før gjennomføring av de originale intervjuene (Dalen, 2011, s. 30). Pilotintervjuet opplevdes som et nyttig steg i forskningsprosessen. Etter pilotintervjuet la jeg til 3 oppfølgingsspørsmål i intervjuguiden for å tydeliggjøre og holde en rød tråd gjennom intervjuene. I tillegg ble jeg mer bevisst over hvordan jeg kunne ha en tilbaketrunket rolle som moderator, slik at jeg ikke ble åpen om egne holdninger og meninger (Krueger, 1993, s. 73–74).

5.3 Utvalg for dokumenter og intervjupersoner

Videre kommer en presentasjon av hvilke krav som er blitt stilt til utvalget som var en del av dokumentanalysen, og hvilke krav som ble stilt til informantene i fokusgruppeintervjuene.

5.3.1 Utvalgskriterier tilsynsrapporter

For å finne de aktuelle tilsynsrapportene for dette prosjektet fulgte jeg følgende steg:

1) gikk inn på www.helsetilsynet.no, 2) valgte landsomfattende tilsyn, og 3) trykket på 2022-2023 Barne- og avlastningsboliger habilitering/opplæring i samsvar med barnets behov. Søket viste 35 treff på tilsynsrapporter. 4) Alle 35 tilsynsrapportene skriver i starten av rapporten «tilsynet ble gjennomført som en del av et landsomfattende tilsyn initiert av Statens helsetilsyn», og er aktuelle for videre analyse. De er aktuelle for videre analyse fordi det var av interesse å finne ut om alle

rapportene benevnte ASK og kommunikasjon, eller om noen så bort fra dette. 5) 27 av tilsynsrapportene avdekker potensielle lovbrudd på helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1). Det mulige lovbruddet innebærer brudd på å gi barnet et verdig tjenestetilbud. Dermed er det 8 tilsynsrapporter som ikke avdekker lovbrudd, og de tas dermed ikke med videre i denne dokumentanalysen. I denne oppgaven er det ønskelig å undersøke hva tilsynsrapportene skriver om bakgrunnen for at det er brudd på lovverket, når det ikke legges til rette for bruk av ASK som kommunikasjonsmiddel. 6) Videre er det 19 av disse 27 tilsynsrapportene som nevner *ASK* eller *kommunikasjon* i rapporten. Det er de 19 som er aktuelle for denne dokumentanalysen. Resterende blir ikke undersøkt videre. Se vedlegg 3 for utdrag av hvordan punkt 5) og 6) er systematisert.

5.3.2 Utvalgsriterier og rekruttering av fokusgruppeintervju

Det var ønskelig å intervju to-fire avlastningsboliger, der to-fire ansatte deltok sammen i et fokusgruppeintervju. Dette oppleves som hensiktsmessig antall informanter i denne undersøkelsen. Det er mange nok informanter til å gi rom for nok utsagn til å trekke frem variasjoner for hvordan ASK kan brukes på avlastningsboligene. Samtidig er det få nok informanter til at omfanget av tidsbruk og ressurser strekker til og unngår unødvendig tid av ressurser (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 148). Det var kun to kriterier til deltakerne i fokusgruppeintervjuene. Én av informantene må være fast ansatt, og én av dem – det kan være samme person som fast ansatt – må ha høyere utdanning. Ut over dette er det fint med en variasjon mellom heltid og deltidsansatte. Bakgrunnen for kravene ligger i ønsket om å ha minst én informant med høyere utdanning for å ha faglig forankring i forståelsen av viktigheten med kommunikasjon. I tillegg til én fast ansatt fordi det ofte kan være tendens til gjennomstrømning av ansatte på avlastningsboliger. Med kriterium om fast ansettelse kan det sikres at én av informantene har vært ansatt på avlastningsboligen over lengre tid.

For å rekruttere informanter til prosjektet ble det utført et strategisk utvalg, med ønske om at informantene hadde noe å si om fokuset, ASK (Wibeck, 2010, s. 66). I første omgang ble det sendt ut e-post til ledere av syv ulike avlastningsboliger. E-posten inneholdt formålet med masterprosjektet, og spørsmål om kontaktinformasjon til ansatte som de mente er relevante å invitere med til intervju. Én uke senere ble det sendt ut påminnelse e-post til alle de syv lederne. Seks responderte at de hadde sendt e-post med forespørsel til sine medarbeidere. Én av lederne svarte at jeg kunne kontakte hennes medarbeidere direkte på e-post, og der ble det sendt en e-post direkte til disse ansatte. Det kom ingen svar. Én av lederne svarte halvannen uke senere og hadde fått avtalt med tre medarbeidere som ønsket å stille til gruppeintervju. Én av lederne svarte at prosjektet var særlig aktuelt for dem, og at hun prøvde å få tak i informanter hos sine medarbeidere.

Med flere e-poster frem og tilbake, ble det halvannen måned senere avklart at to av hennes medarbeidere ønsket å stille til intervju. De resterende lederne er det ikke hørt noe tilbake fra. Som et ekstra forsøk ble det sendt e-post direkte til medarbeidere fra en åttende avlastningsbolig, uten å gå gjennom lederen først. Dette er en avlastningsbolig der lederen allerede kjenner prosjektet da jeg er ansatt under hennes ledelse, men jeg kjenner ikke til brukere og andre ansatte ved denne konkrete avlastningsboligen. Det kom ingen svar på denne forespørselen.

Det var en lang prosess ved å prøve å kontakte og få tak i ansatte ved avlastningsboligene til å delta i mitt forskningsprosjekt. Etter hvert ble jeg nødt å se begrensningene i hvor mange informanter jeg klarte å få tak i. Dermed gjorde jeg ikke flere forsøk, etter at intervju nummer to var avtalt. Et alternativ var å kontakte en avlastningsbolig der jeg, som forsker, allerede kjenner de ansatte og barna på avlastningsboligen. Dette vurderte jeg som brudd på forskningsetiske verdier da det kunne bli en interessekonflikt med hensyn til rollefordeling (NESH, 2023, s. 23). Det kunne vært at ansatte ved denne avlastningsboligen ville delta fordi de hadde følelsen av å måtte hjelpe meg. Det er også mulig at intervjuet hadde vært påvirket av at jeg som forsker kjenner barna på avlastningsboligen, og at de ansatte hadde følt de måtte svare det de trodde jeg ønsket å høre. Derfor valgte jeg å ikke intervju de ansatte jeg personlig kjenner.

5.3.3 Kjennetegn ved informantene

Alle informantene arbeider på avlastningsbolig der det er brukere under 18 år som bruker ASK. I ett av intervjuene var det tre informanter som deltok. To av dem hadde høyere utdanning på universitetsnivå i form av vernepleier og sykepleier, mens én hadde lavere utdanning som hjelpepleier. De var alle sammen faste ansatte ved avlastningsboligen. I det andre intervjuet var det to informanter. Begge informantene hadde høyere utdanning, der én var sykepleier og én var miljøarbeider. Sykepleieren var fast ansatt, mens miljøarbeideren var fast deltidsansatt på helg.

I figur 8 kommer beskrivelser av de fem informantene som stilte til intervju, og de tre deltakerne i pilotintervjuet. Under kolonne 1, står presentasjonen for hvordan informantene blir benevnt videre gjennom teksten. P1-1 betyr deltaker 1 fra pilotintervju. D1-1 betyr at det er informant fra intervju 1 deltaker 1, og lignende D1-2 er informant fra intervju 1 deltaker 2 og videre. Selv om anonymisering av informantene og arbeidssted er med på å redusere prosjektets transparens siden leseren av teksten ikke kan gå tilbake for å sitat-sjekke eller undersøke den gitte avlastningsbolig videre, er det likevel nødvendig å ivareta anonymiteten av forskningsetiske hensyn (Tjora, 2021, s. 6). Ved å dele ytterligere informasjon om informantene vil det også være vanskelig å ivareta

personvern for barna som benytter seg av avlastningsboligen som grunnet informantenes fortellinger blir indirekte deltakende i dette prosjektet. Derfor har jeg valgt å lage pseudonymer av informantene som stilte til intervju (NESH, 2023, s. 26–27).

Informantene benevnes som	Fra hvilket fokusgruppeintervju	Stilling	Ansettelse
<i>PI-1</i>	Pilotintervju, Deltaker 1	Miljøterapeut	Fast ansatt
<i>PI-2</i>	Pilotintervju, Deltaker 2	Assistent	Fast deltidsansatt
<i>PI-3</i>	Pilotintervju, Deltaker 3	Assistent	Fast deltidsansatt
<i>DI-1</i>	Intervju 1, Deltaker 1	Vernepleier	Fast ansatt
<i>DI-2</i>	Intervju 1, Deltaker 2	Pleieassistent	Fast ansatt
<i>DI-3</i>	Intervju 1, Deltaker 3	Sykepleier og teamkoordinator	Fast ansatt
<i>D2-1</i>	Intervju 2, Deltaker 1	Sykepleier	Fast ansatt
<i>D2-2</i>	Intervju 2, Deltaker 2	Miljøarbeider	Fast deltidsansatt

Figur 8: Pseudonymer av informantene i intervjuene

5.4 Databehandling

I dette delkapitlet presenteres fremgangsmåten for å innhente datamaterialet, og hvordan datamaterialet er blitt behandlet. Først kommer gjennomgang av hvordan jeg kom frem til de aktuelle tilsynsrapportene. Deretter forklarer jeg hvordan jeg gjennomførte to fokusgruppeintervju. I tillegg presenteres hvordan lydopptak og transkribering er brukt til behandling av fokusgruppeintervjuene.

5.4.1 Gjennomgang av tilsynsrapportene

Det ble laget oversikt over alle de 35 offentlig publiserte tilsynsrapportene, og det ble notert i de ulike stegene om de inneholdt punktene fra kriteriene nevnt i punkt 5.3.1. Dermed er det oversiktlig å finne frem til hvilke tilsynsrapporter som ble vurdert som aktuelle videre i dokumentanalysen. Det ligger i veilederen til det landsomfattende tilsynet fra Helsetilsynet (2022, s. 14–24) at barnets kommunikasjonsform er en del av tilsynet, og det kunne dermed vært aktuelt å ta med alle de 27 tilsynsrapportene som avdekker potensielle lovbrudd på helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-

1). I alle tilsynsrapportene ligger det mellom linjene at et av poengene av at tilsynet er gjennomført er for å undersøke om barna har tilgang til sitt kommunikasjonsuttrykk. Når kommunikasjon eller ASK nevnes konkret i tilsynsrapporten har tilsynet hatt ekstra fokus på barnets kommunikasjonsform i møte med avlastningsboligen. Det er dermed mulig at tilsynet avdekker arbeidsmåter og holdninger som gir svar på om avlastningsboligen potensielt følger eller bryter lovverket i henhold til helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1). Det ble satt begrensning til å videre undersøke de tilsynsrapportene som ekspressivt i teksten nevnte kommunikasjon eller ASK.

5.4.2 Gjennomføring av fokusgruppeintervju

Det ble gjennomført to fokusgruppeintervju på to ulike avlastningsboliger i Sør-Norge. På det ene intervjuet var det tre informanter, og på det andre intervjuet var det to informanter. Informantene er beskrevet i punkt 5.3.2. Formålet med fokusgruppeintervju var at de ansatte ved avlastningsboligene skulle diskutere og samtale rundt sine erfaringer med å bruke ASK sammen med barn som har språkforstyrrelse på avlastningsboligen. Informantene deler fra sitt personlige perspektiv. Intervjuene hadde i stor grad lik struktur som en dagligdags samtale mellom de ansatte ved avlastningsboligene, men hadde også en struktur etter en bestemt metode og spørreteknikk da jeg stilte spørsmålene etter intervjuguiden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 43).

5.4.3 Lydopptak

I alle intervjuene ble det gjort lydopptak. På denne måten er det mulig å registrere informantens ordbruk, pauser og tonefall i diskusjonene som finner sted. Det ble brukt to enheter for lydopptak for tekniske sikkerhet. Lydopptakene ble sendt direkte til nettskjema som et sikkert sted å opprette lydfilene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205–206). Deretter ble lydfilene lagret i en kryptert OneDrive med diskfil. Dette sikrer informantens personvern, etter retningslinjer fra Universitet i Sørøst-Norge, for lydopptak gjort på privat enhet. I tillegg til lydopptak ble det gjort enkle notater underveis i intervjuene for å tydeliggjøre hvem av informantene som sa hva, og at non-verbale uttrykk i diskusjonen også kom med i tolkningene (Wibeck, 2010, s. 91).

I prosessen med å bearbeide datamaterialet har jeg lagt merke til at noe av betydningen i intervjuene går bort når det kun brukes lydopptak til å snakke om dette temaet. I intervjuene brukte flere av informantene en del håndbevegelser for å betegne hvordan de bruker NMT, som er en type ASK. Informantene viste også på egen kropp hvordan de bruker taktil berøring sammen med barna. Derfor kunne det til videre forskning være aktuelt å vurdere bruk av videoopptak av intervjuene. Videoopptak kunne gitt større helhet i det som uttrykkes kroppslig i møte med informantene.

5.4.4 Transkribering

Det ble gjort en automatisk transkribering av fokusgruppeintervjuene gjennom nettskjema. Nettskjema er programmet som ble brukt for lydopptak, godkjent med retningslinjer fra Universitetet i Sørøst-Norge. Jeg kvalitetssikret den automatiske transkriberingen ved å lytte til opptaket, og foreta nødvendige korreksjoner (Wibeck, 2010, s. 96). Notatene fra intervjuene ble koblet til transkripsjonen. En slik transkribering fra muntlig lydopptak til skriftlig fil strukturerer diskusjonen i intervjuene. På den måten er det mulig å bruke intervju med lydopptak inn i analysen av datamaterialet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 206). I dette prosjektet blir det gjort en tematisk analyse der det skal identifiseres hvilke tema og mønstre som går igjen i datamaterialet (Maguire & Delahunt, 2017, s. 2), ikke en lingvistisk analyse der hver pause, mimikk, tonefall og gjentakelser er avgjørende for analysens resultat (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 212). Det er derfor ikke nødvendig å ha med alle korte pause og hver mimikk i transkriberingen. I kvalitetssikringen la jeg til eventuelle pauser, mimikk og håndbevegelser som jeg tolket at var av betydning for intervjuets innhold. Jeg tolket det som jevnt over god kvalitet i samtalene som foregikk.

5.5 Analyse

Ved å analysere datamaterialet er det mulig å styrke prosjektets troverdighet (Maguire & Delahunt, 2017, s. 3). Dette prosjektet følger en tematisk analyse fordi målet med denne typen analyse er å identifisere og kategorisere temaer og faste mønstre som går igjen i datamaterialet. Temaene og mønstrene er interessante å følge opp i det empiriske datamaterialet for å belyse hvordan de ansatte kan ta i bruk ASK på avlastningsboligen. For deretter å bruke temaene og mønstrene til å kommentere utdypende og diskutere hva som skjer i kommunikasjonen rundt et barn på avlastningsboligen, som har ASK som sin kommunikasjonsform (Braun & Clarke, 2006, s. 79).

I dette prosjektet er det brukt tematisk analyse, etter hvordan Braun og Clarke (2006, s. 86–93) har nummerert seks stadier for forskningens analysedel. Steg 1) gjøre deg kjent med datamaterialet, Steg 2) finne frem til innledende koder, Steg 3) lete etter tema, Steg 4) gjennomgå temaene, Steg 5) definere og navngi temaene, og Steg 6) rapportere og diskutere temaene. Braun og Clarke (2006, s. 86–93) sine seks stadier blir beskrevet som et klart og brukbart rammeverk for en tydelig tematisk analyse (Maguire & Delahunt, 2017, s. 3). Det er derfor naturlig å følge denne manualen for å gjennomføre en sterk analyse. Punktene under presenterer analyse av tilsynsrapportene, og analyse av fokusgruppeintervjuene. Datamaterialet er bearbeidet med hermeneutisk forståelse av helhet og del (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 187–191). Det vil si at prosessen har vært sirkulær, ettersom de

ulike stegene har ført til ny forståelse hos meg som forsker. Jeg har jobbet systematisk gjennom stegene, men periodevis gått tilbake for å kvalitetssikre at jeg har en helhetlig forståelse av det som står skrevet i tilsynsrapportene og det som kom frem i fokusgruppeintervjuene (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 130). Alle stegene i analysedelen er gjort manuelt. Det er ikke brukt analyseverktøy. Se vedlegg 4 for utdrag fra analysens fire første steg av tilsynsrapportene, og vedlegg 5 for utdrag av analysens steg i fokusgruppeintervju 1. For å tydeliggjøre hva som hører til i hvilken kolonne i vedlegg 4 og vedlegg 5 er det henvendt til kolonne + nr. gjennom stegene, og under teksten i begge analysene er det vedlagt tematisk kart, figur 9. og 10. Det er et kart over nøkkelordene, kategoriene og oppsummerende overskrifter som former tematiske funn i analysene.

5.5.1 Analyse av tilsynsrapportene

For å besvare prosjektets første forskningsspørsmål: Hva påpeker tilsynsrapportene om ASK på avlastningsboligen? Er det i delstudie 1 gjort en tematisk analyse av de 19 tilsynsrapportene som avdekket mulige lovbrudd på helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1), og i tillegg benevnte kommunikasjon og ASK i teksten. Her presenteres de seks stegene i analysedelene trinnvis etter Braun og Clarke (2006, s. 86–93) sine seks stadier.

Helt fra start gjelder Steg 1) å gjøre seg kjent med tilsynsrapportene i helhet. Dette gjorde jeg ved å sjekke hva tilsynene faktisk har undersøkt, og hva de har konkludert med. Jeg markerte først det som konkret handlet om kommunikasjon og ASK, og utsagn i tilsynsrapportene som kunne knyttes direkte til eller forklare hva tilsynet hadde undersøkt. Deretter leste jeg gjennom hva som står om kommunikasjon og ASK, og videre undersøkte hva de enkelte punktene faktisk dreide seg om. Etter hvert ble kommunisere lagt til som begrep. Med oversikt over hvilken tilsynsrapport sitatet er hentet fra (kolonne 1) ble direkte sitat av det jeg hadde markert kopiert inn i skjemaet i (kolonne 2). De tilsynsrapportene som kun nevnte en gang kort at kommunikasjon inngår i det som tilsynet undersøke, la jeg også til rapportens konklusjon om hvordan denne kommunen potensielt bryter lovverket (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, § 4-1). Dette ble gjort for å skape enda større dybde i resultatene for hva det er som faktisk gjør at avlastningsboliger potensielt bryter lovverket. I flere av tilsynsrapportene er det nevnt kommunikasjonen mellom avlastningsboligen og for eksempel foreldre, skole og andre etater. Den type kommunikasjon er ikke regnet med under antallet der kommunikasjon ble nevnt i tilsynsrapporten. De registrerte gangene innebærer kun det som omhandler hvordan barnet kommuniserer, og hvordan det tilrettelegges for at barnet kan uttrykke seg i møte med andre mennesker.

Kodingsprosessen startet i Steg 2). I skjemaet (kolonne 3) ble det lagt inn en oppsummering av hva sitatet handler om. Det er en måte å kode datamaterialet på. Det lages koder for å forkorte og samle betydningen av det som faktisk vises i materialet. Videre innebar Steg 3) å finne temaene som trekker gjennom datamaterialet. I skjemaet (kolonne 4) er det nøkkelord av temaene som går igjen. Ved å manuelt gå gjennom kodene fant jeg først syv nøkkelord: *gjennomføring, relasjon, tiltak/dokumentasjon, samarbeid, kompetanse/opplæring, tilsynets fokus og forbedring*. Ved å gå videre på Steg 4) ble det gjort en gjennomgang av de aktuelle temaene. De to sistnevnte fikk kun ett treff hver. De ble ikke tatt med videre. De resterende fem nøkkelordene er temaer som tas med videre. Deretter jobbet jeg videre med sitatene for å se etter muligheter for å koble flere av temaene sammen. Nøkkelordene *relasjon* og *tiltak/dokumentasjon* passet til å gå inn under *gjennomføring*, fordi det i utgangspunktet beskriver hvordan ansatte ved avlastningsboligen gjennomfører bruk av ASK sammen med barnet. Steg 5) handlet om å definere og sette konkrete navn på de aktuelle temaene som førte til et tematisk kart av tilsynsrapportene, se figur 9. Jeg strukturerte alle temaene manuelt, og telte opp hvor mange ganger temaene ble nevnt i tilsynsrapportene. Dermed ble treffene: *gjennomføring, samarbeid, og kompetanse/opplæring*. Disse ble da kategorier av temaene. Se vedlegg 6 for manuell telling av kategoriene fra analysen. Det ble også laget oppsummerende overskrifter som er presentert under i det tematiske kartet se figur 9. Til slutt i analysedelen er Steg 6) å presentere de tematiske funnene. Dette steget av analysedelen kommer i resultatkapittelet der resultatene fra de tre temaene presenteres under de oppsummerende overskriftene.

<i>Nøkkelord</i>	<i>Kategori</i>	<i>Oppsummerende overskrift</i>
<i>Relasjon</i>	<i>Gjennomføring</i>	Gjennomføring av ASK
<i>Tiltak</i>		
<i>Dokumentasjon</i>	<i>Samarbeid</i>	Samarbeidet rundt barnet
<i>Samarbeid</i>		
<i>Kompetanse</i>		
<i>Opplæring</i>	<i>Kompetanse/ Opplæring</i>	De ansattes kompetanse og opplæring
<i>Tilsynets fokus</i>		
<i>Forbedring</i>		

Figur 9: Tematisk kart tilsynsrapporter

5.5.2 Analyse av fokusgruppeintervju

For å besvare prosjektets andre forskningsspørsmål: Hvordan bruker ansatte på avlastningsboligen ASK sammen med barnet som har en språkforstyrrelse? Er det også brukt tematisk analyse for å tematisere hovedpoengene fra delstudie 2, gjennom de to fokusgruppeintervjuene. Ved å analysere delstudie 2 åpnes det for at intervjuene kan løfte frem de ansattes egne ord og opplevelser. Dette kommer ikke tydelig frem i tilsynsrapportene. Jeg som forsker har tatt med meg forforståelsen, erfaringer, og tanker fra analyse av tilsynsrapportene og av gjennomføringen av de to fokusgruppeintervjuene (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 130). Det har farget min oppfatning av forskningsprosjektet. Det har derfor en naturlig påvirkning på analysen av fokusgruppeintervjuene. Masterprosjektet er kontinuerlig i den hermeneutiske spiral av helhet og del (Kleven & Hjørdemaal, 2018, s. 187–191). Den tematiske analysen av fokusgruppeintervjuene er strukturert etter Braun og Clarkes (2006, s. 86–93) seks stadier. Se vedlegg 5 for utdrag av analysen av fokusgruppeintervju 1.

I likhet med analysen fra tilsynsrapportene var Steg 1) å gå gjennom intervjuene i helhet ved å transkribere lydopptak til tekst, og igjen lese gjennom hele teksten. Da jeg leste gjennom teksten, markerte jeg de setningene som jeg tolket som meningsfulle, og noterte noen korte stikkord til hva det handlet om. Jeg kopierte inn de meningsfulle utsagnene (kolonne 1) i skjemaet. Videre startet kodingsprosessen i Steg 2). I skjemaet (kolonne 2) er det lagt inn notater som kort oppsummering av hva utsagnene handler om som koder. Disse kodene forkorter og samler betydningen av det som faktisk diskuteres i fokusgruppeintervjuene. Steg 3) innebar helt likt som analysen av tilsynsrapportene å finne temaene som trekker gjennom datamaterialet. I skjemaet (kolonne 3) er det nøkkelord av temaene som går igjen. Det var naturlig å ta med resultatene fra forrige analyse i vurderingen. Det første intervjuet samsvarte tydelig med de tre nøkkelordene: *gjennomføring*, *samarbeid*, *kompetanse/opplæring*. Det andre intervjuet samsvarte i hovedsak med *gjennomføring*, men trakk også frem noe om *samarbeid*. Det andre intervjuet hadde ingenting om *kompetanse/opplæring*. Også i disse to analysene kom nøkkelordet *relasjon* tydelig frem. I tillegg var nøkkelord som *tilgjengelighet*, *multimodalitet* og *språkmodeller* temaer som gikk igjen i begge intervjuene. I det andre intervjuet ble det beskrevet hvordan et godt språkmiljø ser ut, og det var også mye fokus på at kommunikasjonshjelpemidlene er individuelle og at barna utvikler seg. Dermed ble også *språkmiljø* og *individuell* aktuelle nøkkelord.

Ved å gå videre til Steg 4) ble de aktuelle temaene gjennomgått på nytt for å sjekke om de går igjen i hverandre. Selv om *relasjon* ble snakket om i større grad enn det kommer frem i tilsynsrapportene, valgte jeg på nytt å la dette nøkkelordet inngå i nøkkelordet *gjennomføring*. I tillegg passer både

tilgjengelighet og *multimodalitet* også inn under nøkkelordet *gjennomføring*. Alle disse tre nøkkelordene handler om hvordan ASK på ulike måter kan benyttes på avlastningsboligen. Temaene vises i skjemaet (kolonne 4). Nøkkelordene *gjennomføring*, *samarbeid* og *kompetanse/opplæring* var de aktuelle temaene som ble funn gjennom Steg 5) av begge intervjuanalysene. Disse ble derfor til kategorier av temaene. De er strukturert i et tematisk kart av fokusgruppeintervjuene i figur 10. Kategorien *gjennomføring* brukes som en paraplykategori. Inn i diskusjonen vil nøkkelordene *relasjon*, *tilgjengelighet* og *multimodalitet* bli brukt for å beskrive hvordan de ansatte forklarer at gjennomføringen kan gjøres på avlastningsboligene. Kategorien *samarbeid* handler også i intervjuene om hvordan avlastningsboligen har et tverrfaglig samarbeid med foreldrene og andre instanser for at barnet skal få best mulig tilbud gjennom oppholdet. Kategorien *kompetanse/opplæring* beskriver hvordan de ansatte forholder seg til kompetanse og opplæring om ASK i møte med barnet. Deretter ble det laget oppsummerende overskrifter presentert i figur 10. Jeg strukturerte alle temaene manuelt, og telte opp hvor mange ganger kategoriene ble nevnt i løpet av fokusgruppeintervjuene. Steg 6) av analysedelen kommer i resultatkapittelet der resultatene fra de tre temaene blir presentert i en mer utfyllende sammenheng under de oppsummerende overskriftene. Det blir gjort i forbindelse med resultatene fra analysen av tilsynsrapportene.

<i>Nøkkelord</i>	<i>Kategori</i>	<i>Oppsummerende overskrift</i>
<i>Relasjon</i>	<i>Gjennomføring</i>	Gjennomføring av ASK
<i>Individuelt</i>		
<i>Språkmiljø</i>		
<i>Samarbeid</i>	<i>Samarbeid</i>	Samarbeidet rundt barnet
<i>Kompetanse</i>		
<i>Opplæring</i>	<i>Kompetanse/ Opplæring</i>	De ansattes kompetanse og opplæring
<i>Tilgjengelighet</i>		
<i>Multimodalitet</i>		
<i>Språkmodeller</i>		

Figur 10: Tematisk kart fokusgruppeintervjuer

Ved å analysere fokusgruppeintervjuene er det av interesse å undersøke hvordan intervjuene kan fungere som et tillegg til informasjon til tilsynsrapportene. På denne måten er det mulig å få overblikk om de ansatte på avlastningsbolig nevner de samme punktene som også er aktuelle fra

tilsynsrapportene. Videre kan det sette søkelys på om tilsynsrapportene og de ansatte samsvarer i hvordan det arbeides med ASK sammen med barna på avlastningsboligen. Ved å se på de to delstudiene opp mot hverandre kan det være mulig å svare på prosjektets tredje forskningsspørsmål: Hvordan kan de ansatte sikre et forsvarlig tjenestetilbud for barnet på avlastningsboligen?

5.6 Undersøkelsens kvalitet

For å ha høy kvalitet i forskningsprosjektet er det nødvendig at prosjektets formål kommer tydelig frem (Wibeck, 2010, s. 142). Derfor har tekstens metodedel tydeliggjort de metodiske valgene som er gjort, for å kunne diskutere prosjektets problemstilling. I dette delkapittelet presenteres noen faktorer som kan ha påvirkning på dette prosjektets kvalitet gjennom forståelse av reliabilitet, validitet, overførbarhet, forskningsetiske valg og forskerrollen.

5.6.1 Reliabilitet

I dette prosjektet kan det være vanskelig å avgjøre resultatenes reliabilitet. Reliabilitet handler om prosjektets pålitelighet (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 99). Det forstås som at forskningsprosjekt har høy reliabilitet dersom resultatene på et senere tidspunkt blir det samme, eller at resultatet blir det samme dersom andre forskere undersøker samme fenomen (Silverman, 2014, s. 83).

Tradisjonelt sett beskriver metodelitteratur at reliabilitet handler om å undersøke forskningsprosjektets nøyaktighet, stabilitet og konsistens. For å finne ut av dette har jeg forækt å se på hvilke typiske feilkilder som kan ha påvirket datainnsamlingen i dette prosjektet (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 100). Det kan være en fordel i dette prosjektet at det er en flermetodisk tilnærming med to ulike delstudier som har som formål å svare på hver sine forskningsspørsmål, og et forskningsspørsmål sammen. Når det brukes flere forskningsdesign kan det være med å nøytralisere studiens tilfeldige målefeil (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 106). Til delstudie 1 er datamaterialet hentet fra allerede skrevne rapporter. Fordelen kan være at det gjør det mulig for andre forskere å finne sammen utsagn som er trukket frem i dette prosjektet. Ulempen kan være at jeg som forsker har fått frem min tolkning av det som står. Det er derfor ikke sikkert at en annen forsker hadde trukket frem samme betydning. I delstudie 2 har jeg som forsker alltid en påvirkning på prosessen. Det er mulig at informantene på en eller annen måte er påvirket av min tilstedeværelse. Ved at jeg som moderator har gjennomført begge intervjuene selv, har jeg sikret noen av målingsfeilene (Krueger, 1993, s. 73–74). I delstudie 1 er det en sannsynlighet for at resultatene blir de samme ved senere anledning, siden dette er skriftlig materiale hentet fra offentlig publisert dokumentanalyse. Det vil likevel være usannsynlig at samme utsagn kommer frem hos

informantene til intervju på et senere tidspunkt, selv med samme moderator. Fordi informantene vil forandre seg, få ny kunnskap, barna på avlastningsboligene utvikler seg, og de får nye relasjoner. På grunn av nye erfaringer vil det derfor være vanskelig å avgjøre om prosjektet har sterk pålitelighet på bakgrunn av fokusgruppeintervjuene i delstudie 2 (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 102).

5.6.2 Validitet

Validitet handler om prosjektets troverdighet. Det handler om i hvilken grad jeg kan argumentere for at dette masterprosjektet holder sikre mål (Wibeck, 2010, s. 144). For å tydeliggjøre dette har jeg vært nøyaktig og tydelig i alle de metodiske valgene som er tatt. Det har jeg gjort for å kvalitetssikre forskningsprosjektet mitt. Det må være koherens mellom det jeg sier at jeg gjør, og det jeg faktisk gjør i prosjektet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). For å sikre prosjektets troverdighet har jeg som moderator møtt opp og hatt fokusgruppeintervjuene på arbeidsplassen til informantene. Det kan bidra til større trygghet for informantene (Wibeck, 2010, s. 144–145). Likevel opplevde jeg at noen av informantene var nervøse for at jeg som moderator skulle dømme det arbeidet de gjør. Jeg prøvde å trygge informantene så godt som mulig, ved at jeg hverken har noe fasit eller er ekspert på hvordan det skal arbeides med ASK på avlastningsboligen. I tillegg opplevde jeg at en av informantene hadde planlagt nøye på forhånd hva hun ville fortelle i intervjuet. Det ble vanskelig med naturlig flyt i samtalen hos informantene i fokusgruppeintervjuet. Det kan ha hatt påvirkning på funnene av datamaterialet. Med tanke på tilsynsrapportene har jeg kun tatt utgangspunkt i de tilsynsrapportene som er offentlig publisert, selv om jeg er kjent med at flere kommuner har hatt tilsyn der det foreligger en tilsynsrapport. Det har jeg valgt å gjøre så det er enkelt for en nysgjerrig leser å gå tilbake til tilsynsrapportene, til kommunene involvert i prosjektet.

5.6.3 Overførbarhet

Formålet med dette prosjektet er ikke å trekke generelle slutninger av datamaterialet. Med dette prosjektet ønsker jeg å få en dypere forståelse av det arbeidet som foregår rundt ASK på avlastningsboligene, med barn som har språkforstyrrelse (Wibeck, 2010, s. 147). Det er vanskelig å konkret si at prosjektet har god overførbarhet der funnene kan trekkes ut på andre arenaer og til andre personer enn i dette prosjektet. Utvalget av informanter er representativt for gruppen av de ansatte som jobber på avlastningsbolig, der det er barn som bruker ASK. Dette er en ganske konkret populasjon. Utvalget av tilsynsrapporter er også representativt for denne populasjonen (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 135). Det vil si at funnene i dette prosjektet i utgangspunktet kun er gyldig i denne typen populasjon. Siden det metodiske kapittelet har ganske tydelig struktur og tydelige beskrivelser vil det likevel være mulig for andre forskere å vurdere likheter og ulikheter. Da kan de

vurdere om funn og diskusjon fra dette prosjektet kan overføres til andre forskningsprosjekt (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 146). Det kan derfor være mulig å overføre prosjektets formål slik at andre aktører eller instanser kan undersøke lignende problemstilling på sine institusjoner, for å styrke tjenestetilbudet til sårbare grupper mennesker som mottar tjenester fra offentlige instanser.

5.6.4 Forskningsetiske vurderinger

Dokumentanalysen innebærer en forskningsmetode som undersøker allerede offentlige dokumenter, der informasjonen ikke er anonymisert. Dette prosjektet tar utgangspunkt i de publiserte tilsynsrapportene fra det landsomfattende tilsynet av avlastningsboliger for å gjenbruke informasjon som allerede er tilgjengelig. Dette er en forskningsmetode som ofte forstås som ikke-påtrengende. Den ivaretar personvernet til de menneskene som fokus emne omhandler (Tjora, 2021, s. 195). Selv om informasjonen allerede er offentliggjort, har jeg tatt etiske vurderinger om at en gjennomgang av disse tilsynsrapportene kan bidra til samfunnets utvikling. For å ivareta personvern gjennom fokusgruppeintervjuene ble prosjektets intervjudel søkt om og godkjent hos SIKT. Se godkjenning i vedlegg 6. Det ble utformet informert samtykke i sammenheng med invitasjon til deltakelse til intervjuene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 103–104). Se vedlegg 1. Alle informantene signerte det informerte samtykket. Signaturen ble oppbevart på annet sted enn annet datamaterialet. Det ble også informert tydelig at informantene ikke skulle gi informasjon om emner som er taushetsbelagt. Her var det særlig fokus på at det er de ansattes bruk av ASK som er interessant for forskningen, ikke barnet selv. Derfor måtte informantene ikke nevne navn hverken på barna på avlastningsboligen eller på andre kollegaer som ikke har signert samtykket. I tråd med NESH (2023, s. 26–27) gjelder dette mennesker som blir både direkte og indirekte berørt av forskningsprosjektet. I tillegg er alle informantene i intervjuene anonymisert, og de kan ikke kobles tilbake til. Det foreligger ikke tilsynsrapport fra de kommunene der intervjuene er gjennomført (NESH, 2023, s. 23–24). Jeg er kjent med at det er gjennomført tilsyn fra Statsforvalteren i 2022 eller 2023 i de kommunene jeg har holdt intervju, men har ikke lest tilsynsrapportene da disse ikke lå offentlig. Statsforvalterens konklusjon av de to kommunene har derfor ikke påvirket min forståelse i analysen av intervjuene.

I tillegg er det vurdert nøye hvilken fordelaktig konsekvens dette forskningsprosjektet kan bidra med i samfunnet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 103). En gjennomgang av tilsynsrapportene kan være en måte å samle en rød tråd for hvilke temaer som går igjen i avlastningsboligene der Statsforvalteren påpeker potensielle lovbrudd i henhold til kommunikasjon. Ved bruk av intervju som supplement til tilsynsrapportene vil de ansattes stemme tydeliggjøres. Et fokusgruppeintervju kan undersøke i dybden, hva som kan ligge bakenfor Statsforvalterens konklusjoner.

Forskningsprosjektet kan bidra til at ansatte ved avlastningsboliger forstår hvor viktig bruk av ASK med de barna som har en språkforstyrrelse er. Det kan kanskje inspirere de ansatte til å bruke ASK.

5.6.5 Forskerrollen

Forskningsetiske vurderinger som hele tiden må vurderes gjennom prosessen og arbeidet med prosjektet er hvilken påvirkning forskerens rolle kan ha på forskningen. I disse intervjuene var det viktig at jeg som intervjuer gjorde informantene bevisst på at jeg ikke er noen ekspert på ASK (Wibeck, 2010, s. 84). I intervjuet bruker intervjueren seg selv som redskap for å hente inn informasjon. Dermed oppstår det i stor grad et behov for at forskeren er bevisst på sitt forskningsetiske ansvar. Forskeren må tenke gjennom sin integritet. Det handler om å reflektere over egen kunnskap, erfaringer, ærlighet og rettferdighet både i møte med de som intervjues, men også i bearbeidelsen av forskningsprosjektet. Det er også nødvendig at forskeren klarer å holde en profesjonell avstand til informantene og til de utsagnene de kommer med i intervjuet. Samtidig som forskeren er oppmerksom på den asymmetriske maktposisjonen som oppstår når forskeren i mange tilfeller har god kunnskap om intervjuets fokus emne (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108–110).

I intervjuene hadde jeg som intervjuer en tilbaketrukket rolle der informantene i størst grad førte samtalen selv (Wibeck, 2010, s. 58). Informantene diskuterte rundt temaet ASK. Jeg som moderator tok utgangspunkt i noen få spørsmål, og deretter oppfølgingsspørsmål der det var uklarhet i hva informantene mente. Det var i størst grad informantene som valgte hvordan de skulle gripe om spørsmålene i diskusjonen. I det ene intervjuet var det noe vanskelig for meg å stille spørsmålene jeg hadde planlagt, men det opplevdes likevel som at informantene kom innom temaene naturlig av seg selv. Dermed valgte jeg å beholde min tilbaketrukne rolle og anerkjente det informantene sa med å bekrefte at de var inne på de temaene som var planlagt gjennom intervjuguiden. I det andre intervjuet hadde informantene i stor grad forberedt seg på hva de skulle fortelle meg, og det var noe vanskelig å få til en diskuterende samtale mellom informantene. Likevel kom det frem mange gode poeng, som samsvarte med de spørsmålene jeg hadde i intervjuguiden. Dermed beholdt jeg i stor grad den tilbaketrukne og anerkjennende rollen. I gjennomføringen av intervjuene synes jeg som intervjuer det var noe komplisert å holde en nøytral holdning da jeg er veldig engasjert i temaet ASK, og har en del erfaring med hvordan ASK kan brukes på avlastningsboliger. Derfor måtte jeg ha tydelige rolleforventning overfor informantene, og forklare at jeg var ute etter deres erfaringer. På den måten kunne jeg beholde profesjonaliteten som forsker (NESH, 2023, s. 23).

6. Funn

I dette kapittelet presenteres de resultatene og funnene som er gjort gjennom den tematiske analysen. Hensikten med innhenting av empiri var å skape en traktformet struktur som i første omgang viser hvordan Statsforvalteren påpeker det som skjer på avlastningsboligen gjennom delstudie 1, og i andre omgang få frem de ansatte sine egne erfaringer med å bruke ASK i kommunikasjon med barn som har språkforstyrrelse i delstudie 2.

Først i denne delen presenteres funn fra den tematiske analysen av delstudie 1, dokumentanalysen. Det ble gjort funn av tre overordnede temaer. I presentasjonen av resultatene for tilsynsrapportene står det (*Nr. +tall*), som er pseudonym til hvilken tilsynsrapport utsagnene er hentet fra. Deretter presenteres funn fra tematisk analyse av delstudie 2, de to fokusgruppeintervjuene. I presentasjonen av resultatene fra fokusgruppeintervjuene nevnes informantene etter pseudonymer presentert i figur 8. punkt 5.3.3. Noen av temaene fra delstudie 2 samsvarer med dokumentanalysen i delstudie 1, men det kom frem ett ekstra nøkkelord, og ble tatt bort ett nøkkelord i analysen av fokusgruppeintervjuene. Det første temaet; gjennomføring av ASK, fungerer som paraplybegrep for ulike former for gjennomføring av bruk av ASK under kategorien gjennomføring. Derfor presenteres gjennomføring av ASK først i begge delkapitlene med underpunkter av nøkkelordene. De resterende temaene: under kategorien samarbeid og under kategorien kompetanse/opplæring blir presentert hver for seg. Rekkefølgen de presenteres i, er ikke av betydning. Temaene blir også brukt for å strukturere innholdet på lik måte i diskusjonskapittelet.

6.1 Funn fra tilsynsrapportene

Det var 19 av 35 offentlige tilsynsrapporter som avdekket potensielle lovbrudd på helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1), og som samtidig nevnte kommunikasjon, kommunisere eller ASK. Resultatene presenteres ut ifra hva som fremstår som likt, hvilke variasjoner og de ulike forskjellene mellom tilsynsrapportene knyttet til de ulike temaene som kom frem i den tematiske analysen av datamaterialet.

6.1.1 Gjennomføringen av ASK

Kategorien *gjennomføring* er nevnt 55 ganger totalt i samtlige tilsynsrapporter, og handler om hvordan de ansatte jobber med barnets kommunikasjonsform i møte med barnet. Dette innebærer hvordan relasjonen er mellom barnet og de ansatte, og hvilke tiltak/dokumentasjon de ansatte

bruker i arbeid med barnet. 11 av de 19 tilsynsrapportene påpeker at de ansatte bruker ASK sammen barna, men at det i ulik grad foreligger planer som tydeliggjør hvordan det skal jobbes med ASK på en systematisk og helhetlig måte. I én tilsynsrapport kommer det tydelig frem at en systematisk gjennomføring av ASK ikke fungerer i praksis. «I intervjuer ble det fortalt at den enkelte ansatte kunne ha mål for barnet, men det ble ikke dokumentert eller satt i system slik at alle som jobbet med barnet kunne ha samme mål» (Nr.14).

Mens i en annen tilsynsrapport (Nr.13) fremkommer det at avlastningsboligen ikke har noen oversikt over hvilke ASK-metoder de ulike barna på avlastningsboligen bruker. Det som ikke kommer så tydelig frem i noen av tilsynsrapportene er hvordan de ansatte faktisk tar i bruk ASK sammen med barna. I tilsynsrapportene påpekes det først og fremst om det brukes ASK eller ikke.

Nøkkelordet: Relasjon

I tilsynsrapportene fremkommer det at relasjonen mellom barnet som har behov for ASK og de ansatte er avgjørende for om barnet blir møtt på en individuell måte etter sine behov. I 4 av de 19 tilsynsrapportene kommer det tydelig frem at barna er prisgitt at den ansatte kjenner barnets situasjon og behov for at tjenestetilbudet skal være individuelt tilrettelagt. «Ved NN (kommunenavn utelatt) kommunens barne- og avlastningstjeneste har man over tid vært heldige og hatt en stabil ansattgruppe som kjenner barnas spesielle behov i forhold til kommunikasjon» (Nr.18).

Tre av tilsynsrapportene beskriver situasjoner der de ansatte bruker ASK med barnet (Nr.18, Nr.17 & Nr.14), men på litt ulike måter. Der én tilsynsrapport (Nr.18) beskriver at de ansatte er opptatt av hvordan deres vakter er, beskrives det også i en annen tilsynsrapport (Nr.14) at de ansatte ikke jobber mot de samme målene. I den tredje rapporten (Nr.17) fremkommer noen av de samme tendensene. «Den enkelte tjenesteyter gjorde det på sin måte. Flere av dem sa også: sånn gjør jeg det i hvert fall» (Nr.17).

Videre blir det i en annen tilsynsrapport (Nr.13) påpekt situasjoner der kommunikasjonen ikke fungerer, som fører til at barna blir frustrerte fordi de ansatte ikke skjønner hva de mener. I tilsynsrapportene er det ikke mulig å undersøke dette dypere. Derfor ble fokusgruppeintervju brukt for å få mer inngående kunnskap om hva disse situasjonene kan handle om. Dette funnet tyder på at barna på avlastningsboligen blir møtt med det tjenestetilbudet som de ansatte selv mener de kan gjennomføre sammen med barna fra dag til dag, uten struktur og målrettet planlegging. Det betyr at

tjenestetilbudet barna får avhenger av, og varierer etter den relasjonen de har til de ansatte. Ingen av tilsynsrapportene dokumenterer relasjon eller samhandling barnet har til andre barn.

Nøkkelordet: Tiltak/dokumentasjon

Av de 55 gangene kategorien *gjennomføring* nevnes i tilsynsrapportene utgjør nøkkelordet *tiltak/dokumentasjon* 32 av disse gangene, i 17 forskjellige rapporter. Dette punktet innebærer hvordan avlastningsboligen skriver ned hva som gjøres sammen med barnet, og også hva som eventuelt ikke gjøres sammen med barnet. Det blir derfor en undertittel i paraplybegrepet *gjennomføring*, fordi det handler om hvordan avlastningsboligen faktisk dokumenterer det arbeidet som gjøres med ASK.

En fellesnevner for analysen av datamaterialet i tilsynsrapportene er at det gjennomgående i 17 av de 19 tilsynsrapportene pekes det på at tiltak og dokumentasjon er for dårlig detaljert, og det er derfor potensielle lovbrudd av helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1). Begreper som blant annet er brukt i de ulike tilsynsrapportene er «*lite detaljert*» (Nr.1), «*ikkje vert regelmessig dokumentert*» (Nr.2), «*ulike praksis for gjennomføring*» (Nr.4) og «*ingen beskrivelse av hvorfor*» (Nr.14). I en av de resterende to tilsynsrapportene (Nr.7) fremkommer det at det foreligger informasjon om hvordan barnet kommuniserer. Det er likevel ikke videre kommentert hvordan dette dokumenteres. I den andre av de to resterende tilsynsrapportene (Nr.10) står det at de ansatte ikke arbeider etter satte planer, men at dette har skjedd uten at ledelsen har visst om det. Det tyder derfor på at også de to resterende tilsynsrapportene er i gråsonen av hva som kan defineres for å være et forsvarlig tjenestetilbud. Det vises tydelig i to av tilsynsrapportene (Nr.4 og Nr.5) at lite detaljerte planer fører til lite systematisk og helhetlig arbeid med barnets kommunikasjonsform. Begge tilsynsrapportene påpeker at dette fører til ulik praksis og vanskeligheter for de ansatte å gjennomføre tiltak. «Det foreligger arbeidsbeskrivelser for de ansatte i forhold til hvordan de skal gjennomføre tiltakene. Noen av disse er ikke konkrete nok. Det kan derfor bli vanskelig for ansatte og gjennomføre disse likt. f.eks. tilrettelegge for kommunikasjon» (Nr.5).

Mens i en annen tilsynsrapport (Nr.8) kommer det frem mer variasjon på bruk av tiltak og dokumentasjon. Der barnets kommunikasjons tiltak blir dokumentert fortløpende gjennom arbeidet som gjøres, men at det likevel ikke er systematikk for når disse tiltakene skal evalueres. I tillegg står det i én av tilsynsrapportene (Nr.6) at mangel på informasjonsinnhenting av barnets kommunikasjonsmåte kan forstås i sammenheng med at barnet får tilfeldig tiltak. Da står de ansatte friere til å velge hva de selv ønsker å jobbe med, sammen med barnet. Videre viser 2 av de

19 tilsynsrapportene til at ASK blir brukt sammen med flere av barna, men at det også der mangler definerte tiltak som beskriver hva som er målet med å bruke ASK med barn som har språkforstyrrelse. I én tilsynsrapport (*Nr. 18*) påpekes konsekvensene som kan oppstå når tiltak eller dokumentasjon rundt barnets kommunikasjonsform mangler helhet og systematikk. «Uten slik dokumentasjon er det vanskelig å vurdere om det samlede tjenestetilbudet i det lange løp er godt nok» (*Nr. 18*).

Sitatet over gir kanskje en oppsummering på dette temaet. 3 av de 19 tilsynsrapportene (*Nr. 8*, *Nr. 12* & *Nr. 15*) nevner konkret hvorfor mangel på tiltak eller dokumentasjon er brudd på lovverket om et forsvarlig tjenestetilbud. Slik det kommer frem i én av tilsynsrapportene (*Nr. 8*) står det konkret at avlastningsboligen bryter lovverket om et forsvarlig tjenestetilbud fordi det er mangel på systematisk evaluering av barnas tiltak. Det kommer frem på lignende måte i en annen tilsynsrapport (*Nr. 15*) som konkret påpeker at det mangler evaluering og oppfølging av tilbudet som barnet får. Det tyder på at tiltak eller dokumentasjon i helhet er en avgjørende faktor for at de ansatte faktisk arbeider for at barnets tjenestetilbud skal være det beste på barnets premisser. Tiltak eller dokumentasjon benevner hvordan arbeidet med barnets kommunikasjonsform på avlastningsboligen systematisk blir skriftliggjort. Slik at alle aktører i barnets liv har tilgang til hvilke mål, tiltak, hvordan og hvorfor barnet bruker ASK. Når det jobbes systematisk med *tiltak/dokumentasjon* kan barnet få det best mulig på sikt, fordi alle aktører forhåpentligvis jobber helhetlig. Da kan også mål og tiltak evalueres og korrigeres etter barnets behov. Likevel tyder disse funnene i tilsynsrapportene på at tiltak eller dokumentasjon gjennomgående er lite detaljerte, lite målrettet, lite individuelle, og tiltakene blir i liten grad evaluert og korrigert etter barnets behov.

6.1.2 Samarbeidet rundt barnet

Kategorien *samarbeid* er nevnt 16 ganger i 11 forskjellige rapporter, og handler om hvordan avlastningsboligen samarbeider med foreldre og andre instanser for at barnet skal få et best mulig tilbud gjennom oppholdet på avlastningsboligen. Kategorien *samarbeid* handler om hvordan avlastningsboligen har et tverrfaglig samarbeid og et foreldresamarbeid for å imøtekomme og bruke den kommunikasjonsformen som barnet bruker.

Det som kommer tydeligst frem i den tematiske analysen av tilsynsrapportene er at foreldrene i stor grad mangler oversikt og informasjon om hvordan de ansatte på avlastningsboligen bruker ASK til å kommunisere med barna. Det kommer frem i 10 av de 19 tilsynsrapportene. Det fremkommer for

eksempel i én av tilsynsrapportene (Nr.17) at foreldrene ikke visste før tilsynet at avlastningsboligen jobber med spesielle tiltak sammen med deres barn. Det vises også i en annen tilsynsrapport (Nr.6). «Gjennom samtaler med foreldrene, framkom det opplysninger om at foreldrene ikke kjente til tiltaksplanen som var utarbeidet på avlastningen for deres barn» (Nr.6).

Samarbeid virker som en rutine ved avlastningsboligene der 5 av de 19 tilsynsrapportene (Nr.1, Nr.8, Nr.9, Nr.15 & Nr.16) viser til at de innhenter informasjon om barnets kommunikasjonsform før barnet har sitt første opphold på avlastningsboligen. I 4 av disse 5 tilsynsrapportene er det ikke notert noe videre samarbeid med foreldrene om barnas kommunikasjonsform. Men i 1 av de 5 (Nr.1) påpekes det at avlastningsboligen ikke har fått videre beskjed fra hjemmet og andre offentlige aktører om barna bruker ASK på andre arenaer. I 3 av de 11 tilsynsrapportene som omtaler *samarbeid*, vises et skille i samarbeidet mellom de ulike aktørene i barnets liv. I 2 av tilsynsrapportene (Nr.4 & Nr.17) kommer det frem at kommunikasjonstiltak som er igangsatt på skolen ikke blir gjennomført på avlastningsboligen. Og i 4 av tilsynsrapportene (Nr. 4, Nr.6, Nr.7 & Nr.17) kommer det tydelig frem at foreldrene ikke vet hvilket kommunikasjonsuttrykk barnet deres har tilgang til på avlastningsboligen. «Foreldrene var veldig fornøyde med tilbudet på skolen, og opplevde at de der fulgte veldig godt opp og arbeidet målrettet med bruk av tegn til tale (NMT). Foreldrene hadde ikke kjennskap til at de på avlastningen jobbet med spesielle tiltak» (Nr.17).

Mens kun 2 av de 19 tilsynsrapportene (Nr.4 & Nr.17) svarer på om avlastningsboligen har samarbeid med skole eller andre instanser. Der det likevel etter det som er poengtert over, kan forstås som at dette samarbeidet ikke fungerer etter beste evne. I 1 av de 19 tilsynsrapportene (Nr.4) skrives det at det foreligger råd fra habiliteringstjenesten, men avlastningsboligen følger ikke disse rådene. Utover dette, er det ingen av tilsynsrapportene som nevner et gjennomgående samarbeid med andre aktører enn skolen og barnets foreldre. Det kan derfor tyde på at tilsynsrapportene jevnt over påpeker en svikt i lovverkets krav til et tverrfaglig samarbeid for å skape et helhetlig og forsvarlig tjenestetilbud for barnet.

6.1.3 De ansattes kompetanse og opplæring

Kategorien *kompetanse/opplæring* er nevnt 8 ganger i 7 forskjellige tilsynsrapporter (Nr.1, Nr.5, Nr.9, Nr.10, Nr.12, Nr.13 & Nr.17). Det innebærer de punktene der ansatte forklarer til tilsynet hvilken opplæring og hvilken kompetanse de har om barnets kommunikasjonsform. I de resterende 12 tilsynsrapportene står det ikke noe om de ansattes kompetanse eller opplæring i ASK. I denne

kategori er det noen variasjoner for funn som kommer frem i tilsynsrapportene. 2 av de 7 (Nr.1 & Nr.9) viser til at de ansatte får, eller at det var et mål i 2023, at de ansatte skal få opplæring og kompetanseheving i ASK. Selv om det i én av tilsynsrapportene (Nr.9) fremkommer at de ansatte frem til nå ikke har fått noe systematisk opplæring for hvordan de skal bruke ASK sammen med barna. Mangel på systematisk opplæring kommer altså frem i 5 av de 7 tilsynsrapportene (Nr.9, Nr.10, Nr.12, Nr.13 & Nr.17). «Det er heller ikkje ein systematisk kunnskapsoverføring, og samarbeid om hjelpemidla ut over ansvarsgruppemøte (...). Vidare har ikkje alle tilsette som arbeider med barn som nyttar ASK fått opplæring i det» (Nr.13).

Det tyder på at de ansatte ved avlastningsboligene i liten grad får kompetanse eller opplæring på hvordan de skal møte barn med språkforstyrrelse på best mulige, og mest individuelle måte. Ingen av tilsynsrapportene nevner konkret hva konsekvensene for manglende kompetanse og opplæring av de ansatte kan føre til. Likevel tyder det på at kompetanse og opplæring av de ansatte er av betydning for barnets helhetlige og forsvarlige tjenestetilbud siden Statsforvalteren har disse punktene på agendaen for tilsynet. Tilsynsrapportene har en mekanisk besvarelse det ikke går an å utdype svarene av. Derfor gjør prosjektets delstudie 2 det mulig å undersøke dette nærmere ved utsagnene fra informantene i fokusgruppeintervjuene. De kan kanskje gi en mer utdypende innsikt i hva kompetanse og opplæring kan bety for de ansattes samhandling med barna på avlastningsboligen.

6.2 Funn fra fokusgruppeintervjuene

Til nå har det vært en gjennomgang av funnene fra den tematiske analysen av tilsynsrapportene. Videre er gjennomgangen av funnene fra den tematiske analysen av fokusgruppeintervjuene.

6.2.1 Gjennomføringen av ASK

Kategorien *gjennomføring* er et gjennomgående tema som samtlige av informantene i de to fokusgruppeintervjuene i ulike former nevner hyppig gjennom samtalen. I motsetning til tilsynsrapportene som i stor grad har fokus på om ASK brukes på avlastningsboligene, forklarer informantene i større grad hvordan ASK brukes sammen med, og av barna. I intervju 1 nevnes ulik form for kategorien *gjennomføring* 44 ganger, mens i intervju 2 nevnes kategorien *gjennomføring* 34 ganger. Det eneste som kommer frem om nøkkelordet *dokumentasjon/tiltak* i fokusgruppeintervjuene er i samtalen i intervju 1.

«De har jo tiltaksplaner, og det skal jo stå under kommunikasjonen, hvordan de kommuniserer, og hva de trenger hjelp til. Og hvilke hjelpemidler de eventuelt har» (DI-3). «Noe står der, men jeg vet ikke om det står godt nok» (DI-1). «Taktile står det ikke så mye på den ene brukeren» (DI-2). «Tiltaksplaner må jo jobbes med, for å beskrive godt nok, hvordan man skal jobbe med disse brukerne» (DI-3).

Dette kan tyde på at informantene i intervju 1 uten å nevne det konkret forstår selv at de tiltaksplanene som blir benyttet på deres avlastningsbolig ikke er utfyllende nok i henhold til barnets helhetlige kommunikasjonsuttrykk. Det vises at alle tre informantene har en kommentar på dette temaet. DI-3 viser til hvordan det egentlig skal være, mens DI-1 og DI-2 påpeker at de ikke gjør det godt nok på denne avlastningsboligen.

Nøkkelordet: Relasjon

I likhet med analysen av tilsynsrapportene så fremtrer relasjonen mellom barnet og den ansatte også for informantene som avgjørende for det tjenestetilbudet barnet får. Alle 5 av informantene er opptatt av å møte barna der de er. Informantene mener de møter barnet på en individuell måte som er tilpasset deres kommunikasjonsform. Det kan tyde på at de ansatte er opptatt av å tyde de små kommunikasjons uttrykkene som barnet kommer med når de er sammen. Samtlige av de 5 informantene legger vekt på at de gjør ulike ting sammen med de samme barna. «Også noe annet jeg pleier å gjøre når jeg legger h*n er at jeg ikke bare sier god natt rett ut i luften. Da pleier jeg alltid å klappe h*n på kinnet», mens informanten fysisk viser hvordan hun klapper barnet på kinnet fortsetter hun «Og så sier jeg god natt. Av og til har jeg opplevd at h*n kommer med et lite smil» (DI-2).

På en annen måte forklarer en annen informant (DI-1) at hun først og fremst opplever å være i gjensidig kommunikasjon med et barn når hun velger å bruke NMT fremfor high-tech-talemaskin. En av informantene (D2-2) påpeker noe lignende når hun forteller hvordan de ansatte må kjenne barnet og barnets dagsform for å forstå når de kan bruke high-tech øyestyrt talemaskin, eller når de må bruke partner fortolket kommunikasjon eller øye-peke-bok i papp-tech. Mens to av informantene i intervju 1 (DI-1 & DI-2) påpeker at et av barna forstår hva de sier med verbalt språk, og de trenger derfor ikke bruke ASK i like stor grad som med andre barn. Én annen informant (D2-2) legger stor vekt på at de ansatte må kjenne barna som bruker auditiv skanning for å vite hva som er deres kommunikasjonsuttrykk. Det kan være et barn som snur seg bort som nei,

eller ser på det hun ønsker, eller som lukker øynene når det er for sliten. Et annet barn kan klappe i hendene når de ansatte forstår hva barnet mener.

I fokusgruppeintervjuene tyder det på at informantene i størst grad er opptatt av at det oppstår en relasjonell forbindelse i samhandlingen mellom barnet og de ansatte. Det kan derfor forstås som at de ansatte er opptatt av å være til stede i det som skjer her og nå for barnet. Derfor har de ikke så mye fokus på hvilke planer, tiltak og dokumentasjon som ligger bak samhandlingen som skjer i det relasjonelle møtet med barnet. Ingen av informantene i fokusgruppeintervjuene påpeker at barnet har interesse for, relasjon med eller samhandler med andre barn.

Nøkkelordet: Tilgjengelighet

Det er noe forskjell i hvordan informantene i intervju 1 og intervju 2 legger vekt på tilgjengeligheten av ASK på avlastningsboligene, men alle informantene nevner det gjentatte ganger. På én måte påpeker en av informantene (D2-2) tydelig at den high-tech øyestyrte talemaskinen skal følge barnet til enhver tid fordi det er barnets språk. Dette sier også en annen informant (D1-1), selv om hun har større åpenhet for at talemaskinen faktisk ikke følger dette barnet hele tiden. I samtale mellom alle tre informantene i intervju 1 kommer det frem at ASK-formen til det ene barnet ikke brukes på morgenen fordi det i stor grad er rutiner på hva som skal gjøres, og talemaskinen ligger derfor i sekken slik at barnet skal ha denne med på skolen. Dette kommer også frem i intervju 2 der informantene nevner at PCS-symbolene ikke er tilgjengelig for barna på natta. «Det siste symbolet de ser på dagstavla er leggetid, eventuelt hva de skal neste dag. Alle forstår det som de ansatte sier». Videre forteller informanten «Så om barna står opp på natta er det bare å fortelle at det er natta. Da er det greit for de ansatte å kjenne barnas uttrykk for ulike behov» (...). «Vi trenger ikke bruke ASK her på nattestid» (D2-1).

Videre forklarer én av informantene i intervju 2 (D2-1) at de har PCS-symboler tilgjengelig på en fast plass i stua der barna på avlastningsboligen kan gå og plukke det symbolet de trenger, men det betyr at de da må være i rekkevidden av stua til enhver tid. Disse symbolene er ikke med på tur. Når det gjelder tur forklarer den andre informanten i intervju 2 (D2-2) at de har rådet foreldrene til å alltid ta med ASK-hjelpemidlet på tur slik at barnet har muligheten til å uttrykke seg også på tur. Å ha ASK med på tur blir også nevnt i intervju 1. «Jeg synes at alle er gode til å hvert fall å alltid få den (kommunikasjonshjelpemiddelet) med inn på kjøkkenet, at den følger han (brukeren)». Videre sier informanten «Men vi er jo ikke god hvis vi går ut på tur. For da går du og drar på dette, og så

går du med i vognen, og så er du på et vis». (...) «Jeg synes det ble enklere å kommunisere med han, når han begynte litt med tegn til tale (NMT)» (D1-1).

Ingen av informantene i de to intervjuene forteller at de selv bruker ASK på tur med barna. Men en av informantene (D2-1) forklarer at et av barna som regel alltid har både high-tech øyestyrte talemaskin, og også en papp-tech øye-peke-bok hengene på rullestolen til enhver tid. Dersom det high-tech kommunikasjons hjelpemidlet trenger å lades har barnet papp-tech tilgjengelig. Det kan tyde på at selv om barnet mister et av sine kommunikasjons modaliteter har det likevel muligheten til å kunne kommunisere ved hjelp av en annen modalitet.

Informantene i intervju 2 påpeker også at tilgjengelighet handler om språkmiljø. Der barna på deres avlastningsbolig selv kan bruke PCS-symboler til å uttrykke ønsker og aktiviteter de vil gjøre mens de er i stua. Når PCS-symbolene ligger på fast sted er de tilgjengelig for alle barna, og det er med på å skape et naturlig språkmiljø. Et av barna bruker disse til å leke med, selv om hun har annen kommunikasjonsform. Likevel er denne ASK-modaliteten kun tilgjengelig i stua som på en måte gjør denne formen for ASK utilgjengelig resten av dagen. Ingen av informantene i intervju 1 trekker frem barnets språkmiljø gjennom intervjuet. Til spørsmålet fra intervjuguiden om det er mulig å anse ASK som en skole ting kommer det noen ulike synspunkter hos informantene i intervju 1. En av informantene (D1-1) sier at når barnets high-tech talemaskin er brukt på skolen hele dagen er den gjerne tom for strøm, og dermed blir det en unnskyldning for de ansatte på avlastningsboligen å ikke bruke den. En av de andre informantene (D1-2) kommenterer dette. «Samtidig så føler jeg at det ikke blir rett å si at det skal være på skolen. For det er jo en kommunikasjon med et menneske. Det er hans måte å snakke på» (D1-2).

I intervju 2 snakker én av informantene (D2-2) om hvor viktig det er at de ansatte er gode språkmodeller for barna. ASK skal alltid være tilgjengelig, og de ansatte må bruke ASK slik at barnet selv ser og lærer hvordan det kan brukes. På den måten kan barnet bli kjent med sin kommunikasjonsmåte. Den andre informanten i dette intervjuet (D2-1) støtter dette ved å påpeke et ønske om at ASK i større grad burde brukes på flere av barnas arenaer, slik at barna blir kjent med sine kommunikasjonsmåter sammen med andre mennesker. På den måten kan det bli en naturlig del av barnets miljø. På en side kommer det fra en av informantene i intervju 2 (D2-2) at de ansatte bruker ASK fordi det er barnets beste og at de ansatte må være tålmodige og gi barnet tid til å kommunisere. En av informantene i intervju 1 uttrykker de voksne som språkmodeller på en litt annen måte. «Med denne brukeren vi snakker om her da, som har denne Tobii-en, som ikke virker

veldig motivert for å bruke den selv, så er det sånn at vi hele tiden skal pakke på denne Tobii» (D1-3).

Det kan tolkes som at de ansatte gjerne lar vær å bruke kommunikasjonshjelpemiddelet sammen med dette barnet fordi barnet selv ikke ønsker å bruke det. Det står i tråd til hvordan flere av informantene sporadisk påpeker gjennom begge fokusgruppeintervjuene at det kan være krevende å ha ASK-hjelpemidlet med seg rundt overalt til enhver tid. Selv om én av informantene (D2-2) uttrykker muligheten for at high-tech kommunikasjonshjelpemidler gir mange muligheter for å tilpasses til hvert enkelt barn. Uttrykket en annen av informantene (D1-2) at de ansatte ikke er gode nok til å bruke ASK sammen med barna. Den high-tech talemaskinen blir ikke tatt med i alle situasjoner, og det er ofte krevende å hente den og finne frem på den. «Jeg føler at kommunikasjonen fungerer bedre med tegn til tale (NMT). For han er en veldig hyper, urolig gutt, så det er liksom å få roet han ned der, og så kommer du med den Tobii». Videre sier informanten «Og så skal vi ha litt problem med å skru den på og lete etter tema. Og da kanskje enten han sprunget avsted. Så jeg føler at jeg er for dårlig», (...) «Jeg får lite opplæring til å bruke det som er et godt hjelpemiddel. Jeg prøver av og til å hente den, men den blir ikke brukt så mye» (D1-2).

Disse funnene tyder på at de ansatte ved avlastningsboligen kan velge å ta med seg barnets ASK i de situasjonene de selv ønsker. Det er et gjennomgående funn at det er de ansatte som må ta initiativ til å bruke ASK. Ingen av informantene snakker om at barna selv tar initiativ til å bruke ASK. Det tyder også på at de barna som har flere ASK-modaliteter har større tilgjengelighet av ASK.

Nøkkelordet: Multimodalitet

I begge intervjuene kommer det frem at flere av barna bruker flere typer ASK. Mange av dem forstår i stor grad også verbal tale. I intervju 2 brukes PCS-symboler bare i enkelte sammenhenger der dags-tavle henger i stua tilgjengelig for barna som kan gå og bytte om og bruke PCS-symbolene slik de selv ønsker. Én av informantene (D2-2) forklarer også hvordan et av barna er avhengig av å ha papp-tech øye-peke-bok i tillegg til high-tech øyestyrt talemaskin fordi det ikke alltid er tilpasset dagsformen å bruke high-tech, det krever mer energi. I intervju 1 forklarer én av informantene (D1-1) at et barn på deres avlastningsbolig blander mellom å bruke high-tech talemaskin først og fremst hos far og på skolen, mens barnet bruker mest NMT hos mor og på avlastningsboligen. Dette viser at barnet bruker flere modaliteter for å gjøre seg forstått. Videre sier to av informantene (D1-1 & D1-2) at dette barnet forstår det som blir sagt med verbalspråk, og at de derfor ikke alltid har med high-tech talemaskin, men velger NMT fordi dette har de med seg hele tiden når de kan det. Alle

informantene forteller at de kombinerer ASK og talespråk når de snakker med barna. I samtalen mellom to av informantene (*D1-1 & D1-2*) blir det trukket frem mulighetene som oppstår når barnet bruker flere ASK-modaliteter. «Med den Tobien så må du leite etter den og så er den kanskje uten strøm også. Også er han stukket av sted. Men tegn til tale (NMT) det har du jo på et blunk» (*D1-2*). «Og spesielt når vi er ute med han. At da kan vi spørre han om ting. Og vi kan få et svar fra han likevel» (*D1-1*).

Dette er et funn som kan forstås som at det i noen tilfeller er enklere for både barnet og de ansatte å ha tilgang til flere modaliteter. Videre kommer det frem i intervju 1 at barnet er helt avhengig av ansatte som prøver å legge til rette for bruk av partnerfortolket kommunikasjon. Når barnet er multifunksjonshemmet, er barnet i mange tilfeller helt avhengig av ikke-hjulpet kommunikasjon ved hjelp av taktil berøring. Der de ansatte virkelig gjør en innsats for at barnet skal få tilgang til et kommunikasjonsuttrykk. I de tilfellene der de ansatte ikke legger til rette for at barnet får bidra i samhandlingen blir barnet mer isolert i sin egen kropp. Det kommer frem i samtalen i intervju 1 der alle tre informantene deltar i diskusjonen om de fremover burde planlegge mer taktil kommunikasjon sammen med det ene barnet i *språkalternativgruppa*. Den ene informanten (*D1-2*) påpeker at de for eksempel kan begynne å bruke en fysisk klokke som barnet kan kjenne på når det skal på skolen, eller la barnet fysisk kjenne på jakka når det skal ut på tur. Dette tyder på at informantene er villige og engasjerte til å tenke nye ideer for hvordan de på best mulig kan møte barnets kommunikasjonsuttrykk. Dette er funn som viser til at barna profeterer når de får flere fremfor å ha få kommunikasjons modaliteter.

I samtalen mellom informantene i intervju 2 (*D2-1 & D2-2*) kommer det frem hvordan et av barna tidligere har brukt high-tech øyestyrt talemaskin aktivt i mange år, men at barnet nå i stor grad har sluttet å bruke dette. Der *D2-2* påpeker at denne er spesialtilpasset barnet, og at de gjør endringer på talemaskinen som passer bedre for barnet, men at det mest sannsynlig er andre komplikasjoner som gjør det vanskelig for barnet å ta i bruk high-tech da det krever mye energi og tålmodighet. Da trenger barnet andre modaliteter for å kunne kommunisere. Mot slutten av intervju 2 påpeker en av informantene (*D2-2*) konkret hvordan et av barna bruker ASK til å uttrykke seg. Barnet kan gi beskjed når det føler ubehag ved å fortelle om kvalme og uro. Dette viser at denne informanten har fokus på hvordan barnet med tilgang til sine modaliteter selv får muligheter ved å bruke ASK. Informantene i intervju 1 nevner ikke noe om hvordan barna selv tar initiativ til å bruke ASK. Til slutt i kommentaren poengterer informanten hva dette handler om. «Det å få kommunisere er kjempeviktig, få lov å uttrykke seg. Det har med sosialisering, utvikling og det kognitive» (*D2-2*).

6.2.2 Samarbeidet rundt barnet

Kategorien *samarbeid* er i intervju 1 nevnt 14 ganger, mens i intervju 2 er det kun nevnt 4 ganger. Det tyder på at de ansatte har ulikt fokus på samarbeid med foreldrene og andre instanser. Ingen i intervjuene nevner andre samarbeidsinstanser enn skolen. I intervju 2 snakker informantene ingenting om hvordan foreldrene eller skolen bruker ASK, eller om foreldrene og skolen vet hvordan avlastningsboligen bruker ASK. Det som kommer til uttrykk i intervju 2 er der én av informantene (D2-2) gjentatte ganger snakker om at foreldrene unngår å bruke ASK fordi de kjenner barnet sitt så godt. «Dessverre ser jeg noen av foreldrene som sier at vi bruker det ikke hjemme. For de kjenner ungen så godt. Det er på en måte litt dumt» (D2-2).

Informanten opplever likevel at noen få av foreldrene bruker ASK med sine barn, og at de ansatte på avlastningsboligen blant annet oppfordrer foreldrene til å bruke ASK også på tur med barna. I intervju 1 har informantene større fokus på samarbeidet rundt barnets ASK. Én av informantene (D1-1) forklarer hvordan skolen i hovedsak er ansvarlig for å ta valgene rundt hva slags ASK-metode barnet skal bruke. I tillegg forklarer hun at de ansatte på avlastningsboligen kan komme til skolen for å observere hvordan skolen bruker ASK sammen med barna, og at avlastningsboligen har fått ASK-utstyr som de kan bruke i fellesskapet. I en samtale mellom to av informantene i intervju 1 (D1-1 & D1-2) kommer det frem at det er ulik praksis på barnets ulike arenaer. Skolen og far bruker high-tech talemaskin, mens mor og avlastningsbolig i større grad bruker NMT.

I en annen samtale mellom disse to informantene (D1-1 & D1-2) kommer det frem usikkerhet om hvilket kommunikasjonsuttrykk barnet benytter på skolen. Det tyder på at de ansatte på avlastningsboligen ikke har et tett samarbeid med skolen til dette barnet. Selv om informantene sporadisk snakker om at barna går på skolen, er det ingen av informantene som nevner tverrfaglige møter der flere instanser og foreldre er til stede. Det er heller ingen av informantene som forklarer om foreldrene har påvirkning på tiltak og dokumentasjon av barnets kommunikasjonsform på avlastningsboligen. Dette er funn som tyder på at barnet mangler et helhetlig tjenestetilbud der aktørene rundt barnet møtes for å samkjøres slik at de arbeider på lik linje og har samme kortsiktige og langsiktige mål for barnet. Det funnet skaper problemer for at aktørene rundt barnet arbeider med lik forståelse som én av informantene i intervju 2 (D2-2) uttrykker i intervjuet. «ASK-hjelpemiddelet skal alltid følge de. Det er de sitt språk, uansett om de bruker det eller ikke. Så er det de sin kommunikasjon» (D2-2).

Dersom aktørene rundt barnet ikke har et tett samarbeid, vil det trolig være vanskelig å gjennomføre et helhetlig tjenestetilbud til barnet. Det vil trolig oppstå lite sammenheng om hvordan barnets kommunikasjonspartnere forholder seg til barnet kommunikasjonsuttrykk.

6.2.3 De ansattes kompetanse og opplæring

En tydelig forskjell mellom de to fokusgruppeintervjuene er at informantene i intervju 1 omtaler kategorien *kompetanse/opplæring* 10 ganger, mens i intervju 2 nevnes ikke kategorien *kompetanse/opplæring* i det hele tatt. Det tyder på at de to ulike avlastningsboligene har ulikt fokus på hvordan de lærer å bruke ASK. Én av informantene i intervju 1 (*DI-2*) påpeker raskt i intervjuet at hun har for lite opplæring til å kunne bruke ASK som et godt kommunikasjonshjelpemiddel. Det kommer tydelig frem i analysen av intervju 1 at alle de tre informantene i stor grad ønsker større kompetanse og mer opplæring i ASK. To av informantene (*DI-2* & *DI-3*) forklarer at de for mange år siden har hatt kurs i ulike ASK-metoder, men at det er utskiftning i de ansatte og at disse kursene derfor ikke har vært tilgjengelig for alle. Det kan være at økonomi er en institusjonell faktor som hindrer lederen å sende de ansatte på kurs om ASK. Den tredje informanten (*DI-1*) har en annen fremtoning når hun forteller hvordan eget initiativ bidrar til at hun lærer seg ASK i hverdagen. Hun følger en NMT-kalender på sosiale medier, der hun lærer et nytt ord med håndtegn hver dag. En annen informant (*DI-3*) trekker også frem eget initiativ til å lære ASK, men på en mer overordnet måte. «Alle ansatte kan ta e-læringskurs, men det er ikke satt av tid til det i arbeidstiden, så da må vi eventuelt bruke fritiden på det eller så går det ut over andre gjøremål» (*DI-3*).

Dette tyder på at de ansatte har tilgang på mer utfyllende ASK-kompetanse dersom de prioriterer dette som en viktig bruk av arbeidstiden sin. Videre påpeker to av informantene (*DI-1* & *DI-2*) at de har etterspurt kurs i ASK. Der den ene informanten (*DI-2*) opplevde et diffust nei fra daglig leder, opplevde den andre informanten (*DI-1*) at svaret hun fikk ga henne muligheten til å besøke skolen for å få opplæring i ASK. Dette er funn som kan forstås som at selv om de ansatte ikke har en systematisk ASK-opplæring med planlagte kurs og metoder for innlæring, så har de ansatte likevel noen muligheter for å tilegne seg kompetanse. Det kan da forstås som at de ansatte som selv er engasjert og ser nok viktighet i kommunikasjonskompetanse, kommer til å gripe disse mulighetene, mens resterende ansatte vil prioritere annerledes i sin jobb.

7. Diskusjon

I diskusjonskapittelet diskuteres prosjektets forskningsspørsmål om hverandre, og blir belyst på ulike måter. Gjennom denne diskusjonen diskuteres prosjektets funn opp mot relevant teoretiske rammeverk, og de blir belyst fra ulike sider for å understreke hvor viktig det er å tilrettelegge for bruk av ASK hos de barna som trenger det. Hovedfunnene er formulert i tre oppsummerende overskrifter som det er ønskelig at besvarer prosjektets problemstilling og forskningsspørsmål. Overskriftene er: 1) gjennomføring av ASK, 2) samarbeidet rundt barnet, 3) de ansattes kompetanse og opplæring. Det er vekt på å diskutere hva tilsynsrapportene påpeker ved det arbeidet avlastningsboligene gjør rundt ASK som er det første forskningsspørsmålet. Det er i tillegg diskutert hvordan de ansatte på avlastningsboligen bruker ASK i samspill og hverdags møter med barnet som er det andre forskningsspørsmålet. Det er også diskutert hvordan bruk av ASK kan sikre at barnet får et forsvarlig tjenestetilbud på avlastningsboligen, som det tredje forskningsspørsmålet.

7.1 Gjennomføring av ASK

Nøkkelordet: Relasjon

Funnene av tilsynsrapportene indikerer at et tjenestetilbud som samsvarer med barna sine individuelle behov avhenger av og varierer etter hvilken relasjon barnet og den ansatte har. Selv om det i helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1) står at alle barna skal få tjenestetilbud etter forsvarlighetsprinsippet. Samtidig som det står i CRPD (2006: art. 19, art. 21, art. 24) at det skal være tilrettelagt for at barnet skal kunne bruke ASK. Tilsier likevel funnene av tilsynsrapportene at det ikke alltid fungerer i praksis når de ansatte selv velger sine metoder å jobbe sammen med barna på. Det kan forstås som at hver ansatt kan velge arbeidsteknikker de selv interesserer seg for, og dermed legge bort andre arbeidsmetoder. På den måten er det aktuelt å tro at dersom den ansatte har lite kompetanse om barns språkutvikling så er ikke ASK en kommunikasjonsmetode som naturlig blir brukt i møte med barnet. Slik det er forstått i transaksjonsmodellen har barnet og de ansatte gjensidig påvirkning på hverandre og på miljøet (Sameroff, sitert i von Tetzchner, 2019, s. 7–8). Dersom ingen av de er opptatt av å bruke ASK, er det ingen av de som påvirker hverandre til å ta det i bruk. I gjennomgangen av tilsynsrapportene tyder det på at disse rapportene er standardiserte, og på en mekanisk måte trekker frem det som skjer på avlastningsboligene. Som et supplement til resultatene av tilsynsrapportene kan informantenes utsagn på en annen måte trekkes frem for å gå mer i dybden av det personlige og individuelle som faktisk skjer i møte mellom barnet og den ansatte i kommunikasjonsituasjoner.

Et av funnene fra fokusgruppeintervjuene vitner om at informantene ønsker å møte barnet der det er, etter de behov og situasjoner barnet er i. Det er derfor tydelig at relasjonen er viktig. Det kan ses i sammenheng med barnets språkmiljø, og den rollen som kommunikasjonspartnerne har i møte med barnet. Noen ganger er barnet helt avhengig av at den ansatte kjenner barnet på en unik måte for å forstå det som blir kommunisert. Slik informantene indikerer at de er opptatt av å tyde de små kommunikasjons uttrykkene som barnet kommer med når de er sammen. Barnet trenger ansatte som er gode kommunikasjonspartnere. Kommunikasjonspartnere som viser interesse, tålmodighet og motivasjon slik som er beskrevet i K.-A. B. Næss (2022, s. 32). Det vil si at den ansatte må være bevisst på hva rollen som kommunikasjonspartner innebærer. Den ansatte må være bevisst på hvordan barnet ønsker at de skal kommunisere med hverandre (von Tetzchner & Martinsen, 2014, s. 320). Slik informantene påpeker at de må kjenne barnet, og vite hva som er barnets kommunikasjonsuttrykk ved auditiv skanning. Funn fra fokusgruppeintervjuene indikerer også at de ansatte må ha en relasjon til barnet for å forstå uttrykk og barnets dagsform når de driver med partnerfortolket kommunikasjon. Ved partnerfortolket kommunikasjon er relasjonen det viktigste for at den ansatte skal kunne tolke barnets kommunikasjonsuttrykk (Ursin & Slåtta, 2021, s. 235). Foster (2020, s. 149–150) forklarer at partnerfortolket kommunikasjon som kommunikasjonsform fungerer når kommunikasjonspartneren har evne til å være sensitiv. Det avhenger av hvordan kommunikasjonspartneren klarer å observere alle barnets kommunikasjonsuttrykk. Det kan for eksempel være dersom det oppstår en samspillsituasjon med et barn i *støttespråkgruppa* som prøver å fortelle hvordan dagen var på skolen, ved bruk av NMT. Barnet kan da bruke tid på å finne de riktige ordene for å fortelle. Da må den ansatte vite om det skal tolkes og gjettes før barnet er ferdig å fortelle, eller om det skal vente til barnet har fått tid og mulighet til å snakke ferdig før det er tid og rom for å respondere på det barnet forteller om skoledagen. Slik en av informantene påpeker når hun opplever gjensidig kommunikasjon når de bruker en ASK-modalitet fremfor en annen. Likevel påpeker Kent-Walsh & Mcnaughton (2005, s. 196) i sin forskning at kommunikasjonspartnerne rundt barnet ofte gir lite tid og rom for at barnets initiativ kan komme tydelig frem. Funnene fra fokusgruppeintervjuene vitner om at de ansatte på avlastningsboligen er opptatt av det som skjer her og nå, ved å tyde barnets små kommunikasjonsuttrykk. På den måten vil barnet være sårbart dersom de ansatte ikke gir nok tid for at barnets kommunikasjonsuttrykk skal komme fullstendig frem.

Ingen av funnene, hverken fra tilsynsrapportene eller fra fokusgruppeintervjuene påpeker deltakelse eller interesse for andre barn. Skogdal (2022, s. 227) trekker frem deltakelsens muligheter og begrensninger i skolen for barnet som bruker ASK i skolen. Denne teksten ser bort fra skolen, men inn i avlastningsboligen. Avlastningsboligen blir en del av barnets privatsfære, som et supplement

til hjemmet, ikke som en pedagogisk læringsarena. Likevel oppstår det mye læring i samspill med andre, og barnet er i stor grad prisgitt kommunikasjonspartnere som kan opptre som språkmodeller. På denne måten kan barnet utvikle sitt vokabular. Derfor er det ulogisk å trekke bort utviklingsperspektivet når det er snakk om sosial samhandling og deltakelse. Slik Skogdal (2022, s. 227) presenterer det så er deltakelse i helhet når det kommuniseres og samhandles med andre mennesker. Deltakelse er i tillegg til å være viktig for utvikling og læring, også viktig for at barnet skal trives i alle livets faser. Som også er viktig for barnets livskvalitet (S. Næss, 2011, s. 18). Det vil si at når de ansatte arbeidet for et forsvarlig tjenestetilbud arbeidet det for at barnet kan bruke ASK for å koble seg på andre barn i samhandling og sosiale situasjoner. Da blir ASK et verktøy for deltakelse som er viktig for at barnet kan oppleve god livskvalitet.

Videre er det en grunnleggende forståelse av habiliteringsbegrepet at det arbeides konkret og målrettet mot at et barn får beholde og utvikle sine funksjonsevner, slik at det får muligheten til å delta selvstendig i hverdagsaktiviteter i samfunnet (Helsedirektoratet, 2015, pkt 2). Det vil si at barnet på avlastningsboligen må delta, aktiviseres, utfordres og oppfordres til å være i samhandling med andre barn. Selv om ingen av funnene indikerer at tilsynet bak tilsynsrapportene eller informantene i fokusgruppeintervjuene har fokus på læring og utvikling i samhandling med andre barn eller jevnaldrende. Det er i kommunikasjonen gjennom leken og i samhandling med andre at virkeligheten blir til. Batesons kommunikasjonsteori handler i korte trekk om at virkeligheten oppstår i møte med de tingene hver enkelt person sanser, tolker og oppfatter. Virkeligheten er subjektiv, og hver enkelt person har ulik virkelighet. Det handler om at når mennesker kommuniserer med hverandre så forstår vi en virkelighet ut ifra det vi allerede vet og har lært fra før, ut ifra den personen vi er (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 41–42). Forstått i lys av sosiokulturell læringsteori forstår vi at det er i samhandling med andre mennesker at vi lærer hvem vi selv er i den verden og den kulturen vi lever i. Gjennom å bruke språket sammen med andre mennesker deles tanker, redskaper og metoder som danner grunnlag for å forstå virkeligheten. Det vil si at vi lærer av å være sammen med andre mennesker (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 416–418). Rasmussen (2022, s. 248) støtter dette ved å vektlegge betydningen av at jevnaldrende barn kan være språkmodell for barnet som har en språkforstyrrelse. Dessuten burde barnet som bruker ASK også være med der ting skjer (Rasmussen, 2022, s. 252). Det vil si at barn som bruker ASK får være en del av et fellesskap i samme garderobe, i samme stue, i samme taxi, sammen med alle de andre barna på avlastningsboligen. For at et barn skal utvikle et fullverdig språk så er det nødvendig å være deltakende i et aktivt og levende språkmiljø med jevnaldrende (Martinsen, 2018, s. 28). Samtidig er en av komponentene i et godt språkmiljø etter Østviks (2008, s. 20) språk-hus at ASK-

hjelpebidlene er tilgjengelige for barnet slik at det kan brukes til en hver tid. Likevel er det sjeldent at det finnes aktive og levende språkmiljø for barn som bruker ASK, og dermed så kommer ikke barns språkutvikling av ASK på en naturlig måte. Det er nemlig slik at de fleste barn som bruker ASK aldri har hatt en voksen rollemodell som selv bruker ASK for å kommunisere (von Tetzchner et al., 2010, sitert i von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 25). Det vil si at for å sikre et forsvarlig tjenestetilbud for barnet må de ansatte på avlastningsboligen blant annet sikre et levende, naturlig, motiverende og interessant språkmiljø som gir tid og rom for alle kommunikasjonsuttrykkene barnet har. De ansatte må være gode kommunikasjonspartnere som aktivt arbeider for at barnet deltar i hverdagslige aktiviteter på en mest mulig selvstendig måte.

Dessuten kan det stilles spørsmål til hvordan et barn i *uttrykksmiddelgruppa* skal lære seg sitt kommunikasjonsuttrykk når språk modellene ikke er på plass, og barnet dermed ikke får en naturlig del av et rikt språkmiljø? For eksempel så er barnet i *uttrykksmiddelgruppa* helt avhengig av ASK for å uttrykke en forståelig del av kommunikasjonen, men det får ingen opplevelse av å bruke ASK i en naturlig del av sin hverdag. Det kan tolkes som at språkmiljøet og språkmodellene for barnet er avgjørende for at barnet skal lære å bruke sin ASK. Det vil si at når barnet har tilgang på et rikt språkmiljø der det aktivt får bruke ASK sammen med andre, så øker mulighetene for at barnet kan bruke ASK med mål om kommunikativ suksess, fremfor instrumentell suksess. Når barnet får bruke ASK aktivt i møte med andre, fremfor å bare kommunisere instrumentelle ønsker og behov, tyder det på at de ansatte ved avlastningsboligen har riktig holdning overfor bruk av ASK. Likevel indikerer funn i begge intervjuene, og funn i alle tilsynsrapportene at de ansatte ved avlastningsboligene jevnt over ikke strekker helt til som språkmodeller for barna. Det tyder på at de ansatte ikke har helt forståelse for at barnet blir mer selvstendig når det har tilgang på sin ASK (Østvik, 2008, s. 21). Det kan forstås i lys av GAP-modellen (Meld. St. 40 (2002-2003), s. 8–9). Gapet mellom kravet fra de ansatte og barnets kommunikative funksjonsnivå er avgjørende for om barnets funksjonsnedsettelse oppleves som en funksjonshemning. Når de ansatte legger til rette for et rikt språkmiljø bestående av ulike ASK-modaliteter der barnet får ta i bruk og utforske sin kommunikasjonsform rikelig, vil de bidra til at gapet minskes. På den måten bidrar forståelse for GAP-modellen til å tilrettelegge for et fullverdig tjenestetilbud for barnet med språkforstyrrelse.

Nøkkelordet: Tiltak/dokumentasjon

Først og fremst indikerer funnene av tilsynsrapportene at det er gjentagende mangler i barnas dokumentasjon og tiltak. De tiltakene og den dokumentasjonen som er tilgjengelig er lite detaljert og lite målrettet. Von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 120) påpeker at det må være evaluering av

tiltaksplaner for barnets kommunikasjonsform både etter mål som er langsiktige men også kortsiktige. Dette er fordi barnets utvikling ikke alltid står i stil til det fagfolk har forestilt seg i planleggingen. I veilederen til det landsomfattende tilsynet fra Helsetilsynet (2022, s. 23) står det at Statsforvalteren skal undersøke om avlastningsboligene gir tilbud som dekker barnets behov. Herunder kommer arbeidet med tiltaksplaner og vurdering og evaluering om tiltaksplanene fungerer som de skal. Det innebærer blant annet om de ansatte følger tiltaksplanene på lik måte. På bakgrunn av dette tyder funnene fra tilsynsrapportene på at avlastningsboligene bryter lovverket i helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1). Dessuten vitner funnene fra tilsynsrapportene om at barnet får tilfeldige tiltak. De ansatte får jobbe som de selv ønsker fordi det mangler helhet og systematikk i barnas tiltak og dokumentasjon. Ellers indikerer tre av tilsynsrapportene tydelig og konkret at dette er brudd på lovverket.

Funnene av tilsynsrapportene indikerer også at de tiltakene og dokumentasjonen som er tilgjengelig, i liten grad evalueres eller korrigeres etter barnets behov. I følge von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 121) må evaluering av barnets kommunikasjonsutvikling også skje i sammenheng med evaluering av barnets andre behov. Kommunikasjon kan ikke forstås isolert. I tillegg kan en systematisk planlegging av barnets bruk av ASK bidra til at hverdagen for barnet blir mer givende og innholdsrik, som videre kan føre til bedre livskvalitet (Slåtta, 2021, s. 89). Dette kan handle om hvordan de ansatte forholder seg til behovet for habilitering. Der det skal arbeides konkret og målrettet for at barnet i størst grad får muligheten til å ta i bruk sine iboende ferdigheter. Målet er at barnet skal bli selvstendig nok til å delta i hverdagsaktiviteter (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 2). Likevel påpeker funn fra tilsynsrapportene at tiltakene ikke er konkrete og målrettet til hvert enkelt barn. Samtidig viser Stadskleiv (2022, s. 110) til at barnets kommunikasjonsutvikling og de ASK-tiltakene som er iverksatt må følges opp på barnets prinsipper. Det er individuelt, og noen barn trenger hyppigere evaluering og tilpasning enn andre. Det står i tråd til forsvarlighetsprinsippet, som handler om at tjenestetilbudet skal være planlagt og målrettet slik at barnet på best mulig måte kan ta i bruk evnen av å være selvstendig og deltakende i sitt liv (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 3). Videre indikerer funnene fra fokusgruppeintervjuene at de ansatte på avlastningsboligene har lite fokus på dokumentasjon og tiltak. Det kan tyde på at det i praksis er lite oppmerksomhet på at dette må på plass for å sikre barnets helhetlige muligheter til språkutvikling. Selv om det kan tolkes som at informantene i intervju 1 uten å nevne det konkret, selv forstår at de tiltaksplanene som blir benyttet på deres avlastningsbolig ikke er utfyllende nok i henhold til barnets helhetlige kommunikasjonsuttrykk. Det vises at alle tre informantene har en kommentar på dette temaet der

DI-3 viser til hvordan det egentlig skal være, mens *DI-1* og *DI-2* påpeker at de ikke gjør det godt nok på denne avlastningsboligen.

På den ene siden vitner funnene fra fokusgruppeintervjuene om at de ansatte på avlastningsboligene har manglende oppmerksomhet rundt tiltak og dokumentasjon. På den andre siden tyder funnene på at de ansatte likevel setter fokus på at barnet skal oppleve god livskvalitet gjennom bruk av ASK som er tilpasset seg. Det vises på en måte gjennom at en av informantene i intervju 2 forteller om at det på barnets high-tech øyestyrt talemaskin er gjort større tilpasninger, siden barnet har vist mindre interesse for å bruke denne. På en annen måte forteller en informant i intervju 1 om at de ansatte på avlastningsboligen i større grad har gått over til å bruke NMT istedenfor hightech talemaskin sammen med barnet. Det er blant annet fordi barnet selv ikke viser interesse for dette ASK-hjelpemidler, og NMT har de lettere tilgjengelig. Med andre ord kan det tolkes som at de ansatte ved avlastningsboligene i praksis tilpasser sine arbeidsmetoder på måter slik at de møter barnas individuelle behov best mulig. Det vil si at de ansatte på avlastningsboligen i hverdagen arbeider for å sikre et fullverdig tjenestetilbud for barnet. Selv om det ikke gjøres systematisk og oversiktlig, i tråd med det som står i veilederen for tilsynsrapportene (Helsetilsynet, 2022, s. 1–35). For øvrig er en av hensiktene med å dokumentere og lage tiltaksplaner for å kunne legge vekt på at barnet får gode opplevelser gjennom sin bruk av ASK. På den måten kan det konkret settes fokus på at barnet skal oppleve en god livskvalitet, gjennom å få bruke sin kommunikasjonsform aktivt og tilpasset seg (Slåtta, 2021, s. 96). Gjennom funnene fra fokusgruppeintervjuene tyder det på at de ansatte på avlastningsboligene på tross av manglende oppmerksomhet rundt tiltak/dokumentasjon likevel setter fokus på at barnet skal oppleve god livskvalitet gjennom individuelt tilpasset ASK.

Nøkkelordet: Tilgjengelighet

Angående nøkkelordet tilgjengelighet kommer det ikke frem i funn av tilsynsrapportene hvordan barnets kommunikasjonsform er tilgjengelig. Det kan tyde på at tilsynsrapportene er standardiserte, og at dette punktet kan være vanskelig å måle i et slikt tilsyn. Tilgjengelighet er imidlertid et tema i fokusgruppeintervjuene som går igjen av alle informantene gjentatte ganger. Én av informantene i intervju 2 nevner at ASK-hjelpemiddelet skal være tilgjengelig hele tiden, fordi det er barnets språk. Det samsvarer til lovverket helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 4-1). Det kan forstås i lys av GAP-modellen. Når ASK er tilgjengelig for at barnet kan kommunisere, minskes gapet mellom samfunnets krav til kommunikasjon og barnets kommunikative forutsetninger. Dermed unngås det at funksjonsnedsettelsen oppleves som en funksjonshemming (Meld. St. 40 (2002-2003), s. 8–9). I tillegg påpeker Rasmussen (2022, s. 254) at barnets ASK skal være tilgjengelig for både barnet, de

ansatte og ikke minst for de andre barna slik at de kan være språkmodeller. Kun på denne måten får barnet uttrykt det det ønsker til enhver tid. Likevel viser Cockerill et al., (2014, s. 155) i sin forskningsstudie at 75% av barna som brukte hjulpet kommunikasjon, bare hadde tilgang til sin kommunikasjonsform mens de var på skolen. Dessuten fant forskerne i en undersøkelse av norske barn som på grunn av cerebral parese har språkforstyrrelse, at kun 54% av barna brukte ASK (Andersen et al., 2010, s. 18). Det vil si at veldig få barn med språkforstyrrelse har tilgang på et kommunikasjonsuttrykk på alle sine arenaer. Det strider imot barnekonvensjonen av Barne- og familiedepartementet (1989, art. 23, pkt. 1) som sikrer barn med ulike funksjonsnedsettelse retten til å leve et liv som er likeverdig barn med typisk utvikling. Det betyr at barn som har en språkforstyrrelse skal få bruke ASK for å få likeverdige muligheter som jevnaldrende. Dessuten strider det også imot CRPD (De forente nasjoner, 2006, art. 19, art. 21, art. 24) som fastslår at også mennesker som har nedsatt funksjonsevne har rett til å leve et selvstendig liv. Det betyr at de fritt får delta på aktiviteter i samfunnet, og at de får muligheten til å ytre sine meninger.

Videre peker Rasmussen (2022, s. 257) på at alle mennesker er avhengig av å kommunisere for å få med seg beskjeder, vite hva som skal foregå, og for å forstå hva de skal. Det kan rammes inn ved å forestille seg hvordan det hadde vært å oppleve at alt som skjedde på en dag, kom som en overraskelse uten at man har fått tid og muligheten til å forberede seg i forkant. Slik et barn i *språkalternativgruppa* uten tilgang til ASK hadde erfart hver dag når det hverken kan forstå eller kan uttrykke tale. Det kan forstås som at tilgjengelighet av ASK er med å skape muligheten til å være aktivt deltakende i alt som skjer i hverdagen. Det samsvarer med barnekonvensjonen som lovfester at barnet skal bli hørt, og det skal ha muligheten til å utvikle og uttrykke sine egne meninger (Barne- og familiedepartementet, 1989, art. 12). Gjennom ASK kan også barnet med en språkforstyrrelse aktivt delta i det som foregår gjennom dagen. Det handler om å få forberedelser til hva som kommer. Det handler også om å kunne glede seg til det som kommer. Det gjelder å være en deltakende part i sin verden, i sin kultur og i sitt miljø, som er hovedbudskapet i den sosiokulturelle læringsteorien (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 416–418). Med forståelse om barnets språkmiljø fra Østviks (2008, s. 19) språk-hus kan det blant annet handle om at barnet har tilgang til sin kommunikasjonsform til en hver tid. Det gjelder en mulighet for forflytning i det fysiske miljøet. Det handler også om å ha tilgangen til å oppsøke sosiale situasjoner ved å bruke ASK. Likevel indikerer funnene fra fokusgruppeintervjuene at det er de ansatte som er nødt å ta initiativ til å bruke ASK. Ingen av informantene i fokusgruppeintervjuene snakker om at barna på avlastningsboligen tar initiativ til å bruke ASK på egenhånd. Forstått i lys av transaksjonsmodellen (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 41–42) vil det naturlig nok ha påvirkning på det engasjementet som

vises rundt bruken av ASK. Når de ansatte legger til rette for at ASK er tilgjengelig og i bruk i hverdagen vil barnet mest sannsynlig bli påvirket til å ta det i bruk selv.

På en måte er det ingen av tilsynsrapportene som nevner barnets språkmodeller og språkmiljø ekspressivt. Når de ansatte har en relasjonell forståelse for hva kommunikasjon er, handler det om å forstå at alle parter spiller rolle for hvordan samspillet oppstår. Mening i samhandlingen er å skape noe som man har til felles. Derfor er det å lære seg ASK et ansvar alle kommunikasjonspartnere har (Skogdal, 2022, s. 229–230). Det kan forstås i lys av barnets språkmiljø, og den rollen som kommunikasjonspartnere spiller i barnets språkmiljø (Karlsen et al., 2022, s. 191–217). Ved å forstå alle komponentene i Østviks språk-hus (Østvik, 2008, s. 18–22) som komplette for betydningen av barnets språkmiljø skaper det muligheter for å legge til rette, slik at dette miljøet blir et godt språkutviklende sted å være for barnet med språkforstyrrelser. Samtidig kan det tyde på at hele tilsynet av avlastningsboligene har en grunnleggende forståelse for at de ansatte er viktige faktorer som er avgjørende for barnets individuelle opplevelse av ASK, fordi barnets kommunikasjonsform er et av de punktene som undersøkes i tilsynet (Helsetilsynet, 2022, s. 14–24). På en annen måten kommer det frem i funnene fra fokusgruppeintervjuene at de ansatte selv må bruke ASK slik at barnet lærer hvordan det skal brukes. Det at de ansatte har fokus på å være språkmodeller kan forstås i sammenheng med forskningen fra Fylkesnes og Ytterhus (2021, s. 100) som viser til et barn med språkforstyrrelse som ikke kunne følge samtale som foregikk i rommet fordi det kun ble brukt talespråk, ikke ASK. Det kan derfor tyde på at informantene i fokusgruppeintervjuene vet hvor viktig et helhetlig språkmiljø, med flere ASK-modaliteter i samtalen er for at barnet skal kunne ta en naturlig del av samtale som foregår. I tillegg vektlegger von Tetzchner og Stadskleiv (2016, s. 22) viktigheten av at barn med språkforstyrrelse trenger kommunikasjonspartnere som kjenner barnets ASK, og som kan støtte barnet til å aktivt bruke sin ASK gjennom hele hverdagen.

Angående at språkmodeller er en del av barnets språkmiljø, kan det knyttes til hvordan én av informantene i intervju 1 forklarer at et av barna på avlastningsboligen bruker PCS-symbolene som er i stua til å leke med. Det kan tyde på at ASK tar en naturlig del av plassen på avlastningsboligen. Når ASK lekes med, tar det plass i språkmiljøet på lik linje som at barn med typisk språkutvikling leker med talespråket. Det skjer mye læring i dette, og det er en naturlig del av barnets språkutvikling. Det kan for øvrig også føre til at barnet som bruker ASK føler deltakelse i sitt språkmiljø. Dessuten kan barnet som bruker PCS-symboler for å kommunisere være en språkmodell for barnet som leker med disse symbolene, og invitere andre barn til å forstå sin ASK-form. Det kan ses i sammenheng med slik Rasmussen (2022, s. 248) forklarer at barnet kan være en språkmodell

når det har noe interessant å bidra med til fellesskapet. I tillegg peker von Tetzchner og Stadskleiv (2016, s. 23) på et eksempel der barnet som brukte ASK var den mest kompetente i kommunikasjonen og samspillet mellom barnet og jevnaldrende, når de brukte ASK sammen. Alt i alt kan ASK i ulike modaliteter bidra til at barna har delt kommunikasjon.

Når det gjelder nøkkelordet tilgjengelighet, legger én av informantene i intervju 1 vekt på at de er for dårlige på å ha ASK-hjelpemidlet tilgjengelig for barnet. Dette er funn som indikerer at de ansatte på avlastningsboligen ikke prioriterer å ha barnets ASK tilgjengelig hele tiden. Likevel tyder et annet funn fra fokusgruppeintervjuet på et barn som har flere modaliteter med seg til enhver tid, og som derfor alltid har tilgang på en type ASK. På den ene siden kan det ses i motsetning til funnet hentet fra forskningsprosjektet til Fylkesnes og Ytterhus (2021, s. 99), der high-tech hjulpet kommunikasjon ofte blir låst inne på de ansattes kontor, ligger til lading eller er pakket bort. Det gjør at den ikke er tilgjengelig for barnet når det trenger det. Dersom det er slik at barnets ASK kun er tilgjengelige for barnet når det passer de ansatte, fratras barnet muligheten til autonom kommunikasjon. Det virker som det bare blir lagt til rette for kommunikativ suksess når det er av de ansattes interesse (von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 26). Det strider imot målet med ASK, som er at barnet som har atypisk tale-utvikling skal ha muligheten til lik kommunikasjon med jevnaldrende og andre kommunikasjonspartnere, om like temaer i naturlige situasjoner (von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 19). På den andre siden kommer det frem i forskning fra Kent-Walsh & Mcnaughton (2005, s. 196) at kommunikasjonspartnerne hadde alt fokus på kommunikasjonshjelpemidlet fremfor barnet selv. Det vil si at det må være en balanse mellom å ha tilgang til ASK til enhver tid, men at barnet også må få lov å uttrykke seg uten å bruke ASK. Slik et av funnene fra fokusgruppeintervjuene vitner om at de ansatte ikke bruker barnets Tobii når barnet uttrykker at det ikke ønsker å bruke den. Det handler om autonom kommunikasjon. For å sikre et forsvarlig tjenestetilbud skal barnet få lov å kommunisere med de kommunikasjons uttrykkene, hjelpemidlene, og på de tidspunktene det selv ønsker. Det kan bety at informantene i intervju 1 er språkmodeller som ser barnet fremfor å kun se og fokusere på barnets ASK.

For øvrig påpeker samtlige informanter i fokusgruppeintervjuene at barna på begge avlastningsboligene ikke har sin ASK tilgjengelig på natta og på morgenen. I tillegg viser funn fra fokusgruppeintervjuene at de ansatte har ulike holdninger til å ha ASK-hjelpemidlet med på tur. Det kan ses i sammenheng med forskning fra Fylkesnes og Ytterhus (2021, s. 100) der funnene viser at flere av barnas kommunikasjonsbok oppbevares på rullestolen bak barnets rygg. Tilgjengelig for de ansatte, men utenfor rekkevidde for barna. Det tyder på at tilgjengeligheten av ASK på

avlastningsboligen ikke er god nok for å gi barnet en autonom kommunikasjon. Med andre ord må de ansatte ved avlastningsboligen aktivt arbeide for å sikre at barnet har sin kommunikasjonsform tilgjengelig til enhver tid for å sikre at barnet får et forsvarlig tjenestetilbud. Når de ansatte arbeider etter likeverdighetsprinsippet så skal barnet få oppnå sine kommunikasjonsferdigheter basert på sine forutsetninger (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 2). Det vil si at barnets ASK alltid skal være tilgjengelig slik at barnet selv avgjør om hjelpemiddelet skal brukes eller ikke. Videre påpeker én av informantene i intervju 2 (D2-2) at barnets high-tech ASK enkelt kan tilpasses det enkelte barnet, og at det derfor gir mange kommunikasjonsmuligheter. Det støtter seg på forskning av Eberhart et al., (2011, s. 73) som viser til at grafiske symboler til syntetisk tale bidrar til rask læring.

Nøkkelordet: Multimodalitet

Funnene fra tilsynsrapportene sier ikke noe om hvilke modaliteter av ASK barna på avlastningsboligen bruker. Men funnene fra fokusgruppeintervjuene vitner om at en del av barna bruker ulike måter å kommunisere på. Det viser også forskning fra K.-A. B. Næss (2012, sitert i K.-A. B. Næss, 2022, s. 29–30) som påpeker at barn med Downs Syndrom brukte flere ASK-modaliteter samtidig. Von Tetzchner (2019, s. 277) viser til at all evidens støtter at aktivt bruk av språket i ulike modaliteter aldri hemmer, det kun fremmer barnets språkutvikling. Det vil si at barn som mangler tale skal og bør ha tilgang til ASK i alle sine hverdagssituasjoner. Én av informantene i intervju 2 (D2-2) påpeker at kommunikasjoner kjempeviktig for å kunne uttrykke seg. Det har med sosial og kognitiv utvikling å gjøre. Det samsvarer med Sande (2022, s. 221) som påpeker at kommunikasjon støtter opp om utvikling av både kognitive, sosiale, språklige og emosjonelle ferdigheter når barnet får muligheten til å være i kommunikativ samhandling med andre mennesker. Det vil si at barnet må ha tilgang til den ASK-modaliteten som gir det autonom kommunikasjon. Dessuten kan ASK kombineres i ulike former for kommunikasjons hjelpemidler (K.-A. B. Næss, 2022, s. 30). Beukelman og Light (2020, s. 185–186) vektlegger at ASK kan brukes i flere modaliteter avhengig av hva som passer seg etter situasjonen, kontekst, kommunikasjonspartner og bakgrunnen for hva som skal kommuniseres. Slik også K.-A. B. Næss (2022, s. 17) påpeker om kommunikasjon. Det er samspillet kontekst, relasjon, felles oppmerksomhet og en gjensidig påvirkning mellom barnet og kommunikasjonspartneren som avgjør hvordan barnets signal blir forstått. For det første kommer det frem i praksis der én av informantene i fokusgruppeintervju 2 forteller om barnet på avlastningsboligen som i utgangspunktet bruker high-tech øyestyrte talemaskin, men som i noen tilfeller trenger å bruke papp-tech øye-peke-bok. Det er fordi barnet er preget av fysiske hinder der det high-tech kan være krevende i perioder. For det andre kommer det også frem i intervju 1 der én av informantene forteller at et barn bruker high-tech talemaskin i noen

tilfeller, men i de fleste tilfeller er det mer tilgjengelig å bruke NMT. Siden NMT er et ikke-hjulpet kommunikasjonsmiddel har barnet og de ansatte det med seg overalt. Det kan sammenlignes med at de ansatte arbeider etter forsvarlighetsprinsippet. Der barnet får tilgang til ulike typer ASK slik at det kan delta selvstendig i hverdagslige aktiviteter (Helsedirektoratet, 2015, pkt 3).

Videre kan multimodalitet forstås i tråd med Clarke (2016, s. 180) som viser til at high-tech talemaskiner i mange tilfeller mangler former av språket barnet trenger, for eksempel fullstendig grammatikk. Derfor må barnet ha tilgang til flere ASK-modaliteter. En annen mulig forklaring kan være det som kommer frem i Jonsson et al., (2011, s. 110–111). En kombinasjon av multimodalitet der ulike typer ASK brukes kan være fordelaktig for barnet med språkforstyrrelser. I likhet til hvordan barn med typisk språkutvikling bruker flere modaliteter når de kommuniserer med andre (Rydeman, 2022, s. 163). Når K.-A. B. Næss (2012, sitert i K.-A. B. Næss, 2022, s. 29–30) viser til forskningen på barn med Downs syndrom som bruker flere modaliteter når de kommuniserer, tyder det på at flere modaliteter gir flere kommunikasjonsmuligheter for barna. Barn med Downs Syndrom ser om regel er i *støttespråkgruppa*, og målet i de fleste tilfeller er at de skal utvikle talespråket. Denne prosessen på veien mot utvikling av talespråket kan ses slik som ligger i Batesons forståelse av kommunikasjon. Det er mye kommunikasjon i det som skjer utenfor verbale ord. Med andre ord er det helt naturlig å bruke flere typer ASK sammen med barnet som har språkforstyrrelser. Det kan til og med være en måte å nå målet med ASK på, fordi det lager muligheter for at barnet kan kommunisere det det ønsker på lik linje med jevnaldrende. Det tyder på at de ansatte på avlastningsboligen arbeider i tråd med likeverdighetsprinsippet. Alle barn skal ha like sjanser til å utfolde sitt potensial. Det er oppnådd når barn med funksjonsnedsettelse får oppnå sine realistiske mål, på lik linje med jevnaldrende (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 2). Det er å forstå at når de ansatte har et perspektiv på habilitering etter likeverdighetsprinsippet, vil tilretteleggelse for ASK til et barn med språkforstyrrelse være en del av å tilby et forsvarlig tjenestetilbud.

I motsetning til funnene fra tilsynsrapportene som indikerer at tilsynene ikke har noe fokus på denne typen gjennomføring av ASK på avlastningsboligene. Ser det ut til at funn fra begge fokusgruppeintervjuene vitner om at det ofte brukes en kombinasjon av ASK og talespråk når de ansatte henvender seg til barna. Det er likheter mellom disse funnene, og det som kommer frem i Beukelman og Light (2020, s. 186). De påpeker at også barn med behov for ASK i de fleste tilfeller mottar mest av deres innputt gjennom at kommunikasjonspartneren bruker verbalt språk. Dermed kan en multimodal kommunikasjon ses i tråd med transaksjonsmodellen. Der den ansatte bruker verbalt språk sammen med ASK, så blir verbalspråket en faktor som er en påvirkning på rammene

for kommunikasjonen. Det har derfor betydning for kommunikasjonen mellom barnet og den ansatte (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 23–25). Når K.-A. B. Næss (2022, s. 16) viser til at det non-verbale kan brukes for å styrke talespråket, så er det mulig å se det som at talespråket styrker det non-verbale. Altså er det tilstrekkelige grunner til å hevde at når kommunikasjonspartneren bruker verbal tale i tillegg til ASK, så legger det til rette for at barnet får flere modaliteter å forstå kommunikasjonen på. Det vil si at barn i *støttespråkgruppa* også blir eksponert for talespråk, som videre kan føre til språkutvikling. Dessuten påpeker forskning fra Eberhart et al., (2011, s. 73) at en multimodal gjennomføring av ASK i oppstarten er en god måte å finne ut av hvilken ASK som passer best og som gir barnet mest autonom kommunikasjon. Dette viser at de ansatte på avlastningsboligen bør gi barnet tilgang til flere ASK-modaliteter slik funnene indikerer at de gjør med ASK og talespråk, for å utvide barnets muligheter for autonom kommunikasjon. Dette stemmer også med funnene fra fokusgruppeintervjuene som indikerer at barna har mer vellykket autonom kommunikasjon når de får tilgang på flere ASK-hjelpemidler. I Lund og Light (2006, s. 284–299) sin forskning viser funnene at syv mennesker med cerebral parese som over lengre tid har brukt ASK, jevnt over har høy grad av livskvalitet. Det kan forstås å være en indikasjon på at tilgang til ASK gjennom flere år kan bidra til en subjektiv opplevelse av at livet er godt.

7.2 Samarbeidet rundt barnet

Funnene av tilsynsrapportene rapporterer en svakhet i samarbeidet mellom avlastningsboligene og hjemmet. Foreldrene er lite involvert i planlegging av det tjenestetilbudet barnet får på avlastningsboligen. Først og fremst er et tett samarbeid i laget rundt barnet viktig for at det kan oppstå en felles forståelse av barnets individuelle behov mellom både avlastningsbolig, foreldrene og skolen. Men andre fagfolk som er involvert i barnets liv må også kobles på i dette samarbeidet (Rasmussen, 2022, s. 253). Sett i lys av transaksjonsmodellen forstås et møte med barnet som en sirkulær prosess. Barnet påvirker situasjonen, og situasjonen påvirker barnet. Barnet blir en del av et miljø (von Tetzchner, 2019, s. 7–8). På denne måten er det mulig å forstå at alle de voksne som har en rolle i barnets liv, må ha en felles måte å imøtekomme barnet på for at barnet får en helhetlig måte å bruke sine kommunikasjonsuttrykk på. Dessuten påpeker Martinsen (2018, s. 6) at nærpersonenes opplysninger om barnets kommunikasjonsform ikke kan bli erstattet av generaliserte utredninger. Det tyder på at de ansatte ved avlastningsboligen trenger et sterkt samarbeid med foreldrene til barnet. I tillegg trekker von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 112) frem at foreldrene og mennesker som er sammen med barnet i hverdagen er den aller viktigste ressursen til å få vite hvordan barnet kommuniserer. Imidlertid viser funnene fra tilsynsrapportene at foreldrene i liten

grad har påvirkning på, eller i det hele tatt vet hvordan avlastningsboligen jobber med barnets kommunikasjonsform. Funnene fra fokusgruppeintervjuene vitner også om at foreldrene i liten grad er involvert i hvordan de ansatte bruker ASK sammen med deres barn på avlastningsboligen.

For det første er det ingen av informantene i fokusgruppeintervjuene som forklarer om foreldrene har påvirkning på tiltakene og dokumentasjonen som gjøres av barnets ASK på avlastningsboligen. Dette kan forstås som at nærpersionene ikke har vært aktive i valget av tiltaksplaner for barnets kommunikasjonsform på avlastningsboligen. Det vil si at foreldrene ikke har noe mulighet til å komme med nyttig informasjon til barnets språkutvikling. Dette funnet skiller seg fra teorien til Beukelman og Light (2020, s. 21). De argumenterer for at mennesker med en språkforstyrrelse og deres nærmeste familie er nødt til å være involvert i alle deler av planlegging og gjennomføring som gjelder seg. Det sies at dersom planlegging av hvordan ASK skal brukes skal være effektivt, så er det nødt å ta hensyn til at ingenting om den personen som bruker ASK, blir planlagt uten at personen selv er med å bestemme hva som skal gjøres. For det andre kan det i funnene fra tilsynsrapportene tolkes som at de ansatte på avlastningsboligene i mange tilfeller glemmer å involvere barnet selv og foreldrene når det skal planlegges hvordan ASK skal brukes sammen med barnet. Når dette ses i lys av GAP-modellen (Meld. St. 40 (2002-2003), s. 8–9) er det aktuelt å trekke inn barnets eller foreldrenes uttrykk for hvilke forutsetninger barnet har i sitt møte med det som samfunnets krav forventer. Dersom ulike aktører samarbeider rundt barnet, kan det tolkes som at det i stor grad er mulighet for å tilpasse samfunnets krav, slik at gapet og kravet til barnets språklige funksjon minker. På den måten bidrar samarbeidet mellom aktørene til at barnet får en god opplevelse på sine hverdagslige arenaer, som ved bruk av ASK har autonom kommunikasjon. Samlet sett indikerer funnene at de ansatte ikke sikrer et forsvarlig tjenestetilbud til barnet. Siden samarbeidet med foreldrene ikke er tilstrekkelig for å oppnå at barnet får et helhetlig tilbud, der alle aktører og kommunikasjonspartnere har likt utgangspunkt for å imøtekomme barnet.

Ellers viser funnene fra fokusgruppeintervjuene at ingen av informantene har fokus på andre samarbeidsinstanser enn foreldrene og skolen. Med resultatene av det som så langt er fremlagt, er det mulig å forstå det som at samarbeidet som foregår rundt barnet er ganske smalt. Det strider mot et tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid som styrker nok kompetanse og et helhetlig tilbud for barnets beste (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 8). Dessuten vitner funn fra fokusgruppeintervjuene om at skolen i hovedsak er ansvarlige for å ta valgene rundt hvilken ASK-metode det enkelte barnet skal bruke. Det vil si at skolen har stor makt over barnets muligheter til å kommunisere. Slik Slåtta (2021, s. 84) nevner, er det i mange situasjoner nærpersionene som i stor grad bestemmer om barnet

skal ha en opplevelse av å være tilskuer eller deltager i sitt liv. Som betyr at dersom skolen er den som avgjør hvilket vokabular barnet skal ha tilgang til, så kan det være avgjørende for den rollen barnet får i fellesskapet med andre. Det må derfor være samarbeid mellom de ulike aktørene i barnets liv, slik at barnet får tilgang til et rikt vokabular som kan brukes sammen med de andre barna på ulike arenaer. Dette støtter Rasmussen (2022, s. 254) som eksempelvis påpeker at barn sladrer, de leker og de utforsker språk sammen. Barnet må ha tilgang til mer enn en kategori av substantiv. Barnet må ha tilgang til kommunikativ suksess fremfor instrumentell suksess (von Tetzchner & Stadskleiv, 2016, s. 26). Dette illustrerer at barnet har behov en autonom kommunikasjon der det kan kommunisere hva det vil, når det vil (Sande, 2022, s. 237). Likevel kommer det frem i funnene fra fokusgruppeintervju 1 at de ansatte ikke vet hvilken ASK det barnet bruker på skolen. Eksempelet som er lagt frem her, bygger opp under ideen om at det er nødvendig med et tett samarbeid mellom alle instansene som møter barnet i hverdagen. På den måten kan det være lettere for de som skal planlegge barnets kommunikasjonsform å vite hvilket vokabular barnet trenger på de ulike arenaene. I tillegg poengterer Fylkesnes og Ytterhus (2021, s. 101) at forskning tyder på et behov for tettere tverrfaglig samarbeid mellom de aktørene som er rundt barnet. Det er for at barnet skal få tilgang til et godt kommunikativt miljø i samsvar med sine behov. Dessuten er det lovpålagt i helse- og omsorgstjenesteloven (2011, § 3-4) at de ansatte på avlastningsboligen skal samarbeide med andre instanser for å sikre et fullverdig tjenestetilbud til barnet.

7.3 De ansattes kompetanse og opplæring

I funnene av tilsynsrapportene fremkommer det ulike sider av kompetanse og opplæring. På den ene siden nevnes det i 3 av de 19 tilsynsrapportene at det gis, eller at det er et videre mål at de ansatte har kompetanse og opplæring i barnets ASK. På den andre siden viser analysen at 5 av de 19 tilsynsrapportene viser til lite eller ingen kompetanse eller opplæring i ASK. I tillegg er det 1 tilsynsrapport som nevner at det er noen få kurs om ASK, men ellers lite opplæring i dette. Veilederen for rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinering (Helsedirektoratet, 2015, pkt. 8) legger fokus på at de ansatte på avlastningsboligen, må ha nok faglig kompetanse for å ivareta barnets sosiale og psykososiale habilitering

For det første kommer det frem i veilederen til det landsomfattende tilsynet fra Helsetilsynet (2022, s. 10) at de ansatte ved avlastningsboligen skal ha tilstrekkelig kompetanse slik at de kan utføre ASK sammen med barnet etter forsvarlighetsprinsippet. Det er lederen med det overordna ansvaret for avlastningsboligen, som skal sikre at de ansatte har den opplæringen og kompetansen som

trengs for å utføre et forsvarlig tjenestetilbud (Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenesten, 2017, § 1). For det andre legger også von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 319–320) vekt på at fagfolk og alle mennesker som er rundt barnet som bruker ASK må læres opp i barnets kommunikasjonsform. De understreker at et av hovedmålene med opplæring av ansatte er holdningsarbeid. Det er nødvendig at de ansatte forstår at ASK faktisk er barnets språk. Det kan tyde på at opplæring og kompetanse står tett til holdninger. Holdninger er en viktig faktor i Språkhuset til Østvik (2008, s. 18–22). Der kommer det frem at komponentene barrierer, holdninger og forståelse går igjen i alle komponentene i språk-huset fordi det kan være et hinder eller motivasjon for at barnet får tilgang til den ASK-formen som er best egnet seg. Det kan bety at arbeid med de ansatte sine holdninger rundt ASK er avgjørende for om barnet får tilbud om et godt kommunikasjonsmiljø på avlastningsboligen. Funnene fra fokusgruppeintervjuene har mange likheter til funnene fra tilsynsrapportene. De indikerer også at de ansatte har for lite kunnskap til å bruke ASK som et godt kommunikasjonsverktøy. Resultatene som er presentert kan trolig vitne om at ansatte ved avlastningsboligene jevnt over har for lite kunnskap om barnets individuelle kommunikasjonsform. På den måten får ikke de ansatte muligheten til å gi barnet et rikt språkmiljø gjennom sitt tjenestetilbud. Slik som kommer frem i Sande (2022, s. 238) må den ansatte ha god nok kompetanse om hvordan bruke barnets ASK for å ha et naturlig samspillet, og for å være sensitiv mot barnets uttrykk. Dersom den ansatte ikke kan ASK godt nok, må det øves på for å være en god kommunikasjonspartner for barnet.

Forskning fra Fylkesnes og Ytterhus (2021, s. 101) viser til at institusjonelle faktorer hindrer gjennomføringen av ASK på avlastningsboligen. Det kan trolig også være et hinder for kurs og opplæring av ASK. På den ene siden påpeker én av informantene i fokusgruppeintervju 1 at økonomi er en faktor som har betydning for at de ansatte ikke blir sendt på kurs om ASK. I von Tetzchner og Stadskleiv (2016, s. 20) fremkommer det at det første kravet til fagfolk rundt barnet som bruker ASK, er at de har den kunnskapen om hjulpet og ikke-hjulpet kommunikasjon som er nødvendig for å gjenkjenne barnets behov for ASK. Videre viser også von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 320) til at alle de ansatte rundt barnet må ha denne kunnskapen. Ofte er det kun de ansatte som har en spesiell interesse for ASK som tilegner seg kunnskap. Det kan fort lede til at det bare er de ansatte som føler seg kompetente, eller komfortable nok til å bruke ASK, og som tar dette i bruk sammen med barnet. På den andre siden vitner funnene fra fokusgruppeintervjuene om at de ansatte som har en spesiell interesse for å tilegne seg kunnskap om ASK, gjør det av eget initiativ på fritiden. Det tyder på at det i mange tilfeller kun er de ansatte som er ekstra interesserte i ASK som virkelig setter seg inn i å lære seg barnets kommunikasjonsform. Det kan ses i

sammenheng med Batesons brede forståelse av kommunikasjon, og ønsket den ansatte har til å forstå det som skjer i samspillet med barnets. Samtidig nevner von Tetzchner og Stadskleiv (2016, s. 29) at kommunikasjonspartnere ofte mangler kunnskap som er nødvendig for å skape fullverdige språkmiljø, som fullstendig støtter barnets språkutvikling i ASK. Det kan kanskje forstås i forbindelse med det von Tetzchner og Martinsen (2014, s. 322) trekker frem. Den som er ansvarlig for å lære opp de ansatte i ASK må være en språkmodell for de ansatte både i planlagte opplærings situasjoner, men også i spontane situasjoner. Det tyder på at avlastningsboligens leder må være aktivt involvert i det som skjer sammen med barna i hverdagen. Når dette mangler, fører det kanskje til at den ansatte ikke har kunnskapen som er nødvendig for å tilrettelegge for at barnet får autonom kommunikasjon, og får brukt ASK som kommunikativ suksess. Dessuten betyr det at de ansatte trenger opplæring i ASK for å ha muligheten til å minske gapet mellom samfunnets forventninger og barnets kommunikasjons forutsetninger etter GAP-modellen (Meld. St. 40 (2002-2003), s. 8–9). Dersom de ansatte vet hvordan de kan legge til rette for et rikt språkmiljø som rommer alle former for kommunikasjonsuttrykk, vil samfunnets krav være lavere. På den måten vil forståelsen for GAP-modellen være med å sikre et forsvarlig tjenestetilbud for barnet.

Avslutningsvis henvises det til Østviks (2008, s. 18–22) språk-hus. Holdninger går igjen i alle komponentene i språk-huset. Poenget med dette er å vise at dersom de ansatte skal sikre et forsvarlig tjenestetilbud for barnet med språkforstyrrelse på avlastningsboligen, så er holdningsarbeid en viktig del av arbeidet. Funnene som er presentert for å besvare de tre forskningsspørsmålene indikerer en god variasjon av hvordan det er mulig å arbeide med ASK sammen med barnet. Tilsynsrapportene avdekker potensielle lovbrudd av helse- og omsorgsloven (2011, § 4-1) i 19 av 35 rapporter. En del av kommentarene på det potensielle lovbruddet ligger i temaet: *tiltak og dokumentasjon*. Informantene fra fokusgruppeintervjuene forteller at deres arbeidsrutiner i stor grad samsvarer med funnene fra tilsynsrapportene. Det er lite fokus på *tiltak og dokumentasjon*. Likevel viser informantene en side av sitt arbeid som ivaretar møte med barnet her og nå. De ansatte møter barnet i det som er situasjonsbestemt og individuelt. Det betyr at de ansatte har fokus på at barnet skal oppleve en god livskvalitet, gjennom å få bruke en kommunikasjonsform aktivt og tilpasset seg (Slåtta, 2021, s. 96). Det tyder på at alle funnene fra fokusgruppeintervjuene kan kobles tilbake til holdningsarbeid. De viser i dybden hva som kan ligge bakenfor vurderingene fra tilsynsrapportene. De ansatte sin holdning har betydning for *relasjon, tilgjengelighet, multimodalitet, tiltak og dokumentasjon, samarbeid, kompetanse og opplæring*. Disse nøkkelordene kan forstås i en sirkulær betydning, der alle påvirker hverandre og forstås i sammenheng. Nøkkelordene påvirker det helhetlige tjenestetilbudet barnet får på avlastningsboligen.

8. Avsluttende kommentar

Dette prosjektets formål har vært å belyse problemstillingen «*Hva skjer i kommunikasjonen rundt et barn på avlastningsboligen, som har ASK som sin kommunikasjonsform*»? Det er tre hovedfunn som er diskutert i dette prosjektet.

- 1) Kategorien gjennomføring av ASK. Et paraplybegrep som handler om nøkkelordene *relasjon, tiltak/dokumentasjon, tilgjengelighet og multimodalitet*. Det er mulig å forstå at komponenten holdning fra Østviks (2008, s. 18–22) språk-hus står sterkt i denne kategorien. Det tyder på at de ansatte bruker ASK sammen med barnet på ulike måter. Tilsynsrapportene viser funn som indikerer at avlastningsboligene bryter lovverket, fordi det jevnt over er lite tilgang til dokumentasjon og tiltaksplaner. Mens fokusgruppeintervjuene viser at de ansatte har fokus på å møte barnet her og nå, individuelt og situasjonsbestemt. Det vitner om at fokusgruppeintervjuene kan vise en dypere betydning for hva som kan ligge bak vurderingene gjort av tilsynet. Det er indirekte diskutert at ansattes holdninger har stor påvirkning på hvordan de gjennomfører bruk av ASK sammen med barnet.
- 2) Kategorien samarbeidet rundt barnet. Denne kategorien viser til at samarbeidet jevnt over er for smalt. Mange av foreldrene og skolene holdes utenfor planlegging og gjennomføring av barnets kommunikasjonsform. Dette fører til at barnet ikke får et helhetlig tjenestetilbud. Funnene viser at det er behov for at alle aktørene rundt barnet har tett tverrfaglig samarbeid.
- 3) Kategorien de ansattes kompetanse/opplæring. Jevnt over tyder funnene på at de ansatte mangler den kompetansen de trenger for å ivareta barnets behov for ASK. Det er avlastningsboligens leder som har ansvaret for å sikre forsvarlig kompetanse hos sine ansatte. Det vil si at det videre er behov for mer opplæring og kompetanse av de ansatte, for at de skal kunne sikre et forsvarlig tjenestetilbud til barnet med språkforstyrrelse.

Dette er en liten forskningsstudie, med et lite utvalg. Det er vanskelig å overføre funnene direkte til andre instanser. Likevel er det mulig at andre instanser kan motiveres til å gjøre lignende studier, med lignende forskningsspørsmål. Det er mulig å forstå denne studien som aktuell og viktig fordi den får frem hva som faktisk skjer i barnets privatsfære, når det likevel er det offentlige. Med en flermetodisk tilnærming som studiens forskningsdesign er det mulig gjort for at dokumentanalysen viser det overordna systematiske som skjer i kommunikasjonen, mens fokusgruppeintervjuene åpner for å høre hva de ansatte selv påpeker som faktisk skjer i kommunikasjonen i det praksisnære møte med barnet. Til videre forskning kan det være aktuelt å undersøke hvordan de ansatte kartlegger barnets ASK i helhet, eller hvordan intervensjoner av ASK kan skje. Det er også aktuelt å undersøke hva som skjer i arbeidet i møte med barnet, når ansatte forstår ASK som eget språk.

9. Litteraturliste

- Abilia. (u.å.). *Rolltalk ASK 3 / ASK 2 Mini*. Abilia.com. Hentet 16. mai 2024, fra <https://www.abilia.com/nb/our-products/kommunikasjon/talemaskiner/rolltalk-ask-3-ask-2-mini>
- Andersen, G., Mjøen, T., & Vik, T. (2010). Prevalence of speech problems and the use of augmentative and alternative communication in children with cerebral palsy: A registry-based study in Norway. *Perspectives on Augmentative and Alternative Communication*, 19(1), 12–20. <https://doi.org/10.1044/aac19.1.12>
- Barne- og familiedepartementet. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Beukelman, D. R., & Light, J. C. (2020). *Augmentative & alternative communication: Supporting children and adults with complex communication needs* (5. utg.). Paul H. Brookes Publishing.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Clarke, M. (2016). Co-construction, asymmetry and multimodality in children's conversations. I M. Smith & J. Murray (Red.), *The silent partner?: Language, interaction and aided communication* (s. 177–198). J & R Press limited.
- Cockerill, H., Elbourne, D., Allen, E., Scrutton, D., Will, E., McNee, A., Fairhurst, C., & Baird, G. (2014). Speech, communication and use of augmentative communication in young people with cerebral palsy: The SH&PE population study. *Child: Care, Health and Development*, 40(2), 149–157. <https://doi.org/10.1111/cch.12066>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode: En kvalitativ tilnærming* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- De forente nasjoner. (2006a). *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf
- De forente nasjoner. (2006b). *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf
- Eberhart, B., Forsberg, J., Fäldt, A., Nilsson, L., Nolemo, M., & Thunberg, G. (2011). *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn* (s. 1–88). Föreningen Sveriges habiliteringschefer. <https://habiliteringsverige.se/site/uploads/2017/05/Tidiga->

kommunikations-och-språkinsatser-till-förskolebarn.pdf

- Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenesten. (2017). *Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenesten* (FOR-2020-02-04-119). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-10-28-1250>
- Foster, S. (2020). Approaching a person with profound intellectual and multiple disabilities: What do you think, and what do you do? I M. Nind & I. Strnadová (Red.), *Belonging for people with profound intellectual and multiple disabilities: Pushing the boundaries of inclusion* (s. 133–158). Routledge. <https://www-taylorfrancis-com.ezproxy2.usn.no/books/edit/10.4324/9780429260711/belonging-people-profound-intellectual-multiple-disabilities-melanie-nind-iva-strnadova>
- Fylkesnes, I., & Ytterhus, B. (2021). Whose voices matter? Use, misuse and non-use of augmentative and alternative communication (AAC) among severely disabled children in small group homes. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 23(1), 94–103. <https://doi.org/10.16993/sjdr.748>
- Grimi, K., & Aasen, G. (2013). *Taktile symboler og planer*. Statped.no. <https://www.statped.no/globalassets/fag/syn/taktile-symboler-planer-statped-fagavd-syn-web.pdf>
- Helse- og omsorgstjenesteloven. (2011). *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester* (LOV-2011-06-24-30). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2011-06-24-30>
- Helsedirektoratet. (2015). *Veileder om rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator*. Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/rehabilitering-habilitering-individuell-plan-og-koordinator#apiUrl>
- Helsetilsynet. (2022). *Veileder landsomfattende tilsyn 2022-2023: Får barn i barne- og avlastningsboliger habilitering/opplæring i samsvar med sine behov? (5/2022)*. Helsetilsynet. https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/internserien/2022/lot_2022_barneboliger_internserien_5_2022.pdf
- Horgen, T. (2021a). Det nære språket—Språkmiljø: Grunnleggende forhold for utvikling av gjensidig forståelse. I A. Gjermestad, K. Slåtta, & T. Horgen (Red.), *Multifunksjonshemming: Livsutfoldelse og læring* (2. utg., s. 65–82). Universitetsforlaget.
- Horgen, T. (2021b). Eksempler fra en skoleuke: Om planlegging, sanseforutsetninger og mulige skoleaktiviteter. I A. Gjermestad, K. Slåtta, & T. Horgen (Red.), *Multifunksjonshemming: Livsutfoldelse og læring* (2. utg., s. 133–149). Universitetsforlaget.
- Jensen, P., & Ulleberg, I. (2019). *Mellom ordene: Kommunikasjon i profesjonell praksis* (2. utg.).

Gyldendal.

- Jonsson, A., Kristoffersson, L., Ferm, U., & Thunberg, G. (2011). The ComAlong communication boards: Parents' use and experiences of aided language stimulation. *Augmentative and Alternative Communication*, 27(2), 103–116.
<https://doi.org/10.3109/07434618.2011.580780>
- Karlsen, A. V., Midtlin, H. S., Taxt, T., & Næss, K.-A. B. (2022). Kommunikasjonspartnere og kommunikasjonsstrategier. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg., s. 191–219). Fagbokforlaget.
- Kent-Walsh, J., & Mcnaughton, D. (2005). Communication partner instruction in AAC: Present practices and future directions. *Augmentative and Alternative Communication*, 21(3), 195–204. <https://doi.org/10.1080/07434610400006646>
- Kleppenes, A.-M., & Sande, A. (2022). Lovverk og ASK. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg., s. 47–76). Fagbokforlaget.
- Kleven, T. A., & Hjordemaal, F. (2018). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode: En hjelp til kritisk tolking og vurdering* (3. utg.). Fagbokforlaget.
- Kristoffersen, K. E., Rygvold, A.-L., Klem, M., Valand, S. B., Asbjørnsen, A., & Næss, K.-A. B. (2021). Terminologi for vansker med språk hos barn og unge – en konsensusstudie. *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 3, 1-23. <https://nordopen.nord.no/nord-xmlui/bitstream/handle/11250/2985252/Kristoffersen.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Krueger, R. A. (1993). Quality control in focus group research. I D. L. Morgan (Red.), *Successful focus groups: Advancing the state of the art* (s. 65–86). SAGE Focus Edition.
<https://methods-sagepub-com.ezproxy1.usn.no/book/successful-focus-groups>
- Kunnskapsbanken. (u.å.). *Hjelpemidler*. Kunnskapsbanken. Hentet 24. mars 2024, fra <https://www.kunnskapsbanken.net/kommunikasjon/hjelpemidler/>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Lund, S. K., & Light, J. (2006). Long-term outcomes for individuals who use augmentative and alternative communication: Part I - what is a «good» outcome? *Augmentativ and Alternative Communication*, 22(4), 284–299. <https://doi.org/10.1080/07434610600718693>
- Maguire, M., & Delahunt, B. (2017). Doing a thematic analysis: A practical, step-by-step guide for learning and teaching scholars. *All Ireland Journal of Higher Education*, 9(3), 1–14.
<https://ojs.aishe.org/index.php/aishe-j/article/view/335/553>
- Martinsen, H. (2018). Skjebnesvangre feiltakelser i klinisk arbeid og utviklingsmessig forskning. I H. Martinsen, E. Røysamb, & K. Stadskleiv (Red.), *På enhver mulig måte – Perspektiver på*

typisk og atypisk utvikling av kommunikasjon og språk (Festtidsskrift til professor emeritus Stephen von Tetzchner) (s. 19–42).

- Meld. St. 18 (2010-2011). (2010). *Læring og fellesskap: Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/baeeee60df7c4637a72fec2a18273d8b/no/pdfs/stm201020110018000dddpdfs.pdf>
- Meld. St. 40 (2002-2003). (2002). *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer: Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne*. Det kongelige sosialdepartement.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/5a8122df4dee44a38beb1ca42698b490/no/pdfs/stm200220030040000dddpdfs.pdf>
- Moen, T. (2016). *Positive lærer-elev-relasjoner: En fortelling fra klasserommet*. Gyldendal akademisk.
- NESH. (2023). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (5. utg.). De nasjonale forskningsetiske komiteene.
<https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora.pdf>
- Næss, K.-A. B. (2022). God kommunikasjon med ASK-Brukere. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg, s. 15–45). Fagbokforlaget.
- Næss, S. (2011). Språkbruk, definisjoner. I S. Næss, T. Moum, & J. Eriksen (Red.), *Livskvalitet: Forskning om det gode liv*. Fagbokforlaget.
- Postholm, M. B., & Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanningen*. Cappelen Damm akademisk.
- Rasmussen, T. D. (2022). ASK-brukeren som en interessant person og kommunikasjonspartner: Et foreldreperspektiv. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg., s. 243–263). Fagbokforlaget.
- Romski, M., & Sevcik, R. (2005). Augmentative communication and early intervention: Myths and realities. *Infants & Young Children*, 18(3), 174–185.
[vcik/publication/230852866_Augmentative_communication_and_early_intervention_Myths_and_realities/links/00b7d531756458ad3d000000/Augmentative-communication-and-early-intervention-Myths-and-realities.pdf](https://www.researchgate.net/publication/230852866_Augmentative_communication_and_early_intervention_Myths_and_realities/links/00b7d531756458ad3d000000/Augmentative-communication-and-early-intervention-Myths-and-realities.pdf)
- Rydeman, B. (2022). Symbolsystem i AKK. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg., s. 163–189). Fagbokforlaget.
- Sande, A. (2022). Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). I S. Haugland, U. Berge, A. Gjermestad, K. Høium, & J. A. Løkke (Red.), *Kunnskapsbasert miljøterapeutisk arbeid* (s.

- 221–242). Universitetsforlaget.
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5. utg.). SAGE publications Ltd.
- Skogdal, S. (2022). Mulighetsbetingelser for deltakelse og kommunikasjon i skolen. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg., s. 221–241). Fagbokforlaget.
- Slåtta, K. (2021). Deltagelse og engasjement. I A. Gjermestad, K. Slåtta, & T. Horgen (Red.), *Multifunksjonshemming: Livsutfoldelse og læring* (2. utg., s. 83–100). Universitetsforlaget.
- Stadskleiv, K. (2022). Kartlegging. I K.-A. B. Næss & A. V. Karlsen (Red.), *God kommunikasjon med ASK-brukere* (2. utg., s. 77–122). Fagbokforlaget.
- Teigøy, C. M. (2023). Min bror og jeg. *Dialog: medlemsblad for ISAAC Norge, 1*, 38–40.
- Tjora, A. H. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Gyldendal.
- Ursin, E., & Slåtta, K. (2021). Støttmateriell for god praksis. I A. Gjermestad, K. Slåtta, & T. Horgen (Red.), *Multifunksjonshemming: Livsutfoldelse og læring* (2. utg., s. 234–254). Universitetsforlaget.
- von Tetzchner, S. (2019). *Barne- og ungdomspsykologi: Typisk og atypisk utvikling*. Gyldendal.
- von Tetzchner, S., & Grindheim, E. (2013). Inclusion of children with autism spectrum disorders through shared peer activity. *Revista Educação Especial, 26*(47), 507–522.
<https://doi.org/10.5902/1984686X9830>
- von Tetzchner, S., & Martinsen, H. (2014). *Alternativ og supplerende kommunikasjon: En innføring i tegnspråksopplæring og bruk av kommunikasjonshjelpemidler for mennesker med språk- og kommunikasjonsvansker* (2. utg.). Gyldendal akademisk.
- von Tetzchner, S., & Stadskleiv, K. (2016). Constructing a language in alternative forms. I M. M. Smith & J. Murray (Red.), *The silent partner?: Language, interaction and aided communication* (s. 17–34). J&R Press Ltd.
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: Om fokuserade gruppintervjuer som undersøkingsmetode*. Studentlitteratur.
- Østvik, J. (2008). Språkmiljø—Tanker om prinsipielle og praktiske sider. *Dialog: medlemsblad for ISAAC Norge, 2*, 18–22.

Vedlegg 1 – Invitasjon til deltakelse og informert samtykke

Vil du delta i forskningsprosjektet «Alternativ og supplerende kommunikasjon på avlastningsbolig»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan det kan tilrettelegges for at alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) kan brukes slik at ASK brukeren kan kommunisere i hverdagen på avlastningsbolig. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

I dette masterprosjektet er formålet er å se på hvordan det kan bli lagt til rette for at kommunikasjon ved hjelp av et fysisk hjelpemiddel kan brukes i hverdagen. Gjennom fokusgruppeintervju av ansatte ved to til fire avlastningsboliger i Sør-Norge er det ønskelig å se på hvilke variasjoner som oppstår i bruken av ASK hos de ulike avlastningsboligene. Det blir fokus på hvordan de ansatte ved avlastningsboligene blant annet legger til rette for at ASK brukeren kan bruke sitt kommunikasjonshjelpemiddel til å uttrykke ønsker, behov, samhandling og dialog med andre.

Masterprosjektets problemstilling er foreløpig:

Hvordan kommer ASK brukerens stemme frem i hverdagen på avlastningshjemmet?

Med følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke samspills situasjoner oppstår gjennom bruk av ASK?
2. På hvilken måte vet vi at ASK brukere oppnår god ASK?
3. Hvordan bidrar språkmiljø til suksess i kommunikasjon?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Det er jeg, Trine Bakke som student, og Universitetet i Sørøst-Norge som institusjon som er ansvarlig for prosjektet. Med Hein Lindquist som veileder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget til dette forskningsprosjektet er valgt ut gjennom kontakt med leder for avlastningsboligen du jobber ved. Lederen har fått spørsmål om å velge ut to-fire av sine ansatte som kan være aktuelle i prosjektet. Med kravene: Krav om at en av dem må være fast ansatt, og en av dem – kan være

samme person som fast ansatt – må ha høyrere utdanning. Til sammen skal det foregå to-fire gruppeintervjuer ved to-fire ulike avlastningsboliger, der to til fire ansatte deltar i gruppeintervju. Du inviteres til å delta i et gruppeintervju sammen med en-tre kollegaer fra din arbeidsplass.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar i et gruppeintervju sammen med en-tre kollegaer fra din arbeidsplass. Det vil ta 40-60 minutter. Fokuset i intervjuet er ASK på avlastningsbolig. Dette intervjuet er et semistrukturert gruppeintervju. Det vil si at jeg, som intervjuer, har som rolle å være til stede og være lyttende, men minst mulig deltakende i diskusjonen. Jeg kommer til å ha en intervjuguide der jeg stiller noen spørsmål formulert av egen erfaring om ASK, som jeg ønsker at dere diskuterer rundt. Jeg ønsker å legge til at jeg er på ingen måte ekspert på fokusområdet ASK.

Det vil bli tatt lyd-opptak av intervjuet. I tillegg kommer jeg til å ta notater underveis. Lyd-opptak og notater blir tatt i bruk for å best mulig ha riktig informasjon av det som blir uttrykt i intervjuet. Lyd-opptakene og notatene blir registrert elektronisk. Opptakene vil bli transkribert, og deretter bli slettet. Alt materialet vil være anonymisert i transkriberingen, slik at personene og avlastningsboligen ikke kan bli identifisert.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Det er kun intervjuer, jeg - Trine Bakke, som student og min veileder, Hein Lindquist, som har tilgang til datamaterialet som samles inn. Opplysningene om deg, din utdanning, bakgrunns kompetanse og stilling blir kodet med nummer og fiktive navn som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige datamaterialet. Datamaterialet gjennom lydopptak og notater blir lagret på en kryptert onedrive, der kun jeg har kode.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 1. august 2024. Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger slettes.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Sørøst-Norge har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med: Universitet i Sørøst-Norge.

- Ved prosjektansvarlig student: Trine Bakke, mail: trine.bakke@hotmail.com eller telefon: 48 14 14 73.
- Eller prosjektansvarlig veileder: Hein Lindquist, mail: hein.lindquist@usn.no eller telefon: 31 00 88 63.
- Vårt personvernombud: Paal Are Solberg, mail: Paal.A.Solberg@usn.no eller telefon: 35 57 50 53

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via: Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Trine Bakke
(Forsker/veileder)

Hein Lindquist

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet alternativ og supplerende kommunikasjon på avlastningsbolig, og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta i fokusgruppeintervju
- at det tas lyd-opptak av intervjuet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2 – Intervjuguide

Intervjuguide, semistrukturert fokusgruppeintervju.

Masteroppgave om alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) på avlastningsbolig.

Innledning:

- Takk for at dere ønsker å delta i min masteroppgave. Det er satt av 40-60 minutter på å gjennomføre intervjuet, og jeg starter lydopptaket nå.

- Først vil jeg gå gjennom informert samtykke som dere har fått tilsendt på forhånd – og få deres signatur på dette arket. Jeg ønsker å legge vekt på at det er full anonymitet i det som publiseres. Å delta er helt frivillig, som betyr at dere kan trekke deres samtykke når som helst i prosessen. Min rolle som intervjuer i dette gruppeintervjuet er at jeg vil være mest mulig lyttende til deres diskusjon. Også vil jeg fortelle at jeg ikke er noen ekspert på Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK).

- Gå gjennom formålet med prosjektet:
Jeg ønsker å samle inn datamaterialet fra hvordan dere som ansatte legger til rette for bruk av ASK på deres arbeidsplass. Da tenker jeg i hovedsak på kommunikasjons-hjelpemidler som ASK brukeren har fysisk utenfor kroppen sin. Det kan for eksempel være talemaskin, diverse ipad/tobii, kommunikasjonsbøker, informasjon om brukerens kommunikasjonsteknikker eller enkelte symboler og bilder. Da tenker jeg ikke på tegn-til-tale, der ASK-brukeren bruker sin egen kropp til støtte i kommunikasjonen.
Jeg ønsker å høre hvilke rutiner dere har, og hvordan dette fungerer på jobb hos dere. Dette er en diskusjon mellom oss som er til stede i intervjuet, og jeg ønsker derfor ikke at dere utnevner personlig informasjon om tredjepersoner som ikke har gitt sitt samtykke til å delta i forskningsprosjektet. Det betyr at jeg ikke ønsker at dere nevner andre kollegaer og brukere på avlastningsboligen/pårørende med navn, eller informasjon som er mulig å identifisere. Jeg er kun ute etter deres perspektiv på bruken av ASK.

- Jeg har tatt utgangspunkt i tre utsagn som jeg har erfart fra eget arbeid, også vil jeg gjerne at dere snakker sammen og diskuterer deres tanker rundt utsagnene jeg kommer med.

- Har dere noen spørsmål før vi begynner?

Spørsmål:

1. Jeg har erfart en praksis på avlastningsbolig der kommunikasjonshjelpemidlet blir lagt i barnets sekk på natt slik at det er klart til neste skoledag. Hva tenker dere om dette?
2. På en avlastningsbolig der jeg har vært innoom henger det plakater med sanger med bilder/symboler til sangteksten. Hvordan mener dere dette kan påvirke språkmiljøet på avlastningsboligen?
3. Noen ganger blir ASK hjelpemidlene for eksempel hengende bak på rullestolen eller låst inne på et kontor slik at vi får tak i den, men ASK brukeren rekker den ikke. Hvilken betydning kan det ha for hvem som aktivt bruker hjelpemiddelet til å kommunisere med?
4. I en tilsynsrapport til avlastningsboliger i Kristiansand kommune fra 2023, kommer det frem at ASK blir forstått som en skole ting som brukerne burde få fri fra på avlastningen/fritiden. Har dere noen formening om dette?

Mulige oppfølgingsspørsmål:

- Hører dere gjør det likt / ulikt, er det noen grunn til det?
- Snakker dere om samme ASK bruker eller samme type ASK hjelpemiddel.
- Har dere samme turnus/skift, jobber dere mye sammen og samtidig?
- Hva gjør du da?
- Har du sett at andre gjør det likt/forskjellig?
- Har dere noe opplæring i ASK, eventuelt de ulike barna sin kommunikasjonsform?
- Hva gjør du for å forstå barnets uttrykk når du ikke helt vet hva det betyr?
- Hvordan snakker dere rundt barna?

Avslutning:

- Da har ikke jeg noen flere spørsmål, og det høres ut som samtalen/tiden begynner å gå mot slutten. Er det noe mer dere ønsker å legge til eller spør om helt til slutt?

Igjen, takk for at dere ønsket å delta i min masteroppgave.

Vedlegg 3 – Utdrag av utvalgskriterier av tilsynsrapportene

	Avdekker lovbrudd på helse- og omsorgstjenesteloven § 4-1	Benevner kommunikasjon/kommunisere	Benevner ASK	Er aktuell for dokumentanalysen
1.Stjørdal kommune	JA	0	0	NEI
2.Indre Østfold kommune	JA	6	2	JA
3.Kinn kommune	JA	2	0	JA
4.Askøy kommune	JA	2	0	JA
5.Grismtad kommune	JA	14	5	JA
6.Tromsø kommune	NEI	-	-	NEI
7.Trondheim kommune	JA	2	0	JA
8.Tvedestrand kommune	JA	3	0	JA
9.Åsnes kommune	JA	3	1	JA
10.Eigersund kommune	JA	2	0	JA
11.Sandnes kommune	JA	4	3	JA
12. Hammerfest kommune	NEI	-	-	NEI

Vedlegg 4 – Utdrag analyse av tilsynsrapportene

STEG 1) Fra hvilken tilsynsrapport	STEG 2) Dirkte utdrag fra tilsynsrapport	STEG 2) Min tolkning og forkortelse av direkte utdrag fra tilsynsrapport	STEG 3) Nøkkelord	STEG 4) Tematisere
4.Grimstad kommune	Det framgikk i samtale med pårørende at de ikke oppfattet at de medvirket til denne evalueringen, idet de ikke var kjent med barnas tiltak i tiltaksplanen.	Foreldrene kjente ikke barnets tiltaksplan.	Samarbeid Tiltak/ dokumentasjon	Samarbeid Tiltak/ dokumentasjon
4.Grimstad kommune	Vi fant ikke prosedyrer i tiltaksplanene som beskriver hvordan de ansatte skal gjennomføre tiltakene vi hadde særlig fokus på, kommunikasjon.	Ingen beskrivelser for gjennomføring av tiltaksplan.	Tiltak/ Dokumentasjon Gjennomføring	Tiltak/ Dokumentasjon Gjennomføring
5.Trondheim kommune	Det foreligger arbeidsbeskrivelser for de ansatte i forhold til hvordan de skal gjennomføre tiltakene. Noen av disse er ikke konkrete nok. Det kan derfor bli vanskelig for ansatte og gjennomføre disse likt. For eksempel: «tilrettelegging av kommunikasjon».	Lite konkrete tiltaksplaner, derfor vanskelig å gjennomføre på sikt.	Tiltak/ Dokumentasjon Gjennomføring	Tiltak/ Dokumentasjon Gjennomføring

Vedlegg 5 – Utdrag analyse av fokusgruppeintervju 1

STEG 1) Direkte sitat fra intervjutranskripsjon	STEG 2) Min tolkning og forkortelse av direkte sitat fra intervjutranskripsjon	STEG 3) Nøkkelord	STEG 4) Tematisere
<p>31.05: D1- men han er jo litt sånn (...) jo mer man er sammen med han jo gøyere er det egentlig. (...) ikke sant, fordi du får litt sånn.</p> <p>31.15: D2- du blir bedre kjent.</p> <p>31.16: D1- ja du blir bedre kjent.</p>	<p>Når man er mer sammen med barnet blir man bedre kjent</p>	<p>Relasjon</p> <p>Gjennomføring</p>	<p>Gjennomføring</p>
<p>32.02: D2- bruker de tegn på skolen?</p> <p>32.04: D1- det vet jeg ikke.</p>	<p>Vet ikke hva de bruker på skolen</p>	<p>Samarbeid</p>	<p>Samarbeid</p>
<p>36.53: D2- men samtidig så føler jeg ikke det blir rett å si det skal være på skolen. For det er jo en kommunikasjon med et menneske.</p> <p>37.01: D1- det er hans måte å snakke på.</p>	<p>Det er jo barnets kommunikasjonsform</p>	<p>Tilgjengelighet</p>	<p>Gjennomføring</p>
<p>37.09: D2- men vi har nok valgt vekk Tobien litt, for litt tegn til tale.</p>	<p>Bruker heller ikke-hjulpet kommunikasjon</p>	<p>Multimodal</p>	<p>Gjennomføring</p>
<p>44.02: D3- jeg vet ikke hvordan det er på skolen da, om det er mer motivasjon der (til å bruke Tobii).</p> <p>D2- det høres jo ut som de bruker den mye der, at det er god kommunikasjon.</p> <p>D1- men de sliter nok litt der og.</p>	<p>Vet ikke hva skolen gjør.</p>	<p>Samarbeid</p>	<p>Samarbeid</p>

Vedlegg 6 – Manuell telling av kategoriene i analyse av tilsynsrapportene

Hvilken Tilsynsrapport	Hvor mange ganger Gjennomføring er nevnt	Hvor mange ganger samarbeid er nevnt	Hvor mange ganger Kompetanse/opplæring er nevnt
<i>Nr. 1</i>	7	1	1
<i>Nr. 2</i>	3	0	0
<i>Nr. 3</i>	3	0	0
<i>Nr. 4</i>	10	4	0
<i>Nr. 5</i>	2	0	1
<i>Nr. 6</i>	4	1	0
<i>Nr. 7</i>	3	2	0
<i>Nr. 8</i>	3	1	0
<i>Nr. 9</i>	2	1	2
<i>Nr. 10</i>	2	1	1
<i>Nr. 11</i>	1	0	0
<i>Nr. 12</i>	3	1	1
<i>Nr. 13</i>	3	0	1
<i>Nr. 14</i>	2	0	0
<i>Nr. 15</i>	2	1	0
<i>Nr. 16</i>	1	1	0
<i>Nr. 17</i>	1	2	1
<i>Nr. 18</i>	1	0	0
<i>Nr. 19</i>	2	0	0
TOTALT=	55 ganger av 19 tilsynsrapporter	16 ganger av 11 tilsynsrapporter	8 ganger av 7 tilsynsrapporter

Vedlegg 7 – Kopi av godkjenning fra SIKT

Vurdering av behandling av personopplysninger

07.01.2024

Referansenummer	Vurderingstype	Dato
165891	Automatisk	07.01.2024

Tittel

Brukerens tilgang til alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) i hverdagen på avlastningsbolig.

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Sørøst-Norge / Fakultet for humaniora, idrett- og utdanningsvitenskap / Institutt for pedagogikk

Prosjektansvarlig

Hein Lindquist

Student

Trine Bakke

Prosjektperiode

15.01.2024 - 01.08.2024

Kategorier personopplysninger

- Alminnelige

Lovlig grunnlag

- Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 01.08.2024.

Meldeskjema

Grunnlag for automatisk vurdering

Meldeskjemaet har fått en automatisk vurdering. Det vil si at vurderingen er foretatt maskinelt, basert på informasjonen som er fylt inn i meldeskjemaet. Kun behandling av personopplysninger med lav personvernulempe og risiko får automatisk vurdering. Sentrale kriterier er:

- De registrerte er over 15 år
- Behandlingen omfatter ikke særlige kategorier personopplysninger;
 - Rasemessig eller etnisk opprinnelse
 - Politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning
 - Fagforeningsmedlemskap
 - Genetiske data
 - Biometriske data for å entydig identifisere et individ
 - Helseopplysninger
 - Seksuelle forhold eller seksuell orientering
- Behandlingen omfatter ikke opplysninger om straffedommer og lovovertrедelser
- Personopplysningene skal ikke behandles utenfor EU/EØS-området, og ingen som befinner seg utenfor EU/EØS skal ha tilgang til personopplysningene
- De registrerte mottar informasjon på forhånd om behandlingen av personopplysningene.

Informasjon til de registrerte (utvalgene) om behandlingen må inneholde

- Den behandlingsansvarliges identitet og kontaktopplysninger
- Kontaktopplysninger til personvernombudet (hvis relevant)
- Formålet med behandlingen av personopplysningene
- Det vitenskapelige formålet (formålet med studien)
- Det lovlige grunnlaget for behandlingen av personopplysningene
- Hvilke personopplysninger som vil bli behandlet, og hvordan de samles inn, eller hvor de hentes fra
- Hvem som vil få tilgang til personopplysningene (kategorier mottakere)
- Hvor lenge personopplysningene vil bli behandlet
- Retten til å trekke samtykket tilbake og øvrige rettigheter

Vi anbefaler å bruke vår [mal til informasjonsskriv](#).

Informasjonssikkerhet

Du må behandle personopplysningene i tråd med retningslinjene for informasjonssikkerhet og lagringsguider ved behandlingsansvarlig institusjon. Institusjonen er ansvarlig for at vilkårene for personvernforordningen artikkel 5.1. d) riktighet, 5. 1. f) integritet og konfidensialitet, og 32 sikkerhet er oppfylt.